

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 7/YAZ, Sayı: 27
TURAN-CSR International Scientific Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 7/SUMMER, Issue: 27

İÇİNDEKİLER

(1)

Dr. Hanefi YAZICI

**RUSSIA AND CHINA GO HAND IN HAND TO BREAK THE
CONTAINMENT POLICY OF THE USA DURING THE ARAB SPRING IN
SYRIA**

**AMERİKA’NIN ARAP BAHARI SIRASINDA SURİYE’DE Kİ
ÇEVRELEME POLİTİKASINI KIRMAK İÇİN RUSYA VE ÇİN ELELE
VERDİLER**

SAYFA 3

(2)

Serkan KÜNÜ

Sertaç HOPOĞLU

Gürkan BOZMA

**TÜRKİYE-AZERBAYCAN İKİLİ TİCARETİNİN TÜRKİYE’NİN EKONOMİK
BÜYÜMESİNDEKİ ETKİSİ: BİR NEDENSELLİK ANALİZİ**

**EFFECT OF TURKEY- AZERBAIJAN BILATERAL TRADE ON ECONOMIC
GROWTH OF TURKEY: A CAUSALITY ANALYSIS**

SAYFA 12

(3)

Doç. Dr. Sait YILMAZ

**(AVRUPA) ORTAK GÜVENLİK VE SAVUNMA POLİTİKASI
COMMON SECURITY AND DEFENSE POLICY**

SAYFA 22

(4)

Yrd. Doç. Dr. Nurten KIMTER

**RUH SAĞLIĞI BAĞLAMINDA NAMAZ VE BENLİK SAYGISI İLİŞKİSİ
RELATIONSHIP BETWEEN PRAYER AND SELF-ESTEEM IN THE**

CONTEXT OF MENTAL HEALTH

SAYFA 36

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 7/YAZ, Sayı: 27
TURAN-CSR International Scientific Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 7/SUMMER, Issue: 27

(5)

Yrd. Doç. Dr. Savaş DURMUŞ

Uzman Andaç KARABULUT

**ÜLKE EKONOMİLERİNDE EKONOMİK İSTİHBARATIN ETKİLERİ,
STRATEJİK ÖNEMİ VE ÖRNEKLERİ**

**THE STRATEGIC IMPORTANCE OF ECONOMIC INTELLIGENCE IN
INTERNATIONAL RELATIONS AND EXAMPLES**

SAYFA 66

KİTAP TANITIMLARI ve REKLAMLAR

SAYFA 78-81

GENEL BİLGİLER

ve

DERGİYE MAKALE GÖNDERME ŞARTLARI

SAYFA 82-83

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 7/YAZ, Sayı: 27
TURAN-CSR International Scientific Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 7/SUMMER, Issue: 27

(1)

Dr. Hanefi YAZICI

**RUSSIA AND CHINA GO HAND IN HAND TO BREAK THE
CONTAINMENT POLICY OF THE USA DURING THE ARAB SPRING IN
SYRIA**

**AMERİKA’NIN ARAP BAHARI SIRASINDA SURİYE’DE Kİ
ÇEVRELEME POLİTİKASINI KIRMAK İÇİN RUSYA VE ÇİN ELELE
VERDİLER**

ABSTRACT

Russian and Chinese leaders fear that the **Western-backed revolts** against the authoritarian governments of the Middle East might encourage similar resistance among their own people. Particularly, Russia and China worry about any military intervention of the Western countries in Syria although there has been no preparation for a military intervention and the USA has not decided on a military operation.

Nevertheless, both Russia and China emphasize such a probability, alleging that Syria is to be a second Libya as result thereof. In this context, they have drawn two lessons from the military intervention in Libya: that the political transformation took an early start brought along chaos and calamity. In fact, the armed military interventions of the West in the Middle East have only induced destructive consequences.

Keywords: Russia, China, USA, Containment Policy, Arab Spring, Middle East, Military Intervention

ÖZ

Rus ve Çinli liderler, Orta Doğu’da ki otoriter hükümetlere karşı **Batı-destekli isyanların** kendi halklarını da benzer direnişe cesaret ettirebileceğinden dolayı korkmaktadır. Özellikle, Rusya ve Çin, herhangi bir müdahale hazırlığı olmadığı halde Batılı ülkelerin Suriye’de askeri müdahalede bulunmasından endişe etmektedir, ayrıca Amerika askeri operasyon için henüz bir karar almamıştır. Bununla birlikte, Rusya ve Çin böyle bir ihtimalin olabileceğini vurgulayarak Suriye’nin ikinci bir Libya olabileceğini ileri sürmektedir. Bu bağlamda, Libya müdahalesinden iki ders çıkarılmıştır: erken başlayan siyasi değişim kargaşa ve felakete sebep olmuştur. Aslında, Batı’nın Orta Doğu’da ki askeri müdahaleleri sadece yıkıcı sonuçlara neden olmuştur.

Anahtar kelimeler: Rusya, Çin, ABD, Çevreleme Politikası, Arap Baharı, Orta Doğu, Askeri Müdahale

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 7/YAZ, Sayı: 27
TURAN-CSR International Scientific Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 7/SUMMER, Issue: 27

INTRODUCTION

The Arab revolutions in 2011 have brought a new opportunity for the Great Powers to play a key role in the Middle East. It is well known that Great Powers have always preferred to implement Realist perspectives for the Balance of Power (BOP) in the region. For example, Obama promised to withdraw the soldiers in Iraq and won the elections, however, recently the Obama administration has supported authoritarian leaders and military coup as in Egypt to establish governments for their own interests during the Arab Spring.

The Arab Spring has reshaped the Middle East and the incidents in Tunisia, Egypt, Libya and Syria have led to administration changes and reform processes in certain countries. Meanwhile, the Arab Spring has been underway in Syria for a long time however Russia and China have been observing the process attentively due to the intervention of NATO in Libya. That is they want to break the **containment policy**¹ of the USA to become the unique hegemonic power in the region. The course of the incidents ignited by the Arab Spring in Syria developed differently than in the other countries. The possibility of the replacement of the former administrations by pro-West governments has caused anxiety that Russia and China will lose their influence in the region.

China is against any Military Intervention in Syria

On 21 March, 2012, UN's Security Council backed the motion of six articles tabled by Kofi Annan, the special representative of UN to Syria.² The plan asks the Syrian authorities to: **1.** Commit to work with the Envoy in an inclusive Syrian-led political process to address the legitimate aspirations and concerns of the Syrian people, and, to this end, commit to appoint an empowered interlocutor when invited to do so by the Envoy; **2.** Commit to stop the fighting and achieve urgently an effective United Nations supervised cessation of armed violence in all its forms by all parties to protect civilians and stabilize the country. To this end, the Syrian government should immediately cease troop movements towards, and end the use of heavy weapons in, population centers, and begin pullback of military concentrations in and around population centers. As these actions are being taken on the ground, the Syrian government should work with the Envoy to bring about a sustained cessation of armed violence in all its forms by all parties with an effective United Nations supervision mechanism; **3.** Ensure timely provision of humanitarian assistance to all areas affected by the fighting, and to this end, as immediate steps, to accept and implement a daily two hour humanitarian pause and to coordinate exact time and modalities of the daily pause through an efficient mechanism, including at local level; **4.** Intensify the pace and scale of release of arbitrarily detained persons, including especially vulnerable categories of persons, and persons involved in peaceful political activities, provide without delay through appropriate channels a list of all places in which such persons are being detained, immediately begin organizing access to such locations and through appropriate channels respond promptly to all written requests for information, access or release regarding such persons; **5.** Ensure freedom of movement

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 7/YAZ, Sayı: 27
TURAN-CSR International Scientific Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 7/SUMMER, Issue: 27

throughout the country for journalists and a non-discriminatory visa policy for them; 6. Respect freedom of association and the right to demonstrate peacefully as legally guaranteed.

In the President's declaration, whereby Kofi Annan was given full support, Syria's independence and territorial integrity were advocated. Besides, the Syrian government and the opposition were asked to cooperate with Annan with a view to solving the crisis and implement – with no delay - the proposition, which was made up of six articles. In the aforesaid declaration of the President, it was demanded that an end should be given to the violence and violation of human rights suffered in Syria; that humanitarian aid is to be provided and the process of transition to a democratic system would be upheld.³ That the Syrian government fails to implement Annan's proposition of six articles shall cause new sanctions to be introduced against Syria. In truth, China also backed the above mentioned plan of Annan, which received affirmative reactions around the world.

Nonetheless, China opposed the resolutions of the UN's Security Council for sanctions against Syria. Again, China vetoed against the draft resolutions of the Human Rights Commission concerning the human rights in Syria on 1 March and 23 March, 2012. Meanwhile, it was considered that Annan's peace plan was to be blocked by China and Russia. China supported Annan's plan, according to China, the UN's Security Council had thereby acted in conformity with the principles of the UN respecting Syria's sovereignty and territorial integrity.⁴

On the other hand, the permanent representative of China to the UN, **Li Baodong**, said that Annan's plan was a positive step towards a political solution in Syria.⁵ According to Baodong, China has been seriously interested in the progressions in Syria; whereby China has ever advocated that Syria's independence, sovereignty and territorial integrity have to be respected; it has esteemed the political preference of the Syrians, whereby opining that the Syrian crisis ought to be solved by means of political dialogues via justice and peace. Baodong emphasizes that they are against any military intervention in Syria. According to him, China upholds the Syrian people's right for determining their own future, which is significant for the peace and order of the Middle East.

In fact, formerly, while opposing certain proposals as regards to Syria, China did not place any plans for solutions. In the meantime, Chinese government invited the opposition groups in Syria to Peking and received their views and thereafter appointed special envoys to the countries in the region to go into cooperation with the related countries concerning the Syrian issue.⁶ After China, which sent a special deputy to Syria, had received Assad's opinions, it carried out demarches with Arab countries and also proposed that the parties in Syria negotiate unconditionally. According to China, Syria's future is only to be determined by the Syrian people.

China's six-point peace plan for Syria could be outlined as follows:⁷ 1.The Syrian

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 7/YAZ, Sayı: 27
TURAN-CSR International Scientific Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 7/SUMMER, Issue: 27

Government and all parties concerned should immediately, fully and unconditionally cease all acts of violence, particularly violence against innocent civilians. Various factions in Syria should express political aspirations through non-violent means. 2. The Syrian Government and various factions should bear in mind the long-term and fundamental interests of their country and people, immediately launch an inclusive political dialogue with no preconditions attached or outcome predetermined through impartial mediation of the Joint Special Envoy of the United Nations (U.N.) and the Arab League (AL) agree on a comprehensive and detailed road-map and timetable for reform through consultation and implement them as soon as possible with a view to restoring national stability and public order. 3. China supports the U.N.'s leading role in coordinating humanitarian relief efforts. China is ready to provide humanitarian assistance to the Syrian people. We oppose anyone interfering in Syria's internal affairs under the pretext of "humanitarian" issues. 4. Relevant parties of the international community should earnestly respect the independence, sovereignty, unity and territorial integrity of Syria and the right of the Syrian people to independently choose their political system. China does not approve of armed interference or pushing for "regime change" in Syria, and believes that use or threat of sanctions does not help to resolve this issue appropriately. 5. China welcomes the appointment of the Joint Special Envoy on the Syrian crisis by the U.N. and the AL and supports him in playing a constructive role in bringing about the political resolution of the crisis. China supports the active efforts made by the Arab states and the AL to promote a political solution to the crisis. 6. Members of the Security Council should strictly abide by the purposes and principles of the U.N. Charter and the basic norms governing international relations. China is ready to earnestly fulfil its responsibilities, engage in equal-footed, patient and full consultation with other parties on the political solution to the Syrian crisis in an effort to safeguard the unity of the Security Council.

Annan, who received positive reactions from Russia, said - on his way from Moscow to Peking - that the Syrian crisis would not last long and added that the Syrian administration was not to be able to resist the transformation. Annan, who met the President of China, **Wen Jiabao**, on 27 March, received China's support. The President of China, Wen Jiabao, said that he would meet the Syrian government and the related parties in an attempt to ensure that they give positive support to the mentioned plan.⁸ Jiabao, who uttered that the Syrian crisis has brought catastrophe to the Syrian people also affecting the peace and stability of the Middle East, advocated that ceasefire should be announced and dialogues be started in Syria with no delay adding that international humanitarian aid is needed therein. According to Jiabao, the Syrian people's demand for reforms ought to be carried out and their legal rights should be preserved so that long-term peace can be established in Syria.

Seeing that Annan was supported by Russia and China during his visit to China, Syrian government announced that they accepted Annan's Peace Plan. Thereafter, Russia announced that they were to try to convince Assad's administration to cooperate with Annan; and on 20 March, the Minister of Foreign Affairs of Russia, Sergei Lavrov,

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 7/YAZ, Sayı: 27
TURAN-CSR International Scientific Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 7/SUMMER, Issue: 27

declared that they were ready to support Kofi Annan's peace plan.⁹ While Lavrov uttered that the aforesaid plan should not become an ultimatum for Assad's government, the President of Russia, Dmitri Medvedev, said on 25 March that Annan's mission was the last chance for the prevention of the civil war in Syria. In fact, in the declaration of the spokesman of the Ministry of Foreign Affairs of China, Hong Lei, at the press conference held on 28 March, it was emphasized that the Syrian government must make use of that significant opportunity. Although the opposition groups in Syria mistrust Assad, Lei invited the parties in Syria to discuss Annan's Plan and terminate violence to start dialogues.¹⁰

It is undeniable that there are some challenges in implementation of Annan's peace plan. Especially, it is doubtful what sort of an application the Syrian government, which has accepted Annan's plan, shall exhibit. As a matter of fact, it is presumed that Annan's plan, which has been approved by Assad's administration and regarded proper by Russia and China, shall be difficult to implement because of the violence ongoing in Syria.¹¹

Assad signaled that Annan's Plan shall be applied under appropriate conditions. He sent a letter to the leaders of **Brazil, Russia, India, China and South Africa (BRICS)**, in a meeting in Durban, South Africa.¹² Assad requested for help and called the opposition forces as terrorists. In his letter to BRICS Meeting the Syrian leader uttered that, in the first place, the quagmire of terror in Syria is to be drained; the terrorist activities stopped; and the aid of finance and arms to the Syrian opposition groups by certain countries terminated in order that Annan's Plan can be implemented.

The global **vox populi** actually bears suspicions in connection with the application of Annan's Plan. In fact, the public opinion in China, which country appears to be a supporter of Assad's administration, has doubts too. According to some Chinese experts, Annan's peace attempts face a great number of hardships, in which respect one of the most important problems is how the violence shall be prevented. That means to say, will one of the parties, i.e. the government or the opponents, first declare ceasefire? Or shall the parties cease fire at the same time? The western countries demand that Assad's administration ought first to announce truce, adding they will monitor whether the Syrian opponents will lay down arms according to the progressions.

Another outstanding problem is whether reforms will be realized in Syria or the regime shall be changed. According to Chinese experts, the West is after a change in the regime thereof for the realization of their political benefits.¹³ As a matter of fact, as the foreign support increases for the Syrian opponents, who receive foreign aid, they refrain from any reconciliation with the government. Within this frame, certain Chinese commentators approach the realization of Annan's Plan suspiciously; some of them opine that the future of Syria is obscure. Still some other commentators doubt whether the

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 7/YAZ, Sayı: 27
TURAN-CSR International Scientific Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 7/SUMMER, Issue: 27

opposition will ever come to terms with the Syrian government. Meanwhile, according to Chinese experts and commentators, provided that Annan's Plan does not work, it will be hard for China to put its Syrian plan into effect, too.¹⁴

It is true that the China side most worries about any military intervention of the Western countries in Syria. Although there has been no preparation for a military intervention this far, it is demanded that Assad should resign. The USA has not decided on a military operation, either. Nevertheless, Chinese experts have constantly been emphasizing such a probability, alleging that Syria is to be a second Libya as result thereof. In this context, Chinese experts believe that foreign forces have not given up their intention for armed intervention – they have only not come to a decision thereon yet. What is more, al-Qaeda has taken the opportunity to leak the country, so under such conditions, the implementation of Annan's Plan is doubtful.

As well known, a series of political changes have occurred in the Middle East along with the Arab Spring. Certain Chinese experts say that the Syrian crisis could only be solved by means of political reforms, whereby proposing that the political transformation of Syria can only be carried out by Assad's administration through a series of top-down reforms. In other words, it will not be easy for Annan's Plan to yield fruit.

Russia Monitors Every Development in Syria

The Arab Spring, which started in Tunisia in 2010, has reshaped the Middle East and North Africa. The incidents in Tunisia, Egypt, Libya and Syria have led to administration changes and reform processes in certain countries. Meanwhile, the Arab Spring has been underway in Syria for a long time, i.e. since March 2011. The world, which has been approaching the events experienced in Syria with more caution, particularly after the intervention of NATO in Libya, has been observing the process attentively.¹⁵ Against the Western states, which have been trying to take resolutions under the roof of the UN, are Russia, China and Iran, which oppose any potential military intervention in Syria.

Syria and Russia have actually been able to get on well with each other for a long time. In truth, the relations between Russia and Syria started with a secret agreement signed in 1946 and were improved through the Pact of Non-Aggression signed in 1950.¹⁶ The Baath Party leaned towards Socialism, for which reason Syria cooperated with Russia in many a political issue. As Israel selected the USA as its ally in the Middle East, Russia attached importance to its relations with Syria and Egypt. The sound position of the Syrian Communist Party and the location of Syria were both important for Russia.

Contrary to the objective of the USA, Russia's interest in the Middle East was not for oil. In fact, it wanted to break the **containment policy** the USA had been plotting against it and to hinder the USA's being the unique hegemonic power in the region. Accordingly, Russia monitored every development in the Middle East, whereby conducting the processes in observation of its own benefits. It is true that each and every

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 7/YAZ, Sayı: 27
TURAN-CSR International Scientific Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 7/SUMMER, Issue: 27

progression in the region during the Cold War caused Syria to get closer to Russia. During the Suez Crisis in 1956 the two countries concluded agreements for military cooperation.¹⁷

Hafiz Assad, who came to power in 1970, realized his first visit to Moscow, whereby proving the importance he attached to the relations with Russia.¹⁸ As he had been in the army, Hafiz Assad appointed bureaucrats of army-origin to the administration, which induced a military-minded structure in Syria. Meanwhile, Syria the military structure whereof was of Russian model, suppressed the opposition by getting intelligence support from Russia. The Syrian administration ideologically was for close relations with Russia.¹⁹

The relations between Russia and Syria entered into a new era in the aftermath of the Cold War. With the termination of the bipolar system, the USA began to bilateral and oppressive policies, especially in the Middle East. With the apprehension of a pragmatic foreign policy, Syria attacked Iraq in the First Gulf War in 1991 in alliance with the USA. With the demobilization of the Soviet Union, Syria began to encounter hardships in providing arms. In 1993 with the '**New Russian Military Doctrine**'²⁰ the Russian foreign policy started following a more active policy in the former Soviet geography.²¹

In Russia, during the period of Yeltsin, great care was attributed to the avoiding of such political liabilities as were to cause political burdens. In 1990's, Russia founded its Middle East policy on the protection of its effectiveness within the frame of its policy of Immediate Vicinity and on the maintenance of its position in the peace process in the Middle East. With Putin's rising to power in 1999, Russia entered into an active era in its foreign policy, whereby Putin, as had the case been during the period of the former USSR, restored its influence in the region by supporting the regimes in the Region; by selling them arms; by writing off the loans of certain countries remaining from the times of the USSR; and by establishing new cooperation particularly in the field of energy.²²

The course of the incidents ignited by the Arab Spring in Syria developed differently than in the other countries. Although the target was soon accomplished in countries like Tunisia, Egypt, Libya and Yemen, violent clashes in Syria have ever been on. Russia has been following the incidents in Syria in consideration of mutual benefits, acting thereby more prudently. Because of the '**colorful revolutions**'²³ in the post-Soviet countries, Russia does not prefer a divided Syrian State and therefore Russia vetoed the embargo resolution adopted at the UN on 4 February, 2012 with the rationale that the problem is to be solved by Assad's administration. It is here to be noted that in the Tripoli administration that was changed with the intervention of NATO Russia lost not only its arms trade but the right to operate the oil rigs in the country. Therefore, it shall continue to support Assad's regime lest it should suffer a similar situation in Syria.

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 7/YAZ, Sayı: 27
TURAN-CSR International Scientific Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 7/SUMMER, Issue: 27

CONCLUSION

To conclude, Russia has been following a multidimensional policy towards the incidents in Syria, in doing which it meets the Syrian opposition and tries to mediate between the parties, too. Besides, Russia, which has been cooperating with China against the West, shall continue giving support to Syria because of Russia's sensitivity for the Mediterranean as well as for the sake of its benefits. Finally as obvious, Russian and Chinese leaders fear that these **Western-backed revolts** against the authoritarian governments of the Middle East might encourage similar resistance among their own people. It might be inferred that the incidents in Syria might be seen in another country in the future, and that's what Russian and Chinese leaders are worried about.

REFERENCES

1. George F. Kennan formulated the policy of "containment," as a strategy of US for fighting the cold war (1947–1989) with the Soviet Union. Kennan's ideas became the foreign policy of the Truman administration to keep Communism from spreading otherwise the domino effect would occur and other countries would fall to Communism. That's why the USA fought in Vietnam and Korea and tried to make other countries avoid communism.
2. http://www.un.org/en/peacekeeping/documents/six_point_proposal.pdf
3. <http://www.un.org/News/Press/docs/2012/sc10583.doc.htm>
4. Erkin, Ekrem. SDE Analiz, Çin'in Suriye Politikası ve Çözüm Planı, p. 28
5. <http://www.china-un.org/eng/gdwx/t964995.htm>
6. Erkin, Ekrem. p. 30
7. <http://www.voanews.com/content/chinas-peace-plan-for-syria-141724603.html>
8. http://news.xinhuanet.com/english/video/2012-03/28/c_131493998.htm
9. <http://www.nytimes.com/2012/11/02/world/middleeast/syria.html>
10. Erkin, Ekrem. p.34
11. Ibid.
12. <http://www.nytimes.com/2013/03/28/world/middleeast/syrias-developments.html>
13. Erkin, Ekrem. p.35
14. Ibid.
15. Yazıcı, Amine. SDE Analiz, Rusya'nın Suriye Politikası, p.40
16. Yazıcı, Amine. p.41
17. Karabulut, Bilal. Karadeniz'den Ortadoğu'ya Uzanan Bir Dış politika Geçmişten Günümüze Suriye-Rusya İlişkileri, Karadeniz Araştırmaları, Sayı: 15, 2007. p.67
18. Yazıcı, Amine. p.41
19. Karabulut, Bilal. p.73
20. Paul H, Goble, The Russian Military Under the Guise of A Commonwealth, The Washington Post National Weekly Edition, 2 August 1992, p.24

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 7/YAZ, Sayı: 27
TURAN-CSR International Scientific Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 7/SUMMER, Issue: 27

21. The doctrine reflects Russia's losing control of the Commonwealth of Independent States (CIS), shows the effects of the failure of former Soviet Union republics to return strategic nuclear weapons, and draws attention to millions of Russians living in the states of the former Soviet Union.

22. Yazıcı, Amine. p.42

23. Generally after the Cold War nonviolent demonstrations by citizens of different nations overthrew some authoritarian regimes such as Tunisia and Egypt. As clear the word "revolution" implies a violent and bloody change. The international media softened the violent word by using the names of colors and flowers.

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 7/YAZ, Sayı: 27
TURAN-CSR International Scientific Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 7/SUMMER, Issue: 27

(2)

Serkan KÜNÜ²⁴

Sertaç HOPOĞLU²⁵

Gürkan BOZMA²⁶

TÜRKİYE-AZERBAYCAN İKİLİ TİCARETİNİN TÜRKİYE’NİN EKONOMİK BÜYÜMESİNDEKİ ETKİSİ: BİR NEDENSELLİK ANALİZİ EFFECT OF TURKEY- AZERBAIJAN BILATERAL TRADE ON ECONOMIC GROWTH OF TURKEY: A CAUSALITY ANALYSIS

ÖZ

Kültürel ve coğrafi yakınlığından dolayı Azerbaycan Türkiye açısından önemli bir ülkedir. Azerbaycan’ın değerli yeraltı kaynakları ülkenin ekonomisinin gelişmesinde önemli rol oynamaktadır. Türkiye’nin petrol ve doğal gaz açısından dışa bağımlı olması sebebiyle Azerbaycan ile yapılan dış ticaret önem arz etmektedir.

Bu çalışmada, Azerbaycan ile yapılan dış ticaret ve Türkiye’nin ekonomik büyümesi arasındaki ilişki araştırılmaktadır. Çalışmada 1999-2014 dönemi için çeyreklik veriler kullanılarak Hacker ve Hatemi-J (2006) tarafından önerilen Toda-Yamamoto nedensellik testi uygulanmıştır. Analiz sonuçlarına göre Türkiye’de ekonomik büyümeden Azerbaycan’a ihracata doğru tek yönlü bir ilişki tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Azerbaycan, Dış ticaret, Nedensellik.

JEL Kodları: F10, F14, C13, C15.

ABSTRACT

Azerbaijan is an important country for Turkey due to its cultural and geographical proximity. Valuable underground resources play an important role in the development of Azerbaijan’s economy. Bilateral trade with Azerbaijan is important for Turkey given Turkey’s dependence on oil and natural gas imports.

In this study, the relationship between trade with Azerbaijan and Turkey’s economic growth is investigated. Toda-Yamamoto causality test suggested by Hacker and Hatemi-J (2006) is applied on quarterly data for the period 1999- 2014 in the study. According to the results of the analysis there is a unidirectional relationship running from economic growth to exports to Azerbaijan.

Keywords: Turkey, Azerbaijan, bilateral trade, causality.

JEL Codes: F10, F14, C13, C15.

²⁴ Yrd. Doç. Dr.; Iğdır Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü, serkunu@gmail.com

²⁵ Yrd. Doç. Dr.; Iğdır Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü, sertac.hopoglu@igdir.edu.tr

²⁶ Arş. Gör.; Iğdır Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü, gurkan.bozma@igdir.edu.tr

GİRİŞ

Ülkelerin birbirleri ile olan ticari ilişkilerinde uygulanan iktisat politikalarının yanında küreselleşen bir dünyada bölgesel yakınlık önemli bir etken olmaktadır. Türkiye liberal ekonomiye geçtikten sonra ticari olarak yönünü Avrupa'ya çevirmiştir. Ancak Türkiye'nin doğusunda bulunan ülkelerin doğal kaynaklar açısından zengin olmaları ve yatırımlar için yeni bir pazar oluşturmaları ekonomik ilişkiler açısından değerlendirilmesi gereken konulardandır. Türkiye'nin doğusunda bulunan Azerbaycan gibi doğal gaz ve petrol açısından zengin ülkelerin ihracatlarında meydana gelen artış ile birlikte tüketim ve talep sürekli olarak artış göstermektedir (Amineh, 2006: 27).

Türkiye ve Azerbaycan arasında gerçekleşen ticaret hacmi özellikle 2003-2013 yılları arasında büyük artış göstermiştir. Bu artış iki ülke arasında yapılan ikili anlaşmalar ve uygulanan istikrarlı politikaların sonucu olarak ortaya çıkmıştır. 2003 yılında Türkiye'den Azerbaycan'a 315,5 milyon dolar olarak gerçekleşen ihracat, 2013 yılında 2,9 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. 2013 yılında Türkiye'nin Azerbaycan'dan ithalatı ise 1,7 milyar dolardır. Azerbaycan ile yapılan ikili ticaret anlaşmaları neticesinde 2023 yılı için ticaret hacmi hedefi 15 milyar dolar olarak öngörülmektedir. Azerbaycan Türkiye'den öncelikli olarak gıda maddelerini ithal etmektedir. Yağ, taze dondurulmuş tavuk eti, şeker, meyve suları, süt ve süt ürünleri, tuz ve patates Azerbaycan'ın Türkiye'den ithal ettiği başlıca gıda ürünleridir. Ayrıca, alçı, çimento, elektrik enerjisi, boya, boya katkı maddeleri, deterjan, çeşitli kimyasal ürünler, kâğıt, karton ve karton ürünleri, duvar kağıdı, demir çelik eşya, tekstil makinaları, motorlu kara taşıtları ve yedek parçaları, mobilya, hazır deri ürünleri, trikotaj ürünleri, sıhhi tesisat malzemeleri, lastik, plastik eşya, beyaz eşya, telekomünikasyon ürünleride Azerbaycan'ın başlıca ithal ettiği ürünler arasındadır. Türkiye'nin ithal ettiği mal grupları incelendiğinde ise petrol ve petrol ürünleri, bakır, alüminyum, işlenmiş deri, şeker pancarı, yün, alkollü içkiler, dokuma ürünleri ilk sıralarda yer almaktadırlar (Dış İşleri Bakanlığı, 2015).

Ülkelerin yapmış oldukları ihracat, ihracat yapan ülkelerin ekonomik büyümelerine katkı sağlamaktadır. Literatürde ekonomik büyüme üretim miktarında meydana gelen artış olarak tanımlanmaktadır. İhracata dayalı büyüme hipotezi ihracat ile ekonomik büyüme arasında pozitif ilişki olduğunu savunmaktadır. Azerbaycan gibi bağımsızlığını sonradan kazanan Orta Asya ülkelerinin büyük çoğunluğu ekonomik büyüme trendini doğrusal bir şekilde artırabilmek için ihracata büyük önem vermişlerdir (Yardımcıoğlu ve Gülmez, 2013). Azerbaycan'da bağımsızlık kazanıldıktan sonra iç talepte meydana gelen azalış ile birlikte, üretilen ürünlerin uluslararası piyasalara sunulması ve ülke içerisinde üretim artışının devam ettirilebilmesi amacıyla, ölçek ekonomilerinden yararlanılacak politikaların geliştirilmesi önem kazanmıştır.

Gelişmekte olan ülkelerin ekonomileri yabancı yatırımcılar için önemli bir piyasadır. Yabancı yatırımcılar üretime yönelik yatırımlarını gerçekleştirmek için ithal ikameci politikalar izleyen ülkelere göre ihracata dayalı büyüme politikaları uygulayan ülkelere daha kolay giriş yapabilmekte, bu ülkelerin uyguladığı serbest dış politikaları ve sağladıkları üretim maliyetini düşürücü avantajlarla daha çok ihracat yapabilmektedirler. İhracatın arttığı bir ülkede istihdam olanakları artacak ve ekonomik büyüme sağlanacaktır.

İhracatın bir ülke ekonomisine sağladığı başlıca faydaların bazıları aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- İhracat ile birlikte ülkede üretim artışı sağlanacaktır. Ülkede üretilen malların diğer ülkelerde üretilen mallara göre fiyatlarının daha az olması ihracatı artıracak en önemli faktörlerdendir. Dış ticaretin artması ile birlikte yurt içinde bulunan firmalar dış rekabet ile karşı karşıya kalacaklarından dolayı piyasada üretime devam edebilmek için etkinliklerini artırmak zorunda kalacaklardır.

- Üretim artışı ve ihracat ile birlikte ülkelerin sahip oldukları döviz miktarında artışlar olacaktır.

- Klasik İktisat teorisine göre dış ticarete meydana gelen artış ile birlikte iş bölümü artacak ve ihraç edilen ürünlerde uzmanlaşma gerçekleşecektir. Uzmanlaşmanın sağlandığı ürünler ihraç edilerek mukayeseli olarak ülkenin üretimden vazgeçerek fiyatını başka bir ülkede daha az bulduğu malı ithal etme yolunu seçecektir.

- İhracat yapan ülkeler teknoloji ithalatını da gerçekleştirebileceklerinden dolayı emek verimliliğine katkı sağlanacak ve verimlilik arttıkça büyüme de artacaktır. İktisadi açıklık arttıkça doğrudan yabancı yatırımlar artarak ülkeye sermaye ile birlikte cari teknolojileri de getirecektir.

Ekonomik büyümenin gerçekleşebilmesi için reel GDP oranında meydana gelen artışın nüfus artış hızından büyük olması gerekmektedir (Ünsal, 2014: 259-276).

Bu çalışma Türkiye'nin Azerbaycan ile olan dış ticaretinin Türkiye'nin ekonomik büyümesi üzerinde etkili olup olmadığını araştırmak amacıyla düzenlenmiştir. Azerbaycan, gelişen bir ekonomi olması, ortak kültürel değerlere sahip olunması, coğrafi konum olarak Türkiye'nin komşusu olması sebebiyle ülkemizin dış ticaretini etkileyici birçok faktörü barındırmaktadır. Bu amaçla 1991 yılında bağımsızlığını kazanan Azerbaycan ile Türkiye arasında gerçekleşen ihracat ve ithalat verileri kullanılarak, Azerbaycan'dan yapılan ithalat ve Azerbaycan'a yapılan ihracatın Türkiye ekonomisine katkısı araştırılacaktır. Çalışmada Azerbaycan ile gerçekleşen ihracat ve ithalatın Türkiye ekonomisi üzerindeki etkisi Hacker ve Hatemi-J (2006) tarafından önerilen bootstrap (önçözümlemeli) Toda-Yamamoto nedensellik testi kullanılarak tespit edilmiştir.

Literatür Araştırması

Literatürde ekonomik büyüme ve dış ticaret arasındaki ilişkiyi inceleyen birçok deneysel çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalardan bazıları dış ticaret ve ekonomik büyüme arasında bir ilişkinin var olduğunu ortaya koymuş ve ihracata dayalı büyüme modelini destekleyici sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Diğer bazı çalışmalarda ise ilişkinin yönü ekonomik büyümeden dış ticarete doğru olarak bulunmuş ve büyümenin ihracatı geliştirdiği hipotezini destekleyici sonuçlar ortaya çıkmıştır. Yapılan çalışmalardan bazıları ise ekonomik büyüme ve dış ticaret arasında herhangi bir ilişkinin olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Çakmak ve Temurlenk (1995) ve Çil (2005), yapmış oldukları araştırmalarda ekonomik büyüme ve ihracat arasında herhangi bir ilişki bulamamışlardır. Konya ve Singh (2006) Hindistan için gerçekleştirdikleri çalışmada ihracat ve ithalattan büyümeye doğru bir nedensellik ilişkisi bulmuşlardır. 15 Asya ülkesinden oluşan bir panelde 1967-

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 7/YAZ, Sayı: 27
TURAN-CSR International Scientific Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 7/SUMMER, Issue: 27

1991 verilerini kullanarak yaptığı çalışmada İslam (1998) paneldeki ülkelerin üçte ikisinde ihracattan büyümeye doğru bir nedensellik ilişkisi bulmuştur. Benzer karışık sonuçlar 1970-2009 dönemi için 18 az gelişmiş ülkeden oluşan bir panelde Tekin (2012), Kuzey Avrupa ülkeleri için Hatemi-J ve Irandoust (2000) ve Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinden oluşan bir panel için Pop Silaghi (2009) tarafından da bulunmuştur.

Özmen ve Furtun (1998) Türkiye'nin 1970-1995 dönemine ait dış ticaret verileri ile Granger nedensellik testi uygulayarak yapmış olduğu çalışmalarında ihracattan ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit etmişlerdir. Diğer yandan, 1998-2010 dönemi için Akbay (2010), Türkiye'de büyümeden ihracata doğru bir tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna ulaşmıştır. Buna karşın Korkmaz (2014) 1998:01-2013:03 dönemi için ve Okur ve Soylu (2015) 1980-2013 dönemi için Türkiye'de ihracattan büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulmuşlardır.

Ağayev (2011), 1994-2008 döneminde Eski Sovyetler Birliği üyesi olan 12 geçiş ekonomisi (Ermenistan, Azerbaycan, Beyaz Rusya, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Rusya, Tacikistan, Türkmenistan, Ukrayna ve Özbekistan) için ihracat ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi panel veri analizi ile incelemiştir. Elde edilen bulgular sonucunda analize dâhil olan ülkelerde ihracat tabanlı büyüme hipotezinin geçerli olmadığı; ekonomik büyümeden ihracata doğru nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Çetintaş ve Barışık (2008) 12 geçiş ekonomisinin oluşturduğu bir panelde 1995:2-2006:4 dönemi için benzer bir sonuca ulaşmışlardır.

Nişancı, Karabıyık ve Uçar (2011), 1970-2009 döneminde Arjantin, Brezilya, Meksika, İran, Malezya ve Türkiye için yaptığı panel veri analizinde dış ticaret ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Elde edilen bulgular sonucunda incelenen ülkelere İran hariç diğer ülkelere ihracattan ekonomik büyüme doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Tuncer (2002) yılında yapmış olduğu çalışmada Toda- Yomamoto nedensellik analizi ile Türkiye dış ticaretini incelemiş ve analiz sonuçlarına göre ihracattan GSYİH'ya doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin olmadığı, GSYİH'dan ihracata tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca ithalat ile GSYİH arasında karşılıklı bir nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Türkiye'de elektrik üretimi, ihracat, fiyatlar ve ekonomik büyüme arasındaki nedenselliği araştırdıkları çalışmalarında 1970-2010 dönemi yıllık verilerini kullanarak Altıntaş ve Kum (2013) büyüme ve ihracat arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi elde etmişlerdir.

Şimşek (2003), Ay, Erdoğan ve Mucuk (2004), Nişancı (2005), Erdoğan (2006), Taban ve Aktar (2008) ve Uğur (2008) yapmış oldukları çalışmalarında dış ticaret ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Türkiye açısından çeşitli dönemler ve yöntemler yardımı ile inceleyerek ekonomik büyüme ve dış ticaret arasında ilişkinin olduğunu ortaya koymuşlardır.

Ampirik Bulgular

Bu çalışmanın amacı Azerbaycan ile Türkiye arasında gerçekleşen dış ticaretin Türkiye ekonomisi üzerindeki etkisini incelemektir. Bu amaç doğrultusunda 1999Q2-

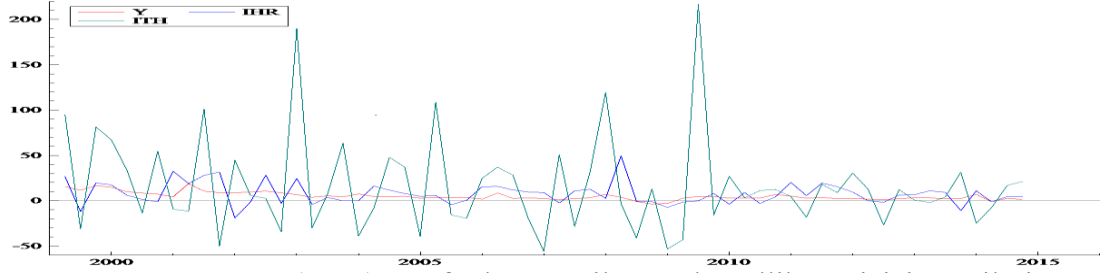
2014Q4 döneminde Azerbaycan ile Türkiye arasında gerçekleşen dış ticaret verileri ve ekonomik büyüme serileri kullanılarak Hacker ve Hatemi-J tarafından önerilen Toda-Yamamoto nedensellik testi uygulanmıştır. Dış ticaret ve ekonomik büyüme serileri Türkiye İstatistik Kurumu'ndan sağlanmıştır. İnceleme konusu olan dış ticaret serileri Türk Lirasına çevrilerek tahminler yapılmıştır. Ayrıca seriler X-12 ile mevsimsellikten arındırılmıştır. Türkiye için Azerbaycan ile yapılan dış ticaretin ekonomik büyüme üzerindeki nedensellik ilişkileri aşağıdaki modeller üzerinden tahmin edilmiştir.

$$\text{Model 1: } Y_t = \beta_0 + \beta_1 \text{IHR}_t + \varepsilon_t$$

$$\text{Model 2: } Y_t = \alpha_0 + \alpha_1 \text{ITH}_t + \varepsilon_t$$

Modellerde T zamanı, Y ekonomik büyüme hızını, IHR ihracat meydana gelen artış hızını, ITH ithalatta meydana artış hızını ve ε hata terimini temsil etmektedir. Aşağıdaki grafikte serilerin dönemler itibariyle değişimi görülebilmektedir.

Grafik 1: Ekonomik Büyüme, İhracat ve İthalat Serilerinin Dönem İtibariyle Değişimi

Hacker ve Hatemi-J (2006) tarafından önerilen nedensellik testi için serilerin durağanlık seviyelerinin belirlenmesi gerekmektedir. Bu çalışmada serilerin durağanlık seviyelerinin belirlenmesi için Kwiatkowski, Phillips, Schmit ve Shin (1992) tarafından önerilen birim kök testi kullanılmıştır. Diğer birim kök testlerinin aksine boş hipotez seri durağandır şeklinde kurulmaktadır. KPSS birim kök testi sonuçları Tablo 1'de görülebilmektedir. KPSS birim kök testi sonucunda ekonomik büyüme (Y) serisi düzey değerinde LM (Lagrange Multiplier) istatistiği mutlak değerce kritik değerlerden büyük olduğu için boş hipotez reddedilmektedir. Diğer bir ifade ile ekonomik büyüme serisi seviyesinde durağan değildir. İHR (ihracat) ve İTH (ithalat) serilerinin KPSS birim kök testi sonucunda seviyesinde durağan olduğu tespit edilmiştir. Sonuç olarak, ekonomik büyüme serisinin I(1), ihracat ve ithalat serilerinin ise I(0) olduğu ortaya koyulmuştur. Serilerin durağanlık seviyeleri tespit edilmesinin ardından nedensellik ilişkilerinin belirlenmesi için Hacker ve Hatemi-J (2006) tarafından önerilen Toda-Yamamoto nedensellik testi uygulanmıştır.

Tablo 1: KPSS Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Sabitli			Sabitli-Trendli		
	LM-ist	Kritik Değerler		LM-ist	Kritik Değerler	
		%1	%5		%1	%5
Y	1.00*	0.73	0.46	0.26*	0.21	0.14
İHR	0.30	0.73	0.46	0.04	0.21	0.14
İTH	0.35	0.73	0.46	0.04	0.21	0.14
ΔY	0.13	0.73	0.46	0.05	0.21	0.14
ΔİHR	0.06	0.73	0.46	0.04	0.21	0.14
ΔİTH	0.05	0.73	0.46	0.03	0.21	0.14

Kritik Değerler Kwiatkowski, Phillips, Schmit ve Shin (1992)'den sağlanmıştır. * Boş hipotezin %1 anlamlılık düzeyinde reddedildiğini göstermektedir. Δ simgesi fark değerini göstermektedir.

Toda-Yamamoto nedensellik testinden olduğu gibi Hacker ve Hatemi-J (2006) tarafından önerilen bootstrap nedensellik testi de VAR modeline dayanmaktadır. Toda-Yamamoto nedensellik testi iki aşamadan oluşmaktadır. İlk aşamasında uygun gecikme uzunluğu (k) belirlenmesi ve bütünleşme derecesi (d_{max}) tespit edilmesidir. İkinci aşaması uygun gecikme uzunluğu belirlenerek kurulan VAR sistemlerinden elde edilen katsayılara Wald testi uygulanmasıdır. İki değişken için Toda-Yamamoto Düzey-VAR modeli aşağıdaki gibi yazılabilmektedir:

$$Y_t = \lambda_1 + \sum_{i=1}^k B_{1i} Y_{t-i} + \sum_{j=k+1}^{k+d_{max}} B_{1j} Y_{t-j} + \sum_{i=1}^k a_{1i} X_{t-i} + \sum_{j=k+1}^{k+d_{max}} a_{1j} X_{t-j} + \varepsilon_{1t} \quad (1)$$

$$X_t = \lambda_2 + \sum_{i=1}^k \delta_{2i} X_{t-i} + \sum_{j=k+1}^{k+d_{max}} \delta_{2j} X_{t-j} + \sum_{i=1}^k \gamma_{2i} Y_{t-i} + \sum_{j=k+1}^{k+d_{max}} \gamma_{2j} Y_{t-j} + \varepsilon_{2t} \quad (2)$$

(1) ve (2) nolu denklemlerde k gecikme uzunluğunu ve d_{max} durağanlığın sağlandığı maksimum fark düzeyini ve ε ise hata terimlerini ifade etmektedir. Toda-Yamamoto VAR ($k + d_{max}$) modeli kısaca aşağıdaki gibi yazılabilmektedir²⁷:

$$Y = \hat{D}Z + \hat{\delta}. \quad (3)$$

$$Y := (y_1, x_1, \dots, y_T, x_T) \quad (n \times T) \text{ matris,}$$

$$\hat{D} := (\lambda, \beta_1, a_1, \dots, \beta_k, a_k, \dots, \beta_{k+d_{max}}, a_{k+d_{max}}) \quad (n \times (1 + n(p + d))) \text{ matris,}$$

²⁷Bootstrap dayalı nedensellik testinin teorik yazımında Hacker ve Hatemi-J (2006) takip edilmiştir.

$$Z_t := \begin{bmatrix} 1 \\ y_t \\ x_t \\ y_{t-1} \\ x_{t-1} \\ \vdots \\ y_{t-p-d+1} \\ x_{t-k-d_{\max}+1} \end{bmatrix} \quad ((1+n(p+d)) \times 1) \text{ matris, } t = 1, \dots, T \text{ için}$$

$$Z := (Z_0, \dots, Z_{T-1}) \quad ((1+n(p+d)) \times T) \text{ matris, ve}$$

$$\hat{\delta} := (\hat{\varepsilon}_1, \dots, \hat{\varepsilon}_T) \quad (n \times T) \text{ matris olmak üzere,}$$

Hacker ve Hatemi-J tarafından önerilen Toda-Yamamoto nedensellik testinin boş hipotezi Granger nedeni değildir sınamak için (4) nolu eşitlikteki MWALD testini önermektedir.

$$MWALD = (K\hat{\beta})' [K((Z'Z)^{-1} \oplus S_u)K']^{-1} (K\hat{\beta}) \sim \chi_p^2, \quad (4)$$

(4) nolu eşitlikte $\oplus$, K , S_u , Bırsayılakronecker çarpanı, $a \times n(1+n(k+d_{\max}))$ matrisi, hata terimlerinin varyans-kovaryans matrisi ve $\text{vec}(D)$ sıralayıcı işlemcidir. Hacker ve Hatemi-J (2006) tarafından önerilen Toda-Yamamoto nedensellik testinde olası ARCH etkisi durumlarında boş hipotezin reddedilme durumunu ortadan kaldırmaktadır.

Model 1 ve Model 2 için KPSS birim kök testi sonucunda $d_{\max}=1$ ve Akaike ve Son Tahmin Hatası (FPE) bilgi kriterleri sonucuna göre ise $k=5$ olarak belirlenmiştir. Tablo 1'de Hacker ve Hatemi-J (2006) tarafından önerilen Toda-Yamamoto nedensellik testi sonuçları görülebilmektedir²⁸.

Tablo 1: Hacker ve Hatemi-J Bootstrap Nedensellik Testi Sonuçları

Hipotezler		MWAL	Kritik Değerler			
D			%1	%5	10	%
Model 1	Y→IHR	25.462	17.5	11.8		9.8
			71	53	02	
	IHR→Y	3.692	16.6	11.6		9.5
			26	96	84	
Model 2	Y→ITH	6.631	17.9	11.8		9.8
			89	98	53	
	ITH→Y	1.703	17.4	12.1		9.5
			22	50	80	

Tablo 5'e göre Model 1 için %1 ve %5 anlamlılık düzeyinde ekonomik büyümeden ihracata doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğu; Model 2 için %1, %5 ve

²⁸Sonuçlar Hacker ve Hatemi-J tarafından yazılan Gauss kodları ile elde edilmiştir. Bootstrap kritik değerlerinin elde edilebilmesi için 10000 simülasyon yapılmıştır.

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 7/YAZ, Sayı: 27
TURAN-CSR International Scientific Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 7/SUMMER, Issue: 27

%10 anlamlılık düzeyleri için ekonomik büyüme ve ithalat arasında nedensellik ilişkisi olmadığı tespit edilmiştir.

SONUÇ

Bu çalışmanın amacı Türkiye ve Azerbaycan arasında gerçekleşen dış ticaretin Türkiye'nin ekonomik büyümesi üzerine olan katkısını araştırmaktır. Bu amaç doğrultusunda 1999:2-2014:4 döneminde Azerbaycan ile Türkiye arasında gerçekleşen dış ticaret verileri ve ekonomik büyüme serileri kullanılarak Hacker ve Hatemi-J (2006) tarafından önerilen Toda-Yamamoto nedensellik testi uygulanmıştır. Analiz sonuçlarına göre, Model 1 için %1 ve %5 anlamlılık düzeyinde ekonomik büyümeden ihracata doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğu; Model 2 için %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyleri için ekonomik büyüme ve ithalat arasında nedensellik ilişkisi olmadığı tespit edilmiştir. Türkiye'nin ekonomik büyümesi arttıkça Azerbaycan'a yapılan ihracat artmaktadır. Dolayısıyla Türkiye'nin Azerbaycan'a ihracatının ekonomik büyümesi üzerinde etkisi olmadığı, ancak Türkiye ekonomisi büyüdükçe Azerbaycan'a daha çok ihracat yapıldığı söylenebilir. Diğer yandan, Azerbaycan'dan yapılan ithalatın Türkiye'nin ekonomik büyümesi üzerinde etkisi olmamasının, analiz döneminde Azerbaycan'ın Türkiye'nin enerji ithalatında önemli bir enerji sağlayıcısı olmamasından kaynaklandığı söylenilebilir.

KAYNAKÇA

1. Ağayev, S., (2011). "İhracat ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: 12 Geçiş Ekonomisi Örneğinde Panel Eşbütünleşme ve Panel Nedensellik Analizleri".Ege Akademik Bakış,11(2), ss.241-254.
2. Akbay, O.S., (2010). "Trade-Growth Nexus: Turkish Case", EuroEconomica, Issue 2(28), pp. 108-113.
3. Altıntaş, H. ve Kum, M., (2013). "Multivariate Granger CausalitybetweenElectricityGeneration, Exports, Pricesand Economic Growth in Turkey". International Journal of EnergyEconomicsandPolicy, Vol. 3, Special Issue, 2013, pp.41-51.
4. Amineh, M. P., (2006). "The Resources Curse: Oil-Based Development in Central Asia".International Institute forAsian Studies, Autumn,27.
5. Ay, A., Erdoğan, S. ve Mucuk, M. (2004). "Türkiye'de İhracata Dayalı Büyüme Üzerine Bir Nedensellik Sınaması (1980-2003)".Selçuk Üniversitesi Karaman İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 4(1), ss.107-117.
6. Çakmak, E. Ve Temurlenk, S. (1995). "Causality Relationship Between Export Expansion and EconomicGrowth".Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 50(1-2), ss.129-143.
7. Çetintaş, H. ve Barişik, S. (2009). "Export, Importand Economic Growth: The Case of Transition Economies", Transition Studies Review, 15, pp.636-649.

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 7/YAZ, Sayı: 27
TURAN-CSR International Scientific Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 7/SUMMER, Issue: 27

8. Çil, Nilgün Y., (2005). “Türkiye’de İhracat ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik Analizi”. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 49, ss.961-972.
9. Dış İşleri Bakanlığı, (2015), <http://www.mfa.gov.tr/azerbaycan-ekonomisi.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 01.09.2015.
10. Erdoğan, S. (2006). “Türkiye’nin İhracat Yapısındaki Değişme ve Büyüme İlişkisi: Koentegrasyon ve Nedensellik Testi Uygulaması”. Selçuk Üniversitesi Karaman İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 10, ss.30-39.
11. Hacker R.S., ve Hatemi- J.A. (2006), “Tests for Causality Between Integrated Variables Using Asymptotic and Bootstrap Distributions: Theory and Application” Applied Economics, 38, pp.1489-1500.
12. Hatemi-J, A. ve Irandoost, M. (2000). “Export Performance and Economic Growth Causality: An Empirical Analysis”, Atlantic Economic Journal, 28(4), pp.412-426.
13. Islam, M.N. (1998). “Export expansion and economic growth: testing for cointegration and causality”. Applied Economics, 30:3, pp. 415-425.
14. Konya, L. ve Singh, J.P., (2006). “Exports, Imports and Economic Growth in India”, La Trobe University School of Business Discussion Papers, Discussion Paper No. A06.06, December 2006.
15. Korkmaz, S. (2014). “Türkiye Ekonomisinde İhracat ve Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi”. Business and Economic Research Journal, 5(4), pp. 119-128.
16. Kwiatkowski, D., P. C. B. Phillips, P. Schmidt and Y. Shin (1992) “Testing the Null Hypothesis of Stationarity Against the Alternative of a Unit Root”, Journal of Econometrics, 54, p.p.159- 178.
17. Nişancı, M. (2005). “Dış Ticaret Beşeri Sermaye ve İktisadi Gelişme Arasındaki Uzun Dönem Nedensellik İlişkisinin Testi”. Atatürk Üniversitesi Erzurum Hukuk Fakültesi Dergisi, 9(1-2), ss.675-687.
18. Nişancı, M., Karabıyık, İ. ve Uçar, M. (2011). "Üst Orta Gelir Grubu Ülkelerinde Dış Ticaret ve İktisadi Büyüme". Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 12 (1), ss.303-312.
19. Okur, F. ve Soylu, Ö.B. (2015). “The Relationship between Economic Growth, Exports and Government Expenditure: The Case of Turkey”. 15th International Academic Conference, Rome, 14 April 2015.
20. Özmen, E. ve Furtun, G. (1998). “Export-led Growth Hypothesis and the Turkish Data: An Empirical Investigation”. METU Studies in Development, 25(3), ss.491-503.
21. Pop Silaghi, M.I. (2009). “Exports-Economic Growth Causality: Evidence From CEE Countries”. Romanian Journal of Economic Forecasting, 2(2009), pp. 105-117.

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 7/YAZ, Sayı: 27
TURAN-CSR International Scientific Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 7/SUMMER, Issue: 27

22. şimşek, M. (2003). “İhracata Dayalı-Büyüme Hipotezinin Türkiye Ekonomisi Verileri İle Analizi, 1960-2002”.Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 18(2), ss.43-63.
23. Taban, S. ve Aktar, İ. (2008).“An Empirical Examination of the Export-led Growth Hypothesis in Turkey”.Journal of Yasar University, 3(11):1535-1551.
24. Tekin, R.B. (2012). “Economicgrowth, exports and foreign direct investment in Least Developed Countries: A panel Granger causality analysis”. Economic Modelling, 29 (2012), pp. 868-878.
25. Tuncer, İ. (2002). “Türkiye’de İhracat, İthalat ve Büyüme-Toda-Yamamoto Yöntemiyle Granger Nedensellik Analizleri”.Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9(9), ss.89-107.
26. Uğur, A. (2008). “Importand Economic Growth in Turkey: Evidence from Multivariate VAR Analysis”.Journal of Economicsand Business, 11(1-2), ss.54-75.
27. Ünsal E.M., (2014), Makro İktisada Giriş, İmaj Yayınevi, Genişletilmiş 4. Baskı, Ankara,.
28. Yardımcıoğlu, F. ve Gülmez, A., (2013). “Türk Cumhuriyetlerinde İhracat ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Panel Eşbütünleşme ve Panel Nedensellik Analizi. Bilgi Ekonomisi ve Yönetim Dergisi, 8(1), ss.145-161.

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 7/YAZ, Sayı: 27
TURAN-CSR International Scientific Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 7/SUMMER, Issue: 27

(3)

Doç. Dr. Sait YILMAZ*

**(AVRUPA) ORTAK GÜVENLİK VE SAVUNMA POLİTİKASI
COMMON SECURITY AND DEFENSE POLICY**

ÖZ

Lizbon Antlaşması'nın 1 Aralık 2009 tarihinde yürürlüğe girmesiyle birlikte AGSP, Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası (OGSP²⁹) olarak adlandırılmıştır. Avrupa Birliği, Afrika'ya barışı koruma ve Afganistan'a polis görevi gibi operasyonlar altında dünya genelinde askeri misyonlara katılsa da bir bütün olarak savunma yapısı ciddi zafiyetler içindedir. ABD ile AB arasındaki sert güç alanında açık gittikçe artmıştır.

NATO'nun Afganistan'daki büyük ölçekli harekâtına AB ülkeleri mütevazı katkılar sağlayabilmiştir. AB, daha çok gücün yumuşak boyutuna önem vermekte, özellikle komşu coğrafyalarda dönüşümler hedeflemektedir. Ancak, Arap hareketleri AB'nin bu konuda da yavaş olduğunu göstermiştir. NATO ve AB bir araya gelerek Avrupa savunma politikasını gözden geçirmek zorundadır.

Anahtar Kelimeler: NATO, Avrupa Birliği, Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası.

ABSTRACT

Lisbon Agreement on Dec 1th, 2009 has remarked the Common Security and Defense Policy (CSDP) of EU instead of European Security and Defense Policy (ESDP). European Union has suffered from vital incapacities in her defense structure although took part in some military operations in World wide such as peace keeping in Africa and police missions in Afghanistan. Hard power gap between EU and USA has drastically widen in recent decades.

EU countries provided modest contributions into NATO operation in Afghanistan. EU makes much more effort to develop her soft power and aims transformations in near geographies. However, it is fact that EU system is bulky as witnessed in Arap movements. NATO and EU have to reconsider their defense policies in common understanding.

Keywords: NATO, European Union, Common Security and Defense Policy.

²⁹ Common Security and Defence Policy (CSDP)

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 7/YAZ, Sayı: 27
TURAN-CSR International Scientific Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 7/SUMMER, Issue: 27

GİRİŞ

Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP³⁰); Maastricht Antlaşması sonrasında AB içinde geliştirilmeye başlanmış, 1998 yılı sonunda gerçekleştirilen İngiltere-Fransa (St. Malo) Zirvesi ile hızlanmış, 1999 yılından itibaren Avrupa Birliği (AB); birlik için dış, güvenlik ve savunma politikaları sorumluluğunu üzerine almaya başlamıştır. Avrupa Güvenlik Politikası, 'sınırların korunmasına dayalı savunma' anlayışını terk ederek 'sınırların ötesindeki menfaatlerin korunması, olumsuz gelişmelere imkân vermeden yerinde çözümleme' ilkesine dayalı 'stratejik güvenlik' kavramına yöneldi. 2003 yılında yayınlanan Avrupa Güvenlik Stratejisi (ESS³¹), güvenlik sorunlarının çoğunun siyasi istikrarsızlıklar, şiddet kapsayan çatışmalar, aşırı akımlar, terörizm, organize suçlar ve insani krizler gibi geniş kapsamlı bir doğaya sahip olduğunu açıklıyordu. Bu geniş kapsamlılık karşısında AB; çatışmaları önlemek ya da durdurmak, barışı inşa etmek ve toplumları istikrarlı hale getirmek için diplomasi, ticaret, kalkınma desteği ve insani yardım yöntemlerinin uygun bir karışımını kullanacak, bunun için polis, hukuk, sivil koruma ve askeri vasıtalarla başvuracaktı. AGSP, her kriz/bölgenin kendine has özelliklerini olduğuna, ancak karmaşık, dinamik ve tehditlerin birbiri ile bağlantılı olduğu bir dünyada yaşadığımıza vurgu yapıyordu. ABD ile kıyaslandığında AB stratejisinin istikrar operasyonlarının daha çok askeri olmayan yönlerine odaklanmış olduğu söylenebilir. Lizbon Antlaşması'nın 1 Aralık 2009 tarihinde yürürlüğe girmesiyle birlikte AGSP, Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası (OGSP³²) olarak adlandırılmıştır. Bu makalede, AGSP/OGSP'nin bugün geldiği aşama ve yaşanan sorunları analiz edeceğiz.

AGSP'de Neler Oldu?

1998 yılında ABD, AB liderliğindeki AGSP operasyonlarında NATO vasıtalarını kullanabilmesini üç şarta bağlamıştı³³: (1) AGSP, NATO'yu tamamlamalı, Avrupa ve Kuzey Amerika'nın güvenliğinin bölünmezliğini tehdit etmemeli, (2) NATO komuta yapıları veya ittifak kaynaklarında dublikasyona yol açmamalı, (3) AB üyesi olmayan Avrupalı NATO ülkelerine karşı ayırım yapmamalıdır. 2003 yılındaki "Berlin Plus" Anlaşması ise AB'ye NATO kuvvet ve kabiliyetlerini harekât planlamasında kullanma imkânı verdi ve NATO bütün olarak angaje olmadığında AB liderliğindeki harekât için NATO vasıtalarının 'farz edilmiş kabulü' öngörüldü³⁴. Yeni strateji dokümanı güvenlik politikası için Birliğe üç temel unsura dayanan bir anlayış ve kimlik önermekte idi; (1) Avrupa etrafındaki güvenlik bölgesini genişleterek uluslararası sınırı kuvvetlendirmek; (2) Yukarıda sayılan tehditlere tedbir getirmek ve (3) İki yeni konsept; 'önleyici angajman' ve 'etkili çoktaraflılık (effective multilateralism)'. 2004 yılında Fransa, İspanya, İtalya, Portekiz ve Hollanda tarafından 800 kişilik bir Jandarma Gücü kurulmuş,

* Doç. Dr. Sait Yılmaz, İstanbul Aydın Üniversitesi Öğretim Üyesi, saityilmaz@aydin.edu.tr

³⁰ European Security and Defence Policy (ESDP)

³¹ European Security Strategy

³² Common Security and Defence Policy (CSDP)

³³ Archick, Kristin - Gallis Paul: NATO and the European Union, CRS Report for Congress, (May 12, 2005), p.14.

³⁴ NATO Communiqué; (April 24, 1999).

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 7/YAZ, Sayı: 27
TURAN-CSR International Scientific Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 7/SUMMER, Issue: 27

2006 yılında ise Jandarma Gücü (EUROGENDFOR) Karargâhı İtalya Vicenza’da açılmıştır. AB’nin askeri alanda oynadığı üç ana rol vardır: bunlar 2003’de operasyonel hale gelen Acil Müdahale Gücü, Avrupa Muharebe Grupları ve Avrupa Jandarma Gücü’dür.

2007 Lizbon Antlaşması’yla AGSP ile ilgili hükümler ilk defa Birlik antlaşmalarında yer almış ve 2008 yılına kadar AGSP’nin kurumsal yapısı, karar alma mekanizması, operasyon yürütme kapasitesi tamamlanmıştır. Antlaşma’da AGSP görevleri olarak;

- “Barış oluşturma” (peace-making) ve çatışma sonrası istikrar sağlama dâhil, ortak silahsızlandırma operasyonları,

- İnsani görevler ve kurtarma görevleri,

- Askeri danışma ve destek görevleri,

- Çatışmayı önleme ve “barışı koruma” (peace-keeping) görevleri,

- Kriz yönetiminde muharip güç kullanılmasını içeren görevler, yer almıştır.

Türkiye, AGSP içinde daha önce BAB kapsamında sahip olduğu eşit koşulları sağlamak için uğraşmış ancak istediğini alamamıştır. Bu kapsamda, özellikle NATO içinde AGSP ile gelişmelere etki etmeye çalışmıştır. Nisan 1999’da yapılan Washington Zirvesinde NATO, AGSP’ye destek sağlama kararı almıştı. Bunun karşılığında AB üyesi olmayan Avrupalı müttefiklerin (o dönemde Türkiye, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Norveç, İzlanda) AGSP’ye katılımlarına imkân sağlanması kabul edilmişti. Böylece AB’ye sağlanacak destek ile AB üyesi olmayan Avrupalı Müttefiklerin AGSP’ye katılımı arasında bir denge tesis edilmiştir. AB üyesi olmayan müttefiklerin AGSP’ye müdahil olmasına ilişkin düzenlemeler, 24-25 Ekim 2002 tarihli AB Brüksel Zirvesi sırasında, Nice Uygulama Belgesi adı altında kabul edilmiştir. Buna göre, Türkiye, AB üyesi olmayan bir NATO müttefiki sıfatıyla AGSP süreçlerine aktif biçimde müdahil olabilecek, Türkiye’nin coğrafi bölgesinde veya ulusal güvenlik çıkarlarını etkileyebilecek krizlerde AB, ülkemizle danışmalarda bulunacak ve kararlarını bunun ışığında alacak, ayrıca, Nice Uygulama Belgesi ile AGSP NATO müttefiklerini ilgilendiren krizlerde kullanılmayacaktı. Bu temelde, Türkiye, NATO ile AB arasında 2002 yılı sonunda stratejik işbirliği teşkil edilmesine mutabakatını vermiştir. Ancak, Nice Uygulama Belgesinde kayıtlı hükümler bugüne değin tam anlamıyla uygulamaya geçirilmedi.

Ayrıca, AB’ye üye olan GKRY, zaman zaman Yunanistan ve Fransa’nın da desteğiyle, AGSP’ye daha fazla müdahil olma yönündeki Türkiye çabalarını önleyici bir rol oynamaya başlamış, bu bağlamda Türkiye’nin Avrupa Savunma Ajansı (EDA) ile işbirliğine girmesi ve AB ile bilgi güvenliğine dair bir anlaşma imzalaması GKRY tarafından engellenmiştir. Türkiye, beklentilerini zaman zaman en üst düzeyde gerek müttefiklerine, gerek AB üyesi ülkelere iletmıştır. 3 Aralık 2008 tarihinde keza NATO ve AB ülkelerine (GKRY hariç) iletilen bir “non-paper” ile beklentileri somut şekilde dile getirilmiş ancak bir sonuç alınamamıştır. Türkiye 2003 yılından bu yana 6’sı tamamlanmış ve 2’si sürmekte olan toplam 8 OGSP harekât ve misyonuna katkıda bulunmuştur. Türkiye Bosna-Hersek’te devam etmekte olan EUFOR-ALTHEA misyonuna en çok katkı sağlayan ikinci ülke durumundadır. Türkiye-Kıbrıs Rum Kesimi

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 7/YAZ, Sayı: 27
TURAN-CSR International Scientific Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 7/SUMMER, Issue: 27

ilişkileri de AB-NATO ilişkilerini olumsuz yönde etkilemeye devam etmektedir. 25 Mayıs 2010'da NATO Genel Sekreteri Rasmussen, AB-Türkiye güvenlik anlaşması ve EDA-Türkiye anlaşmaları için tarafları davet ederken, AB-NATO tartışmaları için NATO'nun Rumlara masada yer vermesini yani üyeliğini tavsiye ediyordu³⁵.

Avrupa Birliği'nin Yumuşak Güç Kullanımı

Avrupa Güvenlik Stratejisi (ESS³⁶), 'devlet başarısızlığı' nı beş temel tehditten biri saymakta ve bu tür potansiyele sahip devletlere 'kırılğan devlet' adı verilmekte ve kırılğan devlete karşı ESS; "diplomatik, politik ve askeri vasıtaların tamamının uyumlu ve etkili bir şekilde kullanılması" nı öngörmektedir. Kırılğan devlet, halkının çoğunluğu için güvenlik, yönetim ve kamu hizmetleri gibi temel fonksiyonlarını yerine getiremeyen devlet olarak, tanımlanmaktadır. AB'ye göre kırılğan devletler 'iyi yönetilen devletler'e dönüştürülecektir³⁷. Kırılğan ülkelere müdahalenin ekonomik boyutu, kalkınma konseptinin uygulanmasıdır. ECHO³⁸, insani yardım ve fon desteği kapsamlı politikaların uygulanmasında önemli bir organdır ve AB dış politikasından bir ölçüde bağımsız tutulmaktadır. ECHO alan temsilcilerinin değerlendirmeleri AB ülke delegasyonları ile koordineli olarak hazırlanmaktadır. Ekonomi stratejisinin temelini de iyi performans karşılığı kalkınma yardımı oluşturmaktadır. AB'nin siyasi nüfuz vasıtalarının başında AB Özel Temsilcileri (EUSRs), özel haberciler, üçlü misyonlar, bakanlık toplantıları gelmektedir. Siyasi mesajlar gayri resmi olarak veya deklarasyonlar, müşterek faaliyet ve ortak pozisyon başlığı ile yayınlanmaktadır. Yöntem, hedef ülkenin durumuna, AB'nin çıkarlarına ve siyasi nüfuz için mevcut çerçeve yapılara göre değişmektedir.

Demokrasi geliştirme tüm AB politikalarının en geniş konsepti ve temel müdahale yöntemidir. AB tıpkı ABD gibi doğrudan demokrasi inşası faaliyetlerine girişmektedir³⁹. ABD ile AB'nin yaptığı iş özünde aynı olmakla beraber; ABD kendine has bir özensizlik içinde açıkça bu işi yaparken, Avrupa Birliği'nin yöntemi, Avrupa burjuvazisinin yüzlerce yıllık deneyimine dayanan 'örtülü' bir yöntemdir⁴⁰. AB demokrasi geliştirme işlerinin en görünen yüzü ise çeşitli ülkelerdeki seçimlere destek olunması ve izlenmesidir. 1990'ların sonuna doğru AB tarafından diğer ülkelerde demokrasi geliştirme vasıtaları geliştirilmiştir. AB, seçilen ülkelerin demokratik reformlar yapması için ortaklık, ikna ve yerel sahiplenme yöntemlerinden birini kullanmaktadır. AB, politik yardım programları hukuk reformu ile ilişkilendirilir. Avrupa İnsan Hakları İnisiyatifi (EIDHR⁴¹) kapsamındaki hukuk, insan hakları ve demokrasi reformları AGSP'nin güvenlik reformları ile birleştirilmektedir. Sivil toplum örgütleri ve bağımsız medyanın

³⁵ Julian Hale: EU Struggles To Develop Its Own Defense Identity, Defense News, (7 June 2010).

³⁶ ESS: European Security Strategy.

³⁷ DFID: Why We Need to Work More Effectively in Fragile States, (January 2005), <http://www.dfid.gov.uk/pubs/files/fragilestatespaper.pdf>

³⁸ ECHO: Directorate General for Humanitarian Aid.

³⁹ Chalmers, Malcolm: Rescuing the State: Europe's Next Challenge, British Council, European Commission, Foreign Policy Centre, (2005).

⁴⁰ Ash, Timothy Garton: Regime Change by European Method, New York Times, (17 Sep, 2006).

⁴¹ EIDHR: European Initiative on Democracy and Human Rights.

http://www.turansam.org

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 7/YAZ, Sayı: 27
TURAN-CSR International Scientific Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 7/SUMMER, Issue: 27

desteklenmesi için hemen her mali kaynak kullanılmaktadır. EIHDR ve Hızlı Reaksiyon Mekanizması (RRM⁴²) AB hükümetlerinden onay almadan yeni sivil toplum, demokrasi, insan hakları ve çatışmayı önleme projelerine fon sağlamaktadır.

AB Delegasyonları içindeki Sivil Toplum Koordinatörleri (SCOs⁴³), NGO ve iş dünyasına kaynak sağlayarak, faaliyetlerini ve atölye çalışmalarını destekleyerek, yerel sivil toplum ve iş dünyası arasında kurulan ağları geliştirir. AB ile ilgili ülke arasındaki tüm bilgiler SCO ile paylaşılır ve bilgi akışına göre stratejiler gözden geçirilir. AB Komisyonu Ülke Strateji Kâğıdı ve diğer analizler Politika Planlama ve Erken İkaz Ünitesi (PPEWU⁴⁴) ile tartışılır. Ülke izleme listelerindeki emareler (indicators) 6-12 ve 6-36 aylık periyotlara ayrılır. İzleme Listesi'nin bilgi kaynakları arasında Siyasi Ünite (siyasi istihbarat), EUMS (askeri istihbarat), CIVCOM (sivil toplum istihbaratı) ve CPU (DG Dev, ECHO ve DG Relex masalarından alınan ekonomik ve insani istihbarat) bulunmaktadır. Askeri ve sivil aktörlerin koordineli ve çok fonksiyonlu paketler dâhilinde kullanılması için müşterek stratejik planlama ve görevlerin tespiti, Sivil-Askeri Planlama Hücresi (CMPC⁴⁵) tarafından disiplinler arası uzmanlar bir araya getirilerek yerine getirilir. AB müdahalesinin bir boyutu da hedef ülkede güvenlik sektörü reformuna (SSR⁴⁶) başlanmasıdır.

Tablo 1: AB Mekanizmaları

Mekanizmalar	Süreçler	Vasıtalar
Politik; ODGS (CFSP)	* Siyasi Diyalog * Müşterek Faaliyetler * Ortak Pozisyonlar * Havuç-Sopa	* Özel Temsilciler * Özel Haberciler * Deklarasyonlar * Troyka Görevleri
Kriz Yönetimi; OGSP, ESS	* Sivillerin korunması * Önleyici strateji * Petersberg görevleri * İnsani Yardım * Güvenlik reformu	* RRF * AB Polisi * ECHO * EUMS * Sivil-Asker Planlama Hücresi
Demokratikleştirme; EED, EIHDR, RRM	* İyi yönetim * Hukukun Üstünlüğü * Sivil toplum desteği	* Delegasyonlar * Sivil Toplum Koordinatörü * Alan temsilcileri ağı

⁴² RRM: Rapid Reaction Mechanism.

⁴³ SCOs: Civil Society Co-ordinators in EU Delegations.

⁴⁴ PPEWU: the Policy Planning and Early Warning Unit (PPEWU) for Council

⁴⁵ CMPC: Civil-Military Planning Cell.

⁴⁶ SSR: Security Sector Reform.

http://www.turansam.org

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 7/YAZ, Sayı: 27
TURAN-CSR International Scientific Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 7/SUMMER, Issue: 27

	* Medya desteği * NGO desteği * İnsan hakları	* NGO'lar * Sivil toplum, * Medya
Kalkınma; OECD Prensipieri, Ülke Stratejileri	* Bölgesel İşb. Anl. (PHARE, TACIS, MEDA, ALA vb.) * Kalkınma yardımı * Ekonomik Ortaklık Anlaşması * Ticari Anlaşmalar	* DG'ler (Dev, Relex, Trade) * EDF * IMF, * Dünya Bankası * BM Kalkınma Fonu * ODA

Kaynak: Sait Yılmaz, Güç ve Politika, ALFA Yayınları, (İstanbul, 2008), s.344.

2004 yılında Avrupa Komisyonu tarafından Avrupa Sivil Güvenlik Çerçevesi oluşturmak amacı ile Güvenlik Araştırma Programı (SRP⁴⁷) başlatıldı. SRP, işi bu olmamasına rağmen Avrupa'nın edinmesi gereken kabiliyetler ve boşluklar üzerine çalıştı ama karşılık bulamadı. 2007'de kurulan Avrupa Yenilik Araştırma Forumu (ESRIF), bu görevi devraldı ve önceliğini tehlikede gördüğü Avrupa Birliği'ni oluşturan ülkelerin sosyal entegrasyonuna verdi⁴⁸. ESS ise Avrupa ülkelerinin hiçbirinin önceliği olmadı ve başarılı bir uygulaması da görülmedi. ESS'ye uygun kabiliyet ve vasıtalar geliştirilemedi. Libya tecrübesi gösterdi ki ya Avrupalılar kendi güvenlik ve savunma yapısını kurup dünyanın sadece yumuşak güçle dönmediğini anlayacaklar ya da bu işin ne kadar pahalı ve zor olduğunu anlayarak bu işlerden vaz geçeceklerdir. AB klasik anlamda bir sert güç olmak yerine daha çok yumuşak gücü ile uluslararası bir aktör olma niyetindedir. Bu yüzden askeri gücü kadar jandarma ve polis gücüne de önem vermektedir. AB'nin yumuşak güç müdahaleleri genellikle 'havaç ve sopa' stratejisini öngördüğünden siyasi ve ekonomik vasıtaların karışımı ile uygulanır. Eğer havaçlar işe yaramaz ise AB'nin demokratik ve insani yüzü bir anda değişerek ekonomik yardımların iptali, siyasi izolasyon gibi yumuşak yaptırımlardan askeri müdahaleye kadar varan zorlayıcı yöntemler devreye girer.

Avrupa Birliği Dış Politika ve Güvenlik Yapılanmasında Son Değişiklikler

AB'nin ortak dış eylem politikasını koordine etmek üzere Brüksel'de kurduğu Avrupa Dış Eylem Hizmet Teşkilatı'nı (EEAS)⁴⁹ 1 Ocak 2011'de faaliyete geçti. EEAS'ın kurulması 2009 Lizbon Anlaşması çerçevesinde AB'yi sadece ekonomik değil, diplomatik olarak da etkin bir güç haline getirmek olarak ifade edilmektedir. EEAS'ın başkanı İngiliz Barones Ashton'ın resmi unvanı Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi oldu. Ashton, aynı zamanda AB'nin icra kolu olan Komisyon'un başkan yardımcısıdır. EEAS'ın yaklaşık 5.400 personel kadrosu vardır⁵⁰. EEAS'ın

⁴⁷ Security Research Programme

⁴⁸ ESRIF Draft Final Report (2009), p.11.

⁴⁹ European External Action Service.

⁵⁰ EU Common Security and Defence Policy, CSDP: Newsletter Issue 11, Winter 2010/2011.

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 7/YAZ, Sayı: 27
TURAN-CSR International Scientific Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 7/SUMMER, Issue: 27

yaklaşık 5.400 personel kadrosu vardır. EEAS politikası Fransız diplomat ve EEAS genel sekreteri Pierre Vimont tarafından yönetilmektedir. Bu teşkilat, AB'nin diğer ülkelerdeki 136 delegasyonunu bünyesinde toplamaktadır. Teşkilat, güvenlik ve savunma politikası kriz yönetim yapıları ile geleneksel diplomasi, kalkınma için danışmanlık ve finansal yardım yapılarını bir araya getirmektedir. Teşkilat bünyesinde; Avrupa Komisyonu, Avrupa Konseyi ve 27 üye ülkeden diplomatlar yer almaktadır⁵¹. Bu yapı ile ortak bir diplomatik kültür yaratarak, Avrupa Komisyonu'nun dış ilişkiler alanında faaliyetlerini yürütmek ve AB'nin dış ilişkilerinde uyum sağlamak amaçlanmaktadır.

Öte yandan AB, sahadaki güvenlik etkinliğini artırmak için AB Güvenlik Sektörü Reformu (SSR⁵²) adı ile bir kapasite havuzu kurdu. AB, son yıllarda Batı Balkanlardan Kongo'ya sözde güvenlik alanında bu ülkeleri desteklemek için çeşitli vasıtalarda geliştirdi. OGSP kapsamında SSR görevleri olarak 2010 yılında Kongo'da polis ve savunma reformu ve Guyana'da güvenlik ve yargı reformu uygulandı. Bu reformlar sivil kontrol, demokratik normlar, iyi yönetim, şeffaflık, hukukun üstünlüğü, konulara bütünsel yaklaşım gibi kılıflar altında gönderilen uzmanlar vasıtası ile yapılmaktadır. SSR uzman havuzu 2008'de Fransa tarafından getirilmişti. Havuzda bulunan 104 uzman; siyasi ve stratejik analiz, savunma, istihbarat, adalet/hapishane, polis, sınır/gümrük, kamu finansı ve sivil toplum gibi konularda SSR desteği sağlamaktadır. Timler halinde görevlendirilen bu SSR uzmanları BM, AGİT ve Afrika Birliği yapıları altında da kullanılmaya çalışılmaktadır. Gerçek işleri gittikleri ülkede AB çıkarları çerçevesinde ülke inşası olan bu uzmanlar daha sonraki politikaları geliştirmek için bir araya gelmekte, atölye çalışmaları ile tecrübelerini birbirlerine aktarmaktadırlar. EEAS'ın kurulması ile bu havuz Kriz Yönetimi Planlama Direktörlüğü'nden (CMPD⁵³) EEAS'ın bünyesine katıldı.

Avrupa-Atlantik Güvenlik İnisiyatifi (EASI⁵⁴), 2009 yılında Carnegie Endowment for International Peace tarafından Rusya, Avrupa ve ABD'yi bir araya getirmek için oluşturuldu. EASI'ye göre; yeni güvenlik tehditleri başarısız devletler olarak adlandırılan, vatandaşlarını ve sınırlarını koruyamayan zayıf devletler kaynaklanmaktadır. Bu tehditlerle en iyi şekilde ancak ortaklaşa mücadele edilebilir⁵⁵. Avrupa Birliği, Beyaz Rusya ve son Arap hareketlerinde EIHDR'in merkezinde olduğu demokrasi geliştirme kurgusunun çok hantal olduğu sonucuna vardı ve ABD'deki NED benzeri Avrupa Demokrasi Vakfı'nı (EED⁵⁶) kurdu. AB'nin Barselona Süreci ve Akdeniz Politikası'nın da demokratik reformlar için gerekli finansal yardım bağının kurulamaması nedeni ile başarısız olduğu düşünülmektedir. EED; EIHDR, SAP ve ENP yerine ani krizler ve fırsatlar için hızlı ve esnek bir şekilde fon sağlama mekanizması sağlayacaktır. Daha önceki yıllarda Euro-NED kurulması fikri partilere dayalı fon sağlayan Alman vakıfları (stiftungen) tarafından engellenmişti⁵⁷. Catherine Ashton'a göre EED, Arap

⁵¹ EU Common Security and Defence Policy, CSDP newsletter ISSUE 11 | Winter 2010/2011

⁵² EU Security Sector Reform

⁵³ Crisis Management and Planning Directorate.

⁵⁴ The Euro-Atlantic Security Initiative.

⁵⁵ Sam Nunn, Wolfgang Ischinger, Igor Ivanov, Robert Legvold: Euro-Atlantic Security, (November 9, 2010).

⁵⁶ EED: European Endowment for Democracy.

⁵⁷ Democracy Digest: New Euro-Endowment for 'Deep Democracy', (June 6, 2011).

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 7/YAZ, Sayı: 27
TURAN-CSR International Scientific Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 7/SUMMER, Issue: 27

ülkelerinde kültürel olarak özümsemiş ve sürdürülebilir derin demokrasi geliştirecektir. Yeni dönemde teknik olarak bütün adaylar için tek bir model yerine her ülkeye ayrı ayrı siyasi ve ekonomik stratejiler uygulanacaktır.

OGSP'nin Bugünü

Avrupa Birliği, Afrika'ya barışı koruma ve Afganistan'a polis görevi gibi operasyonlar altında dünya genelinde askeri misyonlara katılsa da bir bütün olarak savunma yapısı ciddi zafiyetler içindedir. NATO'nun Afganistan'daki büyük ölçekli harekâtına AB ülkeleri mütevazı katkılar sağlayabilmiştir. NATO'nun odağında toprak savunması varken AB, ancak sivil görevler ve küçük barışı koruma misyonları yerine getirilebilmektedir. Avrupa aynı zamanda sivil ve askeri pek çok operasyonel kapasiteden yoksundur. Motor güçler olan Fransa, İngiltere, Almanya, İtalya, Hollanda halen asker ve sivil kapasitesini azaltmakla meşguldür. AB içinde sadece İngiltere, Fransa, İrlanda, İspanya ve Hollanda profesyonel orduya sahiptir. Avrupa ile ABD arasındaki kabiliyet katkı oranını birbirine yaklaştırmak için referans teşkil eden Prag Kabiliyet Yükümlülük Dokümanı ve NATO Müdahale Kuvveti için öngörülen kuvvet projeksiyonuna NATO üyesi Avrupalı ülkelerin katkısı hala arzu edilenin çok gerisindedir. Avrupalı ortakların pek çoğu ABD için altyapı ve gelişmişlik düzeyi olarak değerli birer stratejik ortak değildir.

Pek çok Avrupa ordusu savaşacak makine olmaktan ziyade şemalardan ibarettir. Olan sınırlı kabiliyetler de daha da erimektedir. Yeni AB üyesi ülkelerin yüksek yoğunluklu bir çatışma için kabiliyetleri çok sınırlıdır. AB içindeki pek çok ülkenin askeri gücü modası geçmiş ve yeni güvenlik ortamının gerektirdiği görevlere uygun olmayan teçhizatla donatılmıştır⁵⁸. Polonya ciddi modernizasyon faaliyetlerine ve Irak tecrübesine rağmen etkili bir çokuluslu harekât kabiliyeti için büyük yatırımlara ihtiyaç duymaktadır. Macaristan ve Slovakya ise büyük bir ordu için masraf yapmaktansa teritoryal savunmaya odaklanmaktadır. Hala zorunlu asker uygulaması yapan pek çok ülkenin silahlı kuvvetleri ise kolektif savunma veya zorlu barışı koruma görevlerine uygun değildir. Soğuk Savaş dönemi teşkilat ve anlayışına uygun orduların AB'nin etkili müdahale kabiliyetine çok kısıtlı katkı sağlayabileceği değerlendirilmektedir. Libya operasyonu Amerika olmaksızın lojistik, keşif, komuta ve kontrol, mühimmatı olmayan bir AB savunması olduğunu ortaya çıkardı. Kısaca AB üyeleri gerçekten ortak bir güvenlik ve savunma planı hayata geçirmek isteseler bile bunu yapacak güçte değiller.

En büyük problem ise motivasyon yani zaten yapma isteği olmamasıdır. Bugüne kadar 13 küçük ve sınırlı kapsamda güvenlik görevi yerine getirildi ama bunların hiçbirisi AB'nin potansiyel, sorumluluk ve hevesleri ile uyumlu değildi. Avrupa Birliği'nin doğudaki komşularını entegre ederek demokrasi geliştirme gayretleri başarısızlığa uğramaktadır. Ukrayna'nın önceki başkanı Yulia Timoşenko'nun hapse girmesi bölgenin ikili yapısının bir göstergesidir. Ukrayna'dan sonra Gürcistan'daki seçimlerde de Rusya'nın adayının kazanması ile AB bir kale daha kaybetti. Doğu'da Beyaz Rusya, Moldova ve Ukrayna'da, Güneydoğu'da Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan gibi

⁵⁸ Pilegaard, Jess: The ESDP and the Development of a Security Strategy for Europe, Edit. Jess Pilegaard, Danish Institute For International Studies, (Copenhagen, 2004), p.29.

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 7/YAZ, Sayı: 27
TURAN-CSR International Scientific Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 7/SUMMER, Issue: 27

ülkelerde AB'ye üyelik umudu olmaksızın, ortaklık için istenen reformları teşvik etmenin ve demokratik değişimin mümkün olmadığı görüldü⁵⁹. Beyaz Rusya, Moldova ve Ukrayna, suç, yoksulluk ve siyasi baskıların, Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan ise çatışma ve felaketin kaynağı olmaya devam etmektedir. Arap Hareketleri, AB'nin 1960'lardan beri Ortadoğu ve Akdeniz ülkelerine yönelik uygulaya geldiği iyi komşuluk, ortaklık gibi stratejilerin hiçbir işe yaramadığını gösterdi.

AB'nin tek bir ses olduğunu söylemek de mümkün değildir. Fransa ve İngiltere, AB dışında işbirliklerini organize etmeyi tercih ederken, Almanlar güvenlik alanında işbirliği için AB'nin uygun bir yer olmadığını düşünmeye başladılar. Pasifist kültür nedeni ile küresel istikrara hitap edecek herhangi bir tedbir geliştirilememektedir. EDA boşta durmakta, AB-NATO kilitlenmesi bitecek gibi değildir. Avrupalı liderler ise bir şeyleri değiştirmeye niyetli değildir. En iyi durumda bile AB, ABD'deki gibi küresel olarak operasyonel kuvvet ve vasıtalarla sahip olamayacak ve küresel çıkarlarını koruyamayacaktır. Ne de konvansiyonel kuvvetler gerektiğinde kendini koruyabilecektir. Amerika'nın nükleer şemsiyesi sadece dış güçlere karşı bir şantajdır. Avrupa hala Amerika'dan güvenlik ithal etmek zorundadır. Ancak, ABD'de de artık masrafı paylaşmak ve çok kutuplu hale gelen dünya ile baş edebilmek için yeni fikirler ve konseptler istemektedir. ABD, daha yalnız ve az müdahaleci olsa bile Atlantığın öbür kıyısındaki Avrupa'nın istikrarından vaz geçemeyecektir. Buna hem büyük ekonomik çıkarları hem de Avrasya'da denge kurmak için ihtiyacı vardır. Özetle Avrupalılar OGSP'nin gereklerini yerine getirecek kabiliyete sahip olmadıkları gibi o kabiliyetlere sahip olmak hatta OGSP'nin hedeflerini başarmak istememektedirler. Avrupalılar AGSP olmadan ABD'ye bağlı olacaklarına göre stratejilerini değiştirmek zorundalar⁶⁰.

Avrupa Birliği Savunma Teşkilatı'nın (EDA) ana gündeminde paradan tasarruf etmek ve yeni programlara yatırım yapmak için teknoloji, eğitim ve lojistik alanlarında üye ülkeler arasındaki havuzu geliştirmektir. EDA'nın başarıları olarak Afganistan'da kullanılan patlayıcılara karşı teknolojiler ve altı ülkeli yeni deniz gözetleme sistemi gösterilmektedir. 2012 yılındaki çalışmaların ise Libya'dan alınan dersler kapsamında havada yakıt ikmali, ISTAR (istihbarat, gözetleme, heder belirleme ve keşif) ve duyarlı silahlara yoğunlaşması beklenmektedir⁶¹. EDA'nın önemli problemleri arasında AB bütçesi ile ülkelerin bütçesi arasında bir uyum yaratamamak başta gelmektedir. Bu para özellikle araştırma programları, uzay ve diğer önemli yatırımlar için gereklidir. Ülkeler kendi paralarını istedikleri gibi harcamak istemekte, EDA'nın ortak havuz için yönlendirmelerine pek kulak vermek istememektedirler. Yaklaşık 30 milyon Avro (40 milyon dolar) bütçesi olan EDA'nın projelerinin toplam 300 milyon Avro değerinde olduğu bilinmektedir. EDA, pek çok kabiliyetli bilim adamına rağmen proje üretmekte ve bu projeleri hayata geçirmekte zorlanmaktadır. Önemli yeni projelere girmektense eksiklerini tamamlamayı düşünmektedir. Rafale ve Eurofighter gibi programlar üretim

⁵⁹ Democracy Digest: EU's New Ostpolitik Isn't Working (October 25, 2011).

⁶⁰ Jan Techau: Forget CSDP, It's Time for Plan B, The European Council on Foreign Relations, (August 26, 2011).

⁶¹ Vago Muradian: Agency Profile, Claude-France Arnould: European Defence Agency, Defense News, (3 October 2011), <http://www.defensenews.com/story.php?i=7851162&c=FEA&s=INT>

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 7/YAZ, Sayı: 27
TURAN-CSR International Scientific Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 7/SUMMER, Issue: 27

aşamasına gelmiş olmakla birlikte Avrupa savunma sanayiinde önemli ayrılıklar olabilir. 2010 yılında İngiltere, EDA üyeliğini iki yılına gözden geçirme kararı aldı.

Libya Operasyonu ve Avrupa Ülkeleri

Dünyanın en zayıf ordularından birine NATO'nun yedi ay sürdürdüğü bu savaş sivilleri korumak adına yapıldı ama herkes açıkça biliyordu ki ittifak sivil savaşa bir tarafta katılmakta idi. Kosova'dan sonra Libya'da da "sivilleri korumak" yeni kurt kapanının adı oldu⁶². NATO'nun güçlü ülkelerinin önemli bir kısmı harekâta katılmadı ya da İspanya ve Türkiye gibi ülkeler savaş uçağı vermedi. Sadece Danimarka ve Norveç hava hareketinde beklenenden fazla gayret gösterdi. Fransa, nükleer güçle çalışan uçak gemisini tamir için çekerken, İtalya ise para tasarruf etmek için gemisini çekti. 28 üye ülkenin sadece 8'i muharip unsur gönderirken onların çoğunun da mühimmatı yoktu ve ABD'den satın aldılar. Almanya, uçuşa yasak bölge uygulamasında yer almayı reddetti. Amerika, İngiltere ve Fransa'ya meydanı bırakıp arka koltuğu tercih etti. ABD, istihbarat, havadan yakıt ikmali ve daha isabetli bombardıman işlerine yardım etti. Özetle NATO hava gücü ve teknolojisi İngiliz, Fransız ve Katar'ın Libya topraklarındaki isyancıların içinde bulunan gizli eğitimcileri ile Kaddafi'nin çoğu paralı asker olan güçlerini yendiler. ABD Savunma Bakanı Panetta'ya göre Libya operasyonunda Batının şu askeri eksilikleri ortaya çıktı; hedef belirleme uzmanları, ikmal maddeleri ve mühimmat, en önemlisi ise büyük bir ittifakın çalışması için gerekli altyapı kabiliyetleri.

ABD, AB'nin halinden hiç de memnun değildir. Atlantik'in iki yakası arasında artan teknoloji ve kabiliyet açığı ise işbirliğini daha zor hale getirecektir. Avrupa daha fazla işbirliği ve uyum yerine şimdi bencillik, entrika, manipülasyon, tutulmayan vaatler, hırs uğruna büyük riskler ve küstah hakimiyet duygusu ile kendini göstermektedir⁶³. Avrupa'daki bu yeni kültür Afganistan ve Irak'tan başlayarak son operasyonlarda edindiği tecrübeler neticesi ABD ile işbirliğine de artık iyi gözle bakmamaktadır. Avrupasız bir savunma ise ABD için kapatılamayacak bir açıktır. Bu yüzden ABD, 2010'da yazdığı stratejisini yeniden yazmaktadır. Şubat 2011'deki Münih Güvenlik Konferansı'nda NATO Genel Sekreteri Anders Fogh Rasmussen sadece son iki yılda Avrupa savunma harcamalarının 45 milyar dolar azaldığını ve bunun Almanya'nın toplam savunma bütçesine eşit olduğunu söyledi. Sadece Fransa, İngiltere ve Yunanistan (şimdi bu bütçeyi karşılayamaz) GDP'nin %2'sini savunmaya harcarken artık İngiltere de keskin bir indirim yapmaktadır⁶⁴. Rasmussen, bu durumun devam etmesinin bölünmüş Avrupa riskini ortaya çıkaracağını ve ABD ile olan uçurumun daha da artacağını söyledi. Çin'in yükselmesi karşısında ABD'nin sabırlı olamayacağını söyleyen Rasmussen, eğer Avrupa küresel güvenliğe uygun katkı sağlayamayacaksa, ABD'nin daha sağlam savunma ortaklarını arayabileceğini açıkladı.

Libya müdahalesi Avrupalıların liderliğinde yapılmış olmasına ve bu savaşta NATO ile Avrupa arasındaki işbirliğine atıf yapılmış olsa da Avrupa Birliği bu savaşta hiçbir rol oynamadı. Dahası Avrupa gibi kendisi de büyük bütçe sıkıntısı içinde olan ve

⁶² Steven Erlanger: What the War in Libya Tells Europe, **Strategic Europe**, (September 21, 2011).

⁶³ Robert Haddick: **This Week at War: Europe Powers Down**, Foreign Policy, (November 4, 2011).

⁶⁴ Steven Erlanger: What the War in Libya Tells Europe, **Strategic Europe**, (September 21, 2011).

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 7/YAZ, Sayı: 27
TURAN-CSR International Scientific Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 7/SUMMER, Issue: 27

savunma harcamalarında kısıtlamaya giden ABD, bundan sonra da arka koltukta oturmaya ve masrafları paylaşmaya devam etmek isteyecektir. Fransa ve İngiltere bu tür müdahalelere devam etmek istiyorlarsa diğer alanlardan kısmak zorunda kalacaklardır. Özetle ufukta Afganistan türü bir müdahale yoktur. Libya, NATO'nun geleceği için kötü bir model olmuştur; iç koalisyonların istekliliğine karşın ülkelerin çoğunun katılmadığı, mühimmatın bulunamadığı ve belirtilen siyasi amaçlara uygun yeterli vasıta ve hedeflerin olmadığı bir tecrübe oldu. Avrupa giderek solarken ittifak da artarak "anlamsız" hale gelmektedir. Yeni Libya'da Avrupa ekonomik olarak kazanırken siyasi olarak kaybedecek gibi gözükmemektedir. Libya ayaklanmasından önce İtalya ve Fransa ülke petrolünün %80'ini almakta idi⁶⁵. Avrupalılar Libya'yı yeniden inşa edemezler ise 200-300.000 göçmen gelmesinden endişe etmektedirler. Bu durum Avrupa'daki aşırı sağ partileri daha da güçlendirebilir. Arap Baharı'nın başlamasından beri İtalya'ya Kuzey Afrika'dan 50.000'e yakın göçmen geldi.

AB'nin Üç Büyükleri; İngiltere, Fransa ve Almanya

İngiltere, karşılaştığı yeni güvenlik sorunları ile baş edebilmek için bir Ulusal Güvenlik Konseyi kurdu ve yeni Stratejik Savunma ve Güvenlik Gözden Geçirme dokümanını hazırlamakla görevlendirdi. Yeni güvenlik yaklaşımının odağında uzun vadeli İngiliz çıkarlarının sağlanması sorumluluğu bulunmaktadır⁶⁶. İngiliz siyasetinin güncel tartışma alanlarını GDP'nin %13'üne varan bütçe açığı ve bunun sonucu harcamalarda yapılacak kesintiler ile Avrupa'da İngiltere'nin rolü ve AB içinde İngiltere'nin konumu oluşturmaktadır. Her iki ana konuda ABD ile ilişkileri yakından ilgilendirmektedir. Öngörülen azalmalara rağmen İngiltere, 2015 yılına kadar NATO'nun %2 hedefinin üzerinde kalacaktır. Özellikle deniz ve hava kuvvetlerinde indirimle gidilecek, sonra sıra istihbarat, özel kuvvetler ve deniz nükleer caydırıcı gücüne gelecektir. Kara Kuvvetleri'nde İngilizlerin elinde kendi kendine yeterli ve dünyanın her yerinde kullanılabilecek bir tugay olacaktır. Hava Kuvvetleri Harriers gibi eski uçaklarını süratle elden çıkararak yerini JSF gibi yenileri ile dolduracaktır. Deniz Kuvvetleri, 2020'ye kadar JSF (F-35) uçakları ile kullanabileceği iki yeni uçak gemisi edinmeyi planlamaktadır.

Fransa savunması büyük bir kaos içinde hatta son 40 yılın en büyük krizi içindedir. Savunma Bakanlığı 2010-2013 dönemi içinde savunma bütçesinde 3.6 milyar euro (2.2 milyar dolar) indirim yaptı. Yeni konseptin güç projeksiyonu; "kriz halkası" prensibine göre Akdeniz'den, Arap Körfezi ve Ortadoğu sonra Hint Okyanusu'ndan Orta Asya'ya açılmaktadır. Savunma Bakanlığı, 2010-2016 arasında 54.000 personel indirimine gitmekte, bunun 15.000'i özel sektöre devredilmektedir. Yeni teşkilatlanmada lojistik ve hizmet desteği için coğrafi odaklanma önemli hale gelmektedir. Her bölge için etkin şekilde yönetilecek havuzların olduğu bir Savunma Üssü konsepti üzerinde çalışılmaktadır⁶⁷. Fransa canı sıkıldıkça Afrika'ya operasyon düzenlemekte, bu işte

⁶⁵ Heather A. Conley: Leading from the Front: Europe and the New Libya, Uttara Dukkupati, Center for Strategic and International Studies, (Sep 1, 2011).

⁶⁶ Robin Niblett: Who does UK National Strategy - Public Administration Committee, (September, 2010).

⁶⁷ Pierre Tran: Slimmer, More Efficient, Transformation Cuts Staff, Reorganizes Bases, Combines

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 7/YAZ, Sayı: 27
TURAN-CSR International Scientific Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 7/SUMMER, Issue: 27

İngiltere ile ortaklığından memnuniyetini ifade etmektedir. 2011 yılı baharında Fildişi Sahili Eski Başkanı Laurent Gbagbo'nun peşine düşen Fransızlar, sözde BM Fildişi Sahili barışı koruma birliğini desteklemektedirler. Operasyonu başlatan ise BM Genel Sekreteri Ban Ki Moon'un Sarkozy'ye bir mektup yazıp bölgeyi tarafsız hale getirmesi için yardım istemesi imiş. Bu arada Afrika'ya iyice yayılmaya çalışan Fransızlar Çad, Gabon, Senegal, Guyana gibi ülkelere de uçak ve gemilerini sokarak stratejik derinlik sağladıklarını söylemektedir⁶⁸. Uzun zamandır düşük bir hızla büyüyen orta ölçekli ekonomisinin çok üstünde bir savunma kabiliyeti bulunduran Fransa, finansal gerçekleri göze almadan politik heveslerle çok geniş kabiliyetler tuttular. Geline aşamada Fransa'nın küresel sistemde ne kadar etkin bir oyuncu olarak kalacağını gözden geçirilmesi beklenmektedir.

Alman Silahlı Kuvvetleri, 31 askeri üssü kapatma, 33 tanesinde personel sayısını 15'in altına düşürme kararı aldı. Personel sayısı 15'in altında olanlar artık askeri üs sayılamayacağından toplam 328 olan üs sayısı 264'e düşmüş olacaktır. Bu karar 26 Ekim 2011'de Berlin'deki basın toplantısında Savunma Bakanı Thomas de Maiziére tarafından açıklandı⁶⁹. Savunma Bakanlığı, silahlı kuvvetlerin tank, uçak, gemi ve diğer ana teçhizatından indirimle gitmeyi öngören yeni bir teşkilat yapısı geliştirdi. Yeni teşkilata göre Kara, Deniz, Hava Kuvvetleri Kurmay Başkanlıkları ile Müsterek Destek Hizmetleri ve Merkezi Sağlık Hizmeti bakanlığa bağlı daireler olmak yerine bağımsız komutanlıklara dönüştürülecektir. Yeni yapıda başkanlar Bonn, Berlin, Koblenz, Rostock ve and Straußberg'de konuşlanacaktır. Kapanan üsler 16 Alman eyaletinden 10'unu etkileyecektir. Söz konusu planın 2017'e kadar tamamlanması öngörülmüştür. Almanya bazı savunma programlarında önemli kesintiler peşindedir. Kesinti düşünülen 20 büyük program arasında Typhoon savaş uçağı, Tiger taarruz helikopterleri, NH90 ulaştırma uçakları, Puma zırhlı araçları ve Euro Hawk insansız gözetleme uçağı bulunmaktadır. Hâlihazırdaki 206.000 kişilik Alman Silahlı Kuvvetleri 2017'e kadar 170.000 kişiye düşürülecektir. Sivil personel miktarı ise 68.000'den 55.000'e azaltılacaktır⁷⁰. Ayrılanlara 100.000 euro'ya kadar tazminat ödenecek, 50 yaşın üzerindeki için ise tam emeklilik maaşı ile teşvik uygulanacaktır.

SONUÇ

Coğrafi bir bölge olarak Avrupa, daha dar anlamda AB, kaçınılmaz olarak düşüş süreci içindedir. 1940'lara kadar dünyanın hep tepesinde olma imtiyazına sahip olan Avrupalılar, dünya ve kendileri hakkında stratejik düşünme bakımından tembel kaldılar. AB, henüz yeni güvenlik ortamına uygun bir savunma doktrini ve kendi değerleri ve çıkarlarına göre kendine bir dünya rolü belirleyememiştir. Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası, bugün için ne yeterli bir altyapıya, ne de uzun vadeli bir konsepte sahiptir. Bunun nedeni, AB ülkelerinin kısıtlı kaynaklarının ancak sınırlı bir uluslararası kuvvet projeksiyonuna imkân vermesi ve küresel bir gündem yerine bazı ülkelerin kısa vadeli

Maintenance, Defense News, (18 October 2010).

⁶⁸ Pierre Tran: French 'Purple' Operations Paid Dividends in Ivory Coast, (9 May 2011).

⁶⁹ Albrecht Müller: Bundeswehr To Close 31 Major Bases, Defense News, (27 Oct 2011).

⁷⁰ Albert Müller: Letter Leaks Potential German Defense Cuts, Defense News, (19 Oct 2011).

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 7/YAZ, Sayı: 27
TURAN-CSR International Scientific Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 7/SUMMER, Issue: 27

öngörülerine dayanıyor olmasıdır. OGSP'nin en büyük eksiği gerçek bir genel stratejik çerçevesinin olmamasıdır. Bunun temelinde üye ülkeler arasında eski kolektif savunma anlayışı (pasif reaksiyon) yerine kolektif güvenliğin (pro-aktif) esasını teşkil edecek güvenlik hedefleri konusunda politik konsensüse varma zorluğu yatmaktadır. Önümüzdeki 20 yıl ABD daha çok Çin, Hindistan, Japonya, Kore gibi ülkelere yani Asya'ya odaklanacağından Avrupa halen pek çok barış operasyonu düzenlediği Balkanlar, Kafkasya, Ortadoğu ve Afrika ülkelerine odaklanabilir. Üstelik Irak ve Afganistan gibi operasyonlar uluslararası askeri müdahalelerin prestijini oldukça sarstığından artık pek çok Avrupa ülkesi amacın ve stratejinin belli olmadığı operasyonlarda ABD'nin arkasına takılmak istememektedir.

Son iki yıldır, Avrupa Birliği'nin güvenlik gündeminin yarısını Avrupa'daki finansal kriz kapsamaktadır. Çünkü bu kriz çatışma ve savaşlardan daha çok tüm Avrupa'nın sosyal yapısını tehdit eder niteliktedir. Avrupa Merkez Bankası'nın finansal stratejisi şu an AB'nin en önemli güvenlik stratejisidir. AB'deki finansal kriz ekonomik ve sosyal krize dönüştü, örneğin İspanya'da işsizlik %20'nin üstüne çıktı. Avrupa'daki ekonomik kriz, savunma bütçelerinin küçülmesine, asker personel sayısının azalmasına, NATO'nun uzun zamandır devam eden dönüşüm gayretlerine ve Afganistan'da rotasyonun devamına darbe vurdu. Savunma teçhizatı ve modernizasyonda yapılan bütçe indirimleri, Libya operasyonunda bile sorunlu olan hava ve deniz operasyonlarına etki etti. Bu şekilde devam ederse NATO daha az ve daha eski uçaklarla harekât yapacaktır. Savunma alanında çare olarak kabiliyet havuzları oluşturulması ve ülkelere belirli uzmanlıklar verilerek tasarruf edilmesi düşünülmektedir. Ancak, ülkelerin daha çok komşuları ile işbirliğine gitme merakı "daha az Avrupalılaşma, daha çok bölgeselleşme" olgusunu ortaya çıkardı. İngiltere ve Fransa doğal olarak bir platform oluştururken, Çekler Slovaklar ile, İskandinav ülkeleri de kendi aralarında dayanışmaktadır. Fransa ve İngiltere en fazla savunma harcamaları yapmalarına rağmen İngiltere EDA içinde meydanı Fransa'ya bıraktı hatta EDA'dan çekilmeyi bile konuşmaktadır. Pek çok Avrupalı artık kendini askeri bir tehdit altında görmezken ve ekonomik kriz içinde iken savunma için tasarrufta bulunmak istememektedir. Kamuoyunda barışı koruma operasyonlarına olan ilgisizlik nedeni ile gelecek yıllarda Avrupa hükümetlerinin savunmaya daha da az para ayırabilecekleri, bu paranın dış operasyonlar yerine daha çok milli ya da anavatan savunma ihtiyaçlarına gideceği düşünülmektedir. Bu nedenle, NATO ve AB bir araya gelerek Avrupa savunma politikasını gözden geçirmek zorundadır.

KAYNAKÇA

1. CONLEY, Heather A.: Leading from the Front: Europe and the New Libya, Uttara Dukkpati, Center for Strategic and International Studies, (Sep 1, 2011).
2. Democracy Digest: New Euro-Endowment for 'Deep Democracy, (June 6, 2011).
3. Democracy Digest: EU's New Ostpolitik Isn't Working (October 25, 2011).
4. DFID: Why We Need to Work More Effectively in Fragile States, (January 2005), <http://www.dfid.gov.uk/pubs/files/fragilestatespaper.pdf>

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 7/YAZ, Sayı: 27
TURAN-CSR International Scientific Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 7/SUMMER, Issue: 27

5. ERLANGER, Steven: What the War in Libya Tells Europe, **Strategic Europe, (September 21, 2011).**
10. EU Common Security and Defence Policy, CSDP: Newsletter Issue 11, Winter 2010/2011.
11. GARTON, Ash, Timothy: Regime Change by European Method, New York Times, (17 Sep, 2006).
12. HADDICK, Robert: **This Week at War: Europe Powers Down**, Foreign Policy, (November 4, 2011).
13. HALE, Julian: EU Struggles To Develop Its Own Defense Identity, Defense News, (7 June 2010).
14. HALMERS, Malcolm: Rescuing the State: Europe's Next Challenge, British Council, European Commission, Foreign Policy Centre, (2005).
15. JESS, Pilegaard: The ESDP and the Development of a Security Strategy for Europe, Edit. Jess Pilegaard, Danish Institute For International Studies, (Copenhagen, 2004).
16. KRISTIN, Archick – GALLIS, Paul: NATO and the European Union, CRS Report for Congress, (May 12, 2005).
17. MULLER, Albert: Letter Leaks Potential German Defense Cuts, Defense News, (19 Oct 2011).
18. MULLER, Albrecht: Bundeswehr To Close 31 Major Bases, Defense News, (27 Oct 2011).
19. MURADIAN, Vago: Agency Profile, Claude-France Arnould: European Defence Agency, Defense News, (3 October 2011), <http://www.defensenews.com/story.php?i=7851162&c=FEA&s=INT>
20. NATO Communiqué; (April 24, 1999).
21. NIBLETT, Robin: Who does UK National Strategy - Public Administration Committee, (September, 2010).
22. NUNN, Sam: Wolfgang Ischinger, Igor Ivanov, Robert Legvold: Euro-Atlantic Security, **(November 9, 2010).**
23. TECHAU, Jan: Forget CSDP, It's Time for Plan B, The European Council on Foreign Relations, **(August 26, 2011).**
24. TRAN, Pierre: Slimmer, More Efficient, Transformation Cuts Staff, Reorganizes Bases, Combines Maintenance, Defense News, (18 October 2010).
25. TRAN, Pierre Tran: French 'Purple' Operations Paid Dividends in Ivory Coast, (9 May 2011).
26. YILMAZ, Sait: Güç ve Politika, ALFA Yayınları, (İstanbul, 2008).

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 7/YAZ, Sayı: 27
TURAN-CSR International Scientific Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 7/SUMMER, Issue: 27

(4)

Yrd. Doç. Dr. Nurten KIMTER*

RUH SAĞLIĞI BAĞLAMINDA NAMAZ VE BENLİK SAYGISI İLİŞKİSİ RELATIONSHIP BETWEEN PRAYER AND SELF-ESTEEM IN THE CONTEXT OF MENTAL HEALTH

ÖZ

İslam dinindeki en temel ibadetlerden birisi olan namaz ibadetinin bedensel yönden pek çok faydaları olduğu gibi ruhsal açıdan da birçok faydaları vardır. Bu bağlamda 15 yaş ile 66 yaş ve üzeri 410 kişi üzerinde gerçekleştirilen bu araştırmada temel amaç, namaz ibadeti ile benlik saygısı arasındaki ilişkiyi psiko-sosyal yöntem ve tekniklerle din psikolojisi açısından incelemektir. Anket tekniği ve tesadüfî örnekleme yöntemiyle gerçekleştirilen bu ilişkisel araştırmada veri toplama aracı olarak “Kişisel Bilgi Formu” ve “Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırma verilerinin analizinde ise SPSS 18.0 paket programı ve SPSS Amos programı kullanılmış olup değişkenler arasındaki ilişkileri göstermek ve test etmek için de frekans tabloları, faktör analizi, pearson korelasyon, tek yönlü varyans analizi ve Tukey HSD testinden yararlanılmıştır.

Araştırma sonucunda ‘örneklemenin farz ve nafil namazları kılma sıklığı ile benlik saygısı puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlılık derecesinde bir ilişki olduğu görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Farz namazlar, nafil namazlar ve benlik saygısı.

Jel Kodları: Z00, Z1, Z12, I00, I100.

ABSTRACT

Prayer is one of the fundamental worships in the religion of Islam and it has many physical as well as spiritual benefits. In this regard, The study was carried out on 410 people between the ages of 15 and 66 or above during which the relationship between prayer and self-esteem was examined with regard to Religion Psychology via psycho-social methods. The study was carried out via survey and random sampling methods in which “Personal Data Form” and “Rosenberg Self-Esteem Scale” were used as data acquisition tools. Whereas SPSS 18.0 package software and SPSS Amos program were used for the analysis of the study data while frequency tables, factor analysis, pearson correlation, one-way variance analysis and Tukey HSD were also used to put forth the relationships between the variables.

As a result of the study, a statistically significant relationship was observed between the frequency of obligatory (fard) and optional (nafil) prayers and self-esteem score averages of the study group.

Keywords: Fard prayers, nafil prayers and self-esteem.

JEL Codes: Z00, Z1, Z12, I00, I100.

* Yrd. Doç. Dr., ÇOMÜ İlahiyat Fakültesi, Din Psikolojisi ABD, e-mail: nurtenkimter@comu.edu.tr

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 7/YAZ, Sayı: 27
TURAN-CSR International Scientific Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 7/SUMMER, Issue: 27

GİRİŞ

Çağdaş yaşam, hızla gelişen bilimsel ve teknolojik yenilikler ve bunların insan hayatına getirdiği kolaylıklar ve maddî refaha rağmen günümüz insanı mutsuz ve huzursuzdur. Çünkü modern yaşamla birlikte çağdaş insan hayatına anlam veren, kendisini ayakta tutan en derin köklerini, dini inanç ve değerlerini yitirmiştir. Jung'un deyimiyle modern düşünce hayata anlam veren dini, yaşamın zemininden çekince hayat boşlukta kalmış ve anlamsızlaşmıştır. Oysa insan ruh ve bedenden müteşekkil olan bir varlıktır. Dolayısıyla para-pul, mevki-makam, yiyecek-içecek vb. gibi pek çok dünyevî imkanlara sahip olan günümüz insanını süflî arzuların yerine getirilmesi tatmin etmemektedir. İnanç ve ibadetten uzak olan kişilerin ruh dünyalarında fırtınalar esmekte, içsel boşluk duygusunun neden olduğu ruhî bunalımlar ve bir takım rahatsızlıklar baş göstermektedir. Zira sadece maddeden ibaret olmayan insanın ruh gıdası ihmal edildiğinde sonuç insan için hüsrana olmaktadır. Oysa insanın bedeninin beslenip geliştirilmeye ihtiyacı olduğu gibi ruhunun da geliştirilip olgunlaştırılması gerekmektedir. Maddi olan bedenin gıdası maddi olduğu gibi manevi olan ruhun gıdası da manevi olmak durumundadır.

Hem bireysel hem de toplumsal bir yöne sahip olan din, insanlara inanıp bağlanacakları, kendilerini adayacakları nihâi bir hedef, yerine getirecekleri bir takım dini pratikler ve bir yaşam tarzı sunmak suretiyle onları bir dünya görüşü etrafında toplamakta ve ruhî yapısını beslemektedir. İnsan hayatının bütününe kapsayan ve etkileyen önemli bir olgu olarak din, insanın kendisine ve dünyaya bakışını, olayları algılayış ve değerlendiriş biçimini de etkilemektedir. Son yıllarda din psikolojisi alanında yapılan araştırmalar sonucunda, her türlü dini ibadet ve yaşantının insanın bireysel ve toplumsal hayatı üzerinde olumlu bir takım tesirleri olduğu gibi dinî ibadetlerin kişilerin ruhsal yaşantılarını da olumlu yönde etkilediği görülmektedir. Bu bağlamda konu ile ilgili yapılan araştırmaların pek çoğunda dinî pratikleri yüksek düzeyde yerine getiren kimselerin diğerlerine göre daha mutlu ve hayatlarından daha memnun oldukları gözlenmektedir. Çünkü Yaratıcısının rıza ve hoşnutluğunu kazanmak için şuurlu bir şekilde ibadet eden bir kimse her türlü kötülükten uzak kalarak kendisine olan güvenini arttırmakta, büyük ruhsal destek kazanmakta, kişiliğini sağlamlaştırmakta, sabrını ve olumlu yaşam felsefesini geliştirmekte, sıradan benliğini aşmak suretiyle kendini yenileme ve geliştirme imkanı bularak psikolojik olarak olgunlaşmaktadır.

Bir bütün olarak ibadetler, bilinçli bir şekilde yerine getirildiklerinde kişilik ve karakteri düzenleyici ve dengeleyici sistemler olarak kişiliğin gerek içe ve gerekse dışa dönük yönünün gelişmesine katkıda bulunmakta ve benlik bilincini güçlendirmektedirler. Ayrıca ibadetler, insanın kişilik yapısındaki kibri, gururu ve bencilliği yıkarak yerine tevazuyu, kendini aşarak diğer insanlarla ilgilenmeyi, fedakarlığı, cömertliği ve yardımseverliği yerleştirmekte böylece onun toplumla bütünleşmesini sağlayarak mutluluğunu arttırmakta, özdeğer duygusunu yüceltmekte, kişilik ve karakterini geliştirmektedir.

Bu bağlamda araştırmamızda İslam dinindeki en temel ibadetlerden birisi olan namaz ibadeti ile ruh sağlığının en önemli kriterlerinden birisi kabul edilen benlik saygısı

arasında nasıl bir ilişki olduğunun araştırılması temel problem olarak kabul edilmiş ve böylece din psikolojisi literatürüne küçük de olsa bir katkıda bulunulması hedeflenmiştir. Araştırmada öncelikle konu ile ilgili temel kavramlardan kısaca bahsedildikten sonra araştırma sonucunda elde edilen ampirik bulgulara yer verilmiştir.

1. Benlik Saygısı

Benlik saygısı ‘self’ e ilişkin bir kavramdır. Self’in Türkçe’deki karşılığı olarak ‘öz’ (Hançerlioğlu, 1988:69), ‘kendilik’ (Öztürk, 1985:66-67) ve ‘benlik’ (Yörükoğlu, 1983:24-37) gibi sözcükler kullanılmaktadır.

Benlik kavramı, en genel anlamıyla ‘kişinin kendisini başka herkesten ve her şeyden ayrı ve eşsiz bir bütünlük içinde hissetmesi ve bunun bilincinde olması’ şeklinde tanımlanmaktadır (Budak, 2000:123). Çok boyutlu bir kavram olan benlik, kişinin kendisini algılamasına ve değerlendirmesine ilişkin görüşlerinden oluşmaktadır.

Benlik saygısı ya da diğer bir deyişle öz değer duygusu ise ‘self-esteem’in kavramsal karşılığı olarak Türkçe’de kullanılan bir terim olup, kişinin kendini tanıması ve gerçekçi olarak değerlendirmesi sonucunda kendi yetenek ve güçlerini olduğu gibi kabul edip benimsemesi ve kişinin kendisine karşı duyduğu sevgi, saygı ve güven duygularını ifade etmektedir (Çuhadaroğlu, 1986:11). Gerçekte benliğin bilişsel ve duygusal olmak üzere iki ana boyutu vardır. Benlik saygısı, benliğin duygusal boyutunu göstermekte olup bireyin kendisinin nasıl bir insan olduğu hakkındaki fikirleriyle birlikte bu fikirlerin meydana getirdiği duyguları ifade etmektedir (Hökelekli, 2011:172). Başka bir ifadeyle benlik saygısı (self-esteem), kişinin kendisini benimseyip onaylaması, kendisine değer verip saygı duyması ve kendi değerine ilişkin bir takım değerlendirmelerde bulunmasıdır (Budak, 2000:585).

Dolayısıyla benlik kavramında bireyin sahip olduklarına ilişkin bir farkındalığı, bilgisi söz konusu iken, benlik saygısında bireyin sahip oldukları ya da algıladıklarıyla ilgili duygu ve düşünceleri yani bu durumdan hoşnut olup olmadığı söz konusudur. Benlik saygısı, bir gereksinim, bir yeterlilik duygusu, bir tutum, başarı için gerekli bir koşul, bir ruh sağlığı göstergesi gibi değişik anlamlarda ele alınmaktadır. Bu nedenle benlik saygısı literatürde psikologlar tarafından değişik şekillerde tanımlanmakta ve bu kavramın değişik boyutlarından söz edilmektedir. Örneğin James’e göre benlik saygısı, kişinin kendi kendisiyle barışıklık derecesi ve başarılarının isteklerine olan oranı olarak isimlendirilmektedir (Bruno, 1996:101-102). Rosenberg’e göre benlik saygısı kişinin kendisine karşı olumlu ve veya olumsuz tutumudur. Eğer kişi kendisini değerlendirirken olumlu bir tutum içerisindeyse benlik saygısı yüksek olmakta, olumsuz bir tutum içerisindeyse benlik saygısı düşmektedir (Rosenberg, 1965:30-31). Kişilerin benlik saygılarını azaltan zayıflıklara ve yetersizliklere vurgu yapan Adler’e göre benlik saygısı, aşağılık duygusundan üstünlük duygusuna geçişin bir anlatımıdır. O, benlik saygısı gelişiminde organ eksikliği, çeşitli hastalıklar, aile içindeki durum, doğum sırası, sosyal ilişkilerde reddedilme vb. gibi olguların etkili olduğunu belirtmektedir (Adler, 2003:79-100). Sosyal yalnızlığın üzücü etkilerinden söz eden Fromm’a göre ise her insanın sevgi ilişkileri kurmaya ihtiyacı vardır. Bu tür ilişkilerin kurulabilmesi ise sosyal ilişkilerin arkadaşlık ve güven duygusu üzerine kurulabileceği ve karşılıklı anlayış ve saygıyla

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 7/YAZ, Sayı: 27
TURAN-CSR International Scientific Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 7/SUMMER, Issue: 27

geliştirilebileceği kanısına bağlıdır. Kişinin başkalarıyla sıcak ilişkiler kurma becerisi, yaratıcılığı vs. kuramsal olarak benlik saygısı ile ilişkilidir. İnsanın bu tür özelliklere sahip olabilmesi için ise kendisini kabul eden, saygı ve ilgi duyan, kendini ifade etme özgürlüğü ve bağımsızlık tanıyan sosyal bir çevre içerisinde bulunması gerekir (Fromm, 1995:34-47).

Yörükoğlu'na göre ise benlik saygısı kişinin kendi kendisini değerlendirmesi sonucunda benlik kavramını onaylaması sonucunda ortaya çıkan beğeni durumudur (Yörükoğlu, 1998:105). Yavuzer ve Geçtan ise benlik saygısının, bireyin ne olduğu ile ne olmak istediği arasındaki farka ilişkin duygularını gösterdiğini belirtmektedirler. Dolayısıyla kişinin gerçek benliği ve ideal benliği arasındaki tutarsızlık ya da dengesizlik çoğu zaman aşağılık ve değersizlik duygularına yol açmaktadır (Yavuzer, 2000:18; Geçtan, 1997:77). Bu nedenle benlik saygısı hem bir değer ve hem de bir duygu durumu olarak gerçek ve ideal kendilik imgeleri arasında ilişki değişikliğine göre sürekli iniş çıkışlar göstermektedir (Çuhadaroğlu, 1986:9). Kohut ise benlik saygısındaki bu iniş çıkışların benlikte zedeleyici değişikliklere neden olduğunu ve bunun da anksiyete yarattığını ifade etmektedir (Baker, 1987:1-9).

Kişinin kendisini becerikli, önemli, anlamlı, başarılı ve değerli görmesini ifade eden benlik saygısının duygusal, sosyal, fiziksel ve akademik benlik saygısı şeklinde bir takım bağımsız alanları olduğu ve hiyerarşik olarak bunların üstünde bir de genel benlik saygısı olduğu ifade edilmektedir (Fleming ve Courtney, 1984:404). Ayrıca benlik saygısının yeterlik (competence) ve değer (worth) olmak üzere iki temel komponenti olduğu da ileri sürülmektedir. Dolayısıyla yeterlik (yeterlik temelli benlik saygısı) bireyin kendi kendini yeterli ve etkin görme, değer (değer temelli benlik saygısı) ise değerli birisi olarak görme derecesine işaret etmektedir (Cast ve Burke, 2000:1042).

Benlik saygısını çok yönlü olarak ele alan psiko-sosyal kuramlar ise dört ana tema üzerinde odaklanırlar. Bunlardan birincisi temel kabullenme (basic acceptance), ikincisi duruma bağlı kabullenme (conditional – acceptance) dir. Bu ise başka insanlar tarafından kabul görme gereksinimi gibi bazı koşulların karşılanmasıyla sağlanmaktadır. Üçüncü ana tema ise gerçek öz ile ideal özün uyumudur. Dördüncüsü ise kişinin kendisini diğer kişilere göre değerlendirmesidir (Hebeisen, 1976:559-565).

Psikolojik sağlık ile de yakından ilişkili bir kavram olan benlik saygısı, bireyin sahip olduğu yetenek ve kapasitelerini olumlu olarak görmesi ile yaşanan olumlu bir benlik algılamasını ifade etmektedir (Chrzanowski, 1981:38-46). Bununla birlikte bir kimsenin kendisini beğenmesi ve kendi benliğine saygı duyması için bir takım üstün niteliklerinin olması gerekmez. Kendimizle ilgili olarak yapmış olduğumuz değerlendirmelerde eğer pozitif yeteneklerimizi ön planda tutabiliyorsak o zaman kendilik saygımızın seviyesini de yüksek tutmuş oluruz. Bir çok değerli yeteneğimiz olmasına rağmen şayet olumsuz özelliklerimizi ön planda tutarsak bu durumda benlik saygımız düşük olacaktır (Kasatura, 1998:278). Bu nedenle benlik saygısı kişinin kendisini olduğundan aşağı ya da üstün görmeksizin kendinden memnun olması, kendini değerli, olumlu, beğenilmeye, sevmeye değer bir kişi olarak görmesi ve kendisini olduğu gibi kabullenip özüne güvenmesini sağlayan olumlu bir ruh halidir.

Bir çok yazar ve kuramcı benlik saygısının bütün bir yaşam sürecini kapsayan,

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 7/YAZ, Sayı: 27
TURAN-CSR International Scientific Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 7/SUMMER, Issue: 27

öğrenilen bir olgu olduğunu savunmaktadır. Bu öğrenme süreci, bireyin sosyal çevresi ile etkileşimi çerçevesinde ele alınır. Sosyal çevre, temelde asıl kaynağı aile olarak ele alınan ve bireyin yaşam boyu değişik durumlarda karşılaştığı ve kendisi için önem taşıyan diğer insanları da kapsayan bir çevredir (Bkz. Bauer ve Hill, 1986:11-12; Stone ve Goodwin, 1988:139).

Benlik kavramı, gençlik çağında öne çıkmaktadır. Zira genç insan, çocukluğunda dışa dönük olan antenlerini kendi içine çevirmeye başlamaktadır. Böylece duygularını, bedenini incelemekte, nasıl bir kişi olduğu ve ne olmak istediği konusunda kafa yormaya başlamakta, kendisini aşağı görmekle yüceltmek arasında gidip gelmektedir. Kısacası benliği gencin baş uğraşı olduğu için bu çağda benlik kavramı sürekli iniş çıkış ve dalgalanmalar göstermektedir. Çünkü genç kendisine yakışacak bir kimlik aramakta, kendisini sürekli tartmakta, değerlendirmekte ve eleştirmektedir. Kendisini, anne-babası ve başkalarından ayırt eden özellikleri ön plana çıkararak benliğini yeni baştan düzenlemeye çalışmaktadır (Yörükoğlu, 1998:102).

Kendisine saygı duyup değer veren bir kimsenin başkalarına da saygı duyabilmesinde önemli bir fonksiyonelliği olan benlik saygısı yetişkinlik döneminde de ayrı bir değer ve önem kazanmaktadır (Mehmedoğlu, 2001:100). Kişinin toplumdaki rolü ve ilişkileri ile de yakından ilişkili olan benlik saygısı yaşlılıkta da büyük önem taşımaktadır. Zira yaratıcı ve yapıcı güçlerini sürdürebilen, bozulan sağlık durumuna rağmen üretkenlik düzeyini yüksek tutabilen yaşlılar, yaşamlarını anlamlı, mutlu ve çevresiyle iyi ilişkiler içerisinde sürdürebilirler. Olumlu-olumsuz, acı ve tatlı yönleriyle hayatın bir bütün olduğunu kabul eden yaşlılar, benlik bütünlüğüne ulaşabilirler (Bkz.Fortinash- Patricia & Worret, 1999).

Bu nedenle benlik saygısı, bebeklikten itibaren başlayan ve erişkinlik dönemine kadar gelişimini sürdüren, erişkinlik ve daha sonraki dönemlerde ise hayat olaylarından etkilenen ruhsal ve toplumsal bir olgudur. Başka bir deyişle bireyin kendisine ilişkin değerli olduğuna dair yargısını ifade eden benlik saygısı, kişinin toplum içindeki davranışlarını etkileyen ve olaylar karşısında nasıl bir tepki vereceğini belirleyen ruhsal bir yapı ve önemli bir sağlık kriteridir (Cohen, 1968:383). Zira yüksek benlik saygısı, bireyin sağlığını olumlu yönde etkilerken düşük benlik saygısı ise bireyin ruhsal sağlığını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu anlamda benlik saygısı yüksek olan kimselerin daha mutlu ve kaliteli bir yaşam sürdükleri söylenebilir. Çünkü kişilerin öz saygı (benlik saygısı) düzeylerinin uzun süreli olarak düşük olması pek çok ruhsal rahatsızlığa yol açabilmektedir. Yetersiz öz saygı her şeyden önce çağımızın en önemli rahatsızlıklarından birisi olan depresyon ile yakından ilişkilidir. Çünkü depresif belirtiler gösteren kişiler temelde stresle başa çıkamayan, mutsuz, huzursuz, umutsuz, aşırı kaygılı, öz saygı düzeyleri son derece düşük olan kimselerdir. (Yapıcı, 2007:209).

Kısaca ifade etmek gerekirse benlik saygısı düzeyimiz, düşündüğümüz, söylediğimiz, yaptığımız her şeyi, dünyayı ve dünyadaki yerimizi, görüşümüzü, diğer insanların bizi nasıl gördüğü ve bize nasıl davrandıklarını, yaptığımız seçimlerimizi, sevgi verme ve sevgi alma yeteneğimizi, değiştirilmesi gereken şeyleri değiştirmek için harekete geçme yeteneğimizi etkilemektedir (Sanford, 1999:3). Bu nedenle benlik saygısı yaygın olarak her ne iş yapıyorsak yapalım hayat planlarımızı yönetirken bize gerekli

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 7/YAZ, Sayı: 27
TURAN-CSR International Scientific Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 7/SUMMER, Issue: 27

olan psikolojik bir değer ayrıca başka değerleri de koruyan bir bekçi gibi ahlaki bir değer olarak anlaşılabilir (Mehmedoğlu, 2001:102).

2. Namaz İbadeti

İbadet, a-b-d kökünden türemiş olup kelime olarak boyun eğmek, saygı göstermek, itaat ve kulluk etmek, tevazu göstermek, hizmet etmek, bağlanmak ve tapınmak gibi anlamalara gelmektedir (İbn Manzur, 1990:260-262). Terim anlamıyla ibadet Yüce Allah'a olan kulluk ve bağlılığımızı, yakınlığımızı söz ve hareketlerle ortaya koymaktır (Pazarlı, 1968:189).

İslam dinindeki en önemli ibadetlerden birisi olan namaz ibadeti İslam'ın beş şartından ikincisidir. Farsça'dan dilimize geçen eğilmek anlamına gelen 'namaz' kelimesinin (Develioğlu, 2013:962) Arapça'da karşılığı 'salat' kelimesidir (İbn Manzur, 1990:397). Namaz kelimesi Kur'an-ı Kerim'de 'salat' kelimesiyle ifade edildiği gibi 'ibadet' (Hac, 77), 'kıyam' (Hac, 26), 'kıraat' (İsra, 78), 'rukû' (Bakara, 43), 'secde' (Bakara, 125), 'zikir' (Bakara, 239) vb. gibi kelimelerle de ifade edilmektedir. Namaz karşılığı olarak Kur'an ayetlerinde ve hadis-i şeriflerde geçen 'salat' kelimesi genellikle 'dua' anlamında kullanılmakta olup bu anlamıyla da bazı Kur'an ayetlerinde geçtiği görülmektedir (Bkz. Tevbe, 103; Ahzap, 43, 56). Fiil olarak 'sallâ', salveynini hareket ettirmek yani rükû ve secde halindeki gibi beli bükme suretiyle salveyn denilen oylukların başındaki iki tümsek kemiği hareket ettirmek anlamına gelmektedir (Yazır, 1979:190-191).

Terim olarak namaz, Allah'ın emriyle Rasulullah'ın gösterdiği şekilde mü'minlerin günde beş defa yerine getirdikleri bir ibadettir (Kebir, 1993:32; Hafızoğlu, 2012:32). Başka bir deyişle namaz, Peygamberimiz'den görülegeldiği üzere kalbî, lisanî, bedenî fiiller ve özel rükünlerden oluşan gayet muntazam bir ibadettir (Bosnalı, 2009:23). Tekbir ile başlayıp selam ile son bulan, belli söz ve hareketleri kapsayan ve çok yüce bir ibadet olan namaz Hz. Peygamber (s.a.v.)'e ve ümmetine hicretten bir buçuk yıl kadar önce Mirac (İsra) gecesinde farz kılınmıştır (Kayan, 2008:9).

Arapça'da pek çok anlamlara gelen 'salat' kelimesinin bir anlamı da irtibatlı olmak ve alaka kurmaktır. Bu sebeple aslında Allah'la irtibat kurmak demek olan namazın Hz. Adem'den bu yana bütün peygamberlerin hayatında var olduğunu anlamak zor olmayacaktır (Beşer, 2011:44). Dolayısıyla beş vakit namaz daha önceki ümmetlerde de ayrı ayrı farz kılınmış, Allah Teâla bunu Efendimiz (s.a.v.) ve ümmeti için cem etmiştir.

Namaz ibadeti, imanın alâmeti, kalbin nuru, ruhun kuvvetidir. Zira mü'min namaz sayesinde Yüce Allah'la manevi anlamda bir yakınlık elde etmektedir (Bilmen, 1996:101). Onun için namaz ruhu temizleyen, kalbi aydınlatan, insanı Allah'ın huzuruna yükselten bir ibadettir (Yazıcı, 1994:51). Belli vakitlerde Müslümanlar üzerine farz kılınan namaz ibadeti (Nisa, 103), basit bir takım beden hareketlerinden ibaret olmayıp bedenden ruha, gönle kadar tüm benliğimizin Allah huzurundaki vecdidir (Nurbaki, 1986:29).

Namaz günde beş defa Allah'ı birleme, tevhidi eyleme dönüştürme, Allah'ı anma, O'nu yüceltme, layık olmadığı sıfatlardan O'nu tenzih etme, O'na sevgi, saygı, minnet,

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 7/YAZ, Sayı: 27
TURAN-CSR International Scientific Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 7/SUMMER, Issue: 27

şükür gösterme, hamd ve senâda bulunma, O'ndan yardım ve bağışlanma dilemektir. Gazali'ye göre namaz kalplerin anahtarıdır. Kelimelerin sırları ancak namazda açılmaktadır (Gazali, 1993:483).

Namaz ibadeti bütün mahlukatın ibadet şekillerini kendisinde toplayan bir ibadettir. Bilindiği üzere göklerde ve yerde olanların hepsi kendi hal dillerince Allah'ı tesbih etmekte ve O'na ibadet etmektedir. Kıyam eden, rükû ve secde eden meleklerin ibadetleriyle canlı cansız bütün varlıkların ibadetleri, tesbih ve tenzihlerinin tümü namaz ibadetine toplanmıştır (Yıldız, 2010:20).

İbadetlerin kalbi ve kabı olan namaz, gerek tek başına yapılması halinde bile her birisi bir ibadet olan, kıyam, rükû, secde, tekbir, hamd, kıraat, tesbih, dua, istiğfar ve salavât gibi unsurları ihtiva etmesi (El-Mekkî, 1999:319-320) gerekse oruç ve hac gibi diğer ibadetleri kısmen içermesi bakımından bütün ibadetleri âdeta kucaklamaktadır.

Çünkü namaz ibadeti kötü duygu, düşünce ve davranışların kaynağı olan nefsi kontrol altına aldığından oruç ibadetini içine almakta ayrıca dili kötü sözlerden gönlü kötü duygulardan, kulağı kötü sözlerden, zihni kötü düşüncelerden korumasıyla da oruç ibadetine benzemektedir. Hz. Peygamber cemaatle birlikte kılınan namazların yalnız olarak kılınan namazlardan yirmi yedi derece daha üstün olduğunu haber vermektedir (Müslim, Ezan 30; Müslim, Mesâcid 249).

Bu noktada bilhassa cemaatle yerine getirilen namazlar Müslümanlar arasında birlik, beraberlik ve kardeşlik duygularını pekiştirip kuvvetlendirdiği, sevgi saygı duygularını geliştirip yaygınlaştırdığı için hac ibadeti ile benzerlik göstermektedir. Yine hac ibadetine kurban kesilir, namazda da nefsin çirkin istek ve arzularına engel olunarak olumsuz duygu ve düşüncelere engel olunmaktadır. Bu anlamda da namaz ibadeti, kurban ibadeti ile benzerlik göstermektedir (Duman, 2010:3-4). Ayrıca namaz ibadeti beden açısından kıyam, rükû ve secde; dil açısından zikir, dua, tesbih ve kıraat; akıl / kalp açısından ise düşünüp anlama, huşu ve manevî tat almaktır (Karagöz, ve Altuntaş, 2011:31).

Kısaca ifade etmek gerekirse namaz ibadeti hem tekbir, tesbih, dua, secde, rükû vb. gibi bir takım ibadet unsurlarını içermesi hem de kainattaki tüm varlıkların ibadet şekillerini içermesi bakımından ayrıca oruç, hac ve kurban ibadetleriyle ilgili hususların bir kısmını içermesi bakımından ibadetlerin en kapsamlısıdır. Bu nedenle ruhlar alemindeki kulluk sözleşmesinin bir ikrârı olan namaz ibadeti bütün ibadetlerin temelini oluşturur. Zira namaz ibadetinin samimi bir şekilde huşu içerisinde kılınması diğer ibadetlerin yerine getirilmesini de kolaylaştırmaktadır. Kulluğun bütün çeşitlerini içerisinde toplayan namaz, kulluk şuurunu güçlendiren ve derinleştiren bir ibadettir (Buladı 2011:25-26).

Akıllı ve buluğ çağına ermiş olan her Müslüman için belli vakitlerde kılması zorunlu olan namaz ibadeti ilk farz kılınan ibadet olduğu gibi kıyamet günü de ilk hesaba çekilecek olan ameldir (Tirmizi, Salât 188). İslam dinindeki bütün ibadetlerin hayatımız üzerinde büyük tesirleri olmakla birlikte yaşantımız üzerinde en çok etkisi olan ibadetin, en sık yerine getirilen namaz ibadeti olduğunu söyleyebiliriz. Bu anlamda Allah'ın rızasını kazanmak ve nimetlerine şükretmek amacıyla kılınan namaz ibadetinin mü'minler için maddi ve manevi pek çok faydaları olduğu söylenebilir Her şeyden önce

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 7/YAZ, Sayı: 27
TURAN-CSR International Scientific Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 7/SUMMER, Issue: 27

namaz mü'mini ruhen yücelten maddi ve manevi kirlere temizleyen, kötülüklerden alıkoyan, kibir ve bencillik gibi manevi hastalıkları tedavi eden, vakar ve tevazu gibi duygularını arttıran (Yıldız, 2010:160; El- Mukaddem, 2006:26), böylece benlik saygısını geliştiren bir ibadettir.

Bedeni ruhla barıştıran, kişiyi kendisiyle buluşturan, sâde ve sâfi insan yapan, ruhî dinginlik, kalbî dolgunluk ve nefsî olgunluk kazandırarak ruhî bir devrim ve ahlakî bir dönüşüm kazandıran namaz ibadeti aynı zamanda bir ahlak eğitimidir (Kayahan, 2008: 84). Bu nedenle sahabeler çeşitli vesilelerle Hz. Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'den hangi amelin daha üstün ve faziletli olduğunu sorduklarında bunların hepsinde veya tamamına yakınında ilk sırayı namaz ibadeti almıştır (Tavaslı, trhsz.:136). Mü'minin miracı (İbn Hanbel, III, 128, 199, 285), kulun Allah'a hamd ve niyâzı olan namaz ibadeti, insanın Allah'a giden kutsal yolda bir yolculuk etmesi, Fatiha sırrı içinde sonsuz âlemi seyretmenin nimetidir (Nurbaki, 1993:152).

2.1 Namaz Çeşitleri

Namaz ibadeti, farz, vacip, sünnet ve müstehap gibi türlere ayrılmaktadır. Namazları hüküm bakımından genel olarak üç gruba ayırmak mümkündür. Bunlardan birincisi, dinen kesin bir delille emredilen, farz olan namazlardır. Akıllı ve ergenlik çağına ulaşmış olan her Müslümanın günde beş defa belli vakitlerde kılacağı namazlar ile cuma ve cenaze namazları bu türden namazlardır. Ayrıca vaktinde eda edilmemiş olan beş vakit namazın kazası da farz kategorisindedir. İkincisi vacip olan namazlardır ki vitir, bayram namazları, adak namazı, başladıktan sonra bozulan sünnet ve nafilâ namazlar bu türden namazlardır. Üçüncüsü Kur'an-ı Kerim'de kat'î bir delil olmadığı halde Hz. Peygamber (s.a.v.)'in kıldığı ve ümmetine de tavsiye ettiği farz ve vacip dışındaki namazlardır ki bunlara nafilâ namazlar denir. Bunlar da kendi içinde sünnet, müstehap ve mendup gibi çeşitlere ayrılmakta olup farzlardan önce ve sonra kılınan sünnetler, teravih namazı, kuşluk, tesbih ve teheccüd namazları vs. bu türden namazlardır. (Bilmen, 1996:106; Yazıcı, 1994:55-56; Saban, 2011:152). Mü'minlerin farz ve vacip olan namazların dışında içinden gelerek, severek ve isteyerek gönüllü olarak kılmış oldukları nafilâ namazların da farz namazlar gibi pek çok hikmet ve faydaları vardır.

3. Namaz ve Benlik Saygısı

İslam dinindeki bütün ibadetlerin hem bedensel hem de ruhsal açıdan pek çok faydaları mevcuttur. Bilhassa İslam dinindeki en önemli ibadetlerden birisi olan namaz ibadetinin çeşitli ruhsal rahatsızlıkların pençesinde kıvranan günümüz insanı için mucizevî bir sağlık reçetesi olduğu, namazda günde kırk defa huzur-ı İlahide Fatiha suresini okuyan bir kimsede düşünce ve gönül hastalığının kalmayacağı, namazlarını aksatmadan kılan kimselerin aşırılıklardan, kötülüklerden ve dünya hayatının çıkmazlarından uzak olacağı ileri sürülmektedir. Esasında insanın iç dünyasına ilahi damgasını vuran namaz ibadetinin kişilerin ruh sağlığı üzerinde olumlu tesirlerinin olması kaçınılmazdır (Nurbaki, 1993:154-155). Zira belli aralıklarla sık sık tekrar edilen namaz ibadeti, şahsiyetin gelişmesi ve olgunlaşmasına, sorumluluk duygusunun gelişmesine, şuur seviyesinin yükselmesine ve vicdan oluşumuna olumlu yönde etki ederek kişilik

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 7/YAZ, Sayı: 27
TURAN-CSR International Scientific Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 7/SUMMER, Issue: 27

bütünleşmesine diğer ibadetlerden daha fazla katkıda bulunmaktadır (Şentürk, 2008:87).

Her şeyden önce benlik saygısı kişinin aile yapısı, okul, öğretmen, arkadaş ve sosyal çevresi, anne-babasının sosyo-ekonomik düzeyi ve meslek durumları gibi pek çok faktörden etkilendiği gibi dindarlık durumundan, dinî inançları kabul ve dini pratikleri yerine getirme durumundan da etkilenmektedir. Çünkü namaz ibadetinde hem belirli ve özel davranışların sembolik manasının hem de okunmakta olan dua ve surelerin, tekbir ve tesbihlerin gerçek anlamının mü'minin ruh dünyasına, kişilik ve karakterine büyük tesirleri vardır (Şentürk, 2010:51).

Zira namaz esnasında hafıza, kimlik duygusu, zaman/mekan ve karar alma gibi alt sistemlerin aktiviteleri azalmakta, sabır, tevekkül, rıza, selam, nu'as ve sekîne gibi bazı latif duygu ve duygu alt sistemleri ise yoğunluk kazanmaktadır (Merter, 2013:269). İnsan hiçbir varlığa benzemeyen eşsiz ve üstün bir varlık olduğu için kendi kendisinin farkına vardığı ölçüde hayatı anlam kazanmaktadır (Fromm, 1982:47).

Allah Teâla insanı en güzel biçimde yaratmış ve ona düşünebilme, konuşabilme, akledebilme ve aklettiğini bilgi haline getirebilme yetileri vererek onu diğer varlıklardan üstün bir konuma getirmiştir (Bkz.İsra,70; Tin, 4-6). Allah en güzel şekilde yarattığı ve kendi ruhundan üflediği Âdem'e (insanoğluna) nurdan yarattığı meleklerine secde (saygı) ettirerek onun diğer varlıklar karşısındaki üstünlüğünü ve kendi katındaki değerini fiilen ispatlamış ve insanın kendi katındaki değerini değerlendirirken de ibadetlerini baz almıştır (Zâriyat,56).

Namaz ibadeti esnasında en yüce Rabbi'ni tenzih eden bir kişi Allah'ın isim ve sıfatlarını kavramak suretiyle kendi eksikliklerinin farkına varmakta, benliğini gerçekçi bir şekilde tanıyarak keşfetmektedir. İnsanın kendisini araması, tanınması, kendi benliğindeki ilahi özü keşfetmesi ve ona bir açılım kazandırması böylece evrendeki yerinin ve konumunun, sorumluluklarının farkında olması, kendine saygı duyup kendini Yüce Allah'ın bir takım özelliklerini sınırlı bir şekilde kendisinde bulunduran, akıl ve irade nimetiyle donatılmış en değerli varlık kabul etmesi, onun kendilik saygısı için de bir temel teşkil etmektedir.

Namaz ibadetinde kişi ile Allah'ın birbirlerini karşılıklı saygı ve övgü içerisinde anmaları söz konusudur. Dolayısıyla namaz kılan kişi namaz içerisinde sürekli sevgi, saygı ve güven mesajları almakta, taşıdığı ilahi özün farkına vararak kainattaki yerini, toplumdaki rolünü ve dünyaya geliş amacını fark ederek varlıklar içerisindeki eşsiz statüsünün, değerinin ve sorumluluğunun farkına varmaktadır. Örneğin; namazda 'Allah kendisine şükredenleri iştir (semiallahu limen hamideh)' ifadesiyle namaz kılan mü'min 'ben Allah tarafından minnet, takdir, sevgi ve saygı içerisinde iştiriliyorum, Rabbim beni dinliyor, iştiriyor ve bana değer veriyor, minnetle ve takdirle anılıyorum' düşüncesine sahip olur. Fatiha suresinde 'yalnız sana ibadet eder ve yalnız senden yardım dileriz' ifadesiyle 'ben Allah'ın saygı ve sevgi duyduğu bir kulum. Kulluğa kabul ettiği, huzuruna davet ettiği bir insanım. Sadece Allah benim gerçek dostum ve yardımcım. O, beni asla yalnız bırakmayacak, her ânımda beni duyup bana cevap verecek, sevgisinden ayırmayacak tek yardımcım.' Sübhâneke duasında ise 'Senden başka ilah yoktur' cümlesiyle 'Allah'tan başka ibadet edilmeye layık olan, gerçek dost olmayı hak edecek bir kimse yok, O'ndan başka ibadet edilecek hiçbir merci yoktur. Bu nedenle Allah benim

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 7/YAZ, Sayı: 27
TURAN-CSR International Scientific Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 7/SUMMER, Issue: 27

gerçek dostum ve tek yardımcımdır' mesajları alınır (Sayın, 2012:134).

Namaz ibadeti bedenle, dille, kalple ve beyinle yapılan bir ibadet türü olup kişi Allah'ın huzurunda tüm hücreleriyle boyun eğip saygı ve ta'zim göstermekte, yaptığı her bedenî hareketle Allah'a ta'zimde bulunmaya, O'nu tekbir ve tesbih etmeye çalışmaktadır. Kıyam, rükû, secde ve ka'de saygının, hürmetin ve tevâzunun fiilî ifadeleri olmaktadır (Yıldız, 2010:115).

Namaz ibadeti esnasında kişi değişik bilinç durumları yaşamaktadır. Her Müslüman büyük buluşmaya namazın ön hazırlığı olan içsel ve dışsal arınma anlamına gelen abdest ile başlamakta, huzur-ı ilahi'ye kabul için tekbirle (Allahü ekber) izin istemektedir. Namaz esnasında ayakta durmanın (kıyam), öne doğru belini bükmenin (rükû) sonra da secdeye varmanın çok derin anlamları vardır. Bu üç bedensel konumda, bireysel rasyonalite dışarıda kalarak var oluşun ağırlık merkezi gönle doğru kaymaktadır. Rükû, namazın doruk ânı olan secde için bir ön hazırlık olup Yüce Allah'ın önünde saygı ile eğilerek biraz sonra gerçekleşecek 'mirac' için bir hazırlık niteliğindedir. Secdeye varıldığında akıl (yani alın) toprak ile temas ederek sıfırlanır, gönül (kalp) ise daha üst bir konumda kalır (Merter,2013:265).

Namazda kıyam ile başlayan, rükû ile olgunlaşan kendini tanıma, kul olduğunun farkına varma ve Allah'ı tüm yaratılmışlara özgü eksik sıfat ve özelliklerden tenzih ederek O'nun yüceliğini ve büyüklüğünü idrak etme, O'na sevgi, saygı, itaat ve teslimiyet gösterme, benlik saygısı değerini geliştirici yönde katkıda bulunduğu gibi ayrıca bütün kişilik özelliklerinin dengeli ve uyumlu bir şekilde gelişimini de sağlamaktadır. Çünkü Mü'min kimse namazdaki kıyam duruşu ile Allah tarafından huzura davetle (hayyale's-salah) kendisine sevgi-saygı duyulduğunu, kainatın ve içindekilerinin kendi hizmetine sunulduğunu idrak etmek suretiyle eşsiz, biricik bir varlık olduğunu kavramakta, kendisini tanıma ve keşfetme neticesinde ilahi özünü ve kimliğini geliştirme imkanı bulmuş olmaktadır. Namaz kılan bir kimse Allah'ın huzurunda gerçek kimliğini, kainattaki yerini, toplumdaki rolünü ve dünyaya geliş gayesini idrak ettiğinde ise hayatı anlamla dolu hale gelmektedir.

Ayrıca namaz ibadetinde insan kendi varlığını Allah'ın eşsiz varlığıyla tenzih yoluyla kıyas etmek suretiyle kendi günah ve hatalarını, eksik ve kusurlarını, Allah'ın isim ve sıfatlarındaki kusursuzluğu fark etmekte böylece benlik sevdasına düşmekten ve yersiz bir kibir ve gurura kapılmaktan imtina ederek kendisini gerçekçi bir şekilde görme, değerlendirme ve kabul etme imkanına sahip olmaktadır.

Kıyam, namaz kılan bir mü'mine, azmi, sebatı, dik duruşu, yükselişi öğretmektedir. Namazda kıyam (ayakta durma) ve tevâzu göstermek, insanı, kibir ve büyüklenme hastalığından kurtarmaktadır. Kul kibirlenmekten kurtulunca kıyamdan sonra tevâzu ile rükûya varmaktadır. Rükû ve secde halleri, kulun tevâzusunu ifade etmekte, kul samimiyet ve içtenlikle yaptığı secde ile kemâle ermektedir. Çünkü secde insan hayatında tevâzu ve alçak gönüllüğün en ileri noktasını teşkil etmektedir (Buladı, 2011:25-26).

Başka bir deyişle kıyam duruşu ile mü'min kimse bir taraftan huzur-ı ilahiye kabul edilişinden dolayı ayrıcalıklı ve değer verilen bir varlık olduğunu idrak ederken diğer taraftan bu hususun kendisini kibre ve bencillığe sürüklememesi gerektiğini, kendisinin

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 7/YAZ, Sayı: 27
TURAN-CSR International Scientific Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 7/SUMMER, Issue: 27

mükemmel olmadığının da farkına varmaktadır. Çünkü kıyam duruşunda mü'min kimse en mükemmel Varlık olan Allah karşısındaki hata ve eksikliklerini, aciziyetini de fark ederek rukûya eğilmekte, rükûda Rabbi'ni sonsuz şükür duygularıyla anmakta, bunun karşılığında tüm eksikliklerine ve hatalarına rağmen Rabbi tarafından sevgi ve saygıyla anılan mü'min kimsede Allah'ın kendisine duyduğu sevgi ve saygıdan dolayı kendisine saygı duygusu gelişmekte ve benlik saygısı artmaktadır. Kısacası rükûda tüm eksik ve kusurlarına rağmen Allah'ın kendisine duyduğu sevgi, saygı ve verdiği değeri fark ederek benlik saygısını geliştirebilen birey, benlik saygısı yüksek olan ruhen sağlıklı bir insan olmanın ayrıcalığına sahip olmaktadır. Ancak unutulmamalıdır ki benlik saygısının yüksek olması bir kimsenin kibirli olduğu anlamına gelmez. Benlik saygısı yüksek olan kişi kendisini evrenin merkezi gibi, kusursuz ve mükemmel olarak görmediği gibi değersiz ve önemsiz bir varlık olarak da görmez. Tam aksine o bir takım hata ve kusurları olduğunun bilincindedir. Ancak onun hatalı ve kusurlu oluşu, onun değersizliğini değil bilakis insan oluşunu göstermektedir.

Bu anlamda namaz ibadeti, tüm unsurları ile benlik duygularını dengeleyici ve benlik saygısını geliştirici, yersiz gurur ve kibri ise yok eden anlamı büyük bir ibadet, önemli bir ahlak eğitimidir. Zira insandaki 'olumsuzluk benlik hissi' ve her şeye kadir olma isteği doğru davranışlara zemin hazırlayan, tabii gerginlikleri doğuran iki aşırı uç olup (Fazlur Rahman,2000:63) bu iki aşırı ucun inanç ve ibadetlerle dengelenmesi gerekmektedir. Bilindiği üzere kibir başkalarına tepeden bakma ve onları küçük görmektir. Kur'anî anlayışta bilhassa kafirlerin tipik bir özelliği olarak sıkça dile getirilen kibir, kişinin diğer insanları küçük görerek kendisiyle övünmesini ifade etmekte olup bu durum insanın kendi gücünü dev aynasında görmesinden kaynaklanmaktadır. İslam açısından insanın böyle bir tavır içerisinde olması imana zıt olup Allah'ın üstün otoritesine karşı gelme ve baş kaldırmadan başka bir şey değildir (Izutsu, 1997:193-195). Esasında insan yaratılıştan bencil ve gururludur. İnsanda genellikle kendisini herkesten ve her şeyden üstün görme eğilimi vardır. Bazen onun bu özelliği ölçüyü aşarak kendisini Rabbi'ne baş kaldıracak duruma getirebilir. Namaz bir bakıma onun tüm gurur ve bencilliğini kırmakta, onu mütevâzileştirerek aziz başını ayaklar altında çiğnen toprak seviyesine indirmektedir.

Bununla birlikte namazla kazanılan tevâzu bir zilletin, korkaklığın, bir çekingenliğin ve bir zaafiyetin eseri değildir. Namaz ibadeti sayesinde tevâzu gösterme hasletini kazananlar Allah'tan başkasının, haksızlığın, zulmün ve kötülüklerin karşısında eğilmezler, kimsenin karşısında eksiklik hissetmezler. Başka bir deyişle insan namazla bir taraftan en yüce ve en kusursuz Varlık olan Allah karşısında eğilip tevâzu göstermeyi, diğer taraftan Allah'tan başka herkesin ve her şeyin karşısında eğilmemesi gerektiğini, sadece Allah karşısında secdelere kapanarak yüzünü toprağa sürmesi gerektiğini idrak etmektedir. Dolayısıyla namaz insanı Allah karşısında mütevâzileştirirken diğer taraftan Allah dışındaki varlıklar karşısındaki şeref, izzet ve haysiyetini de korumakta böylece insanın benlik saygısını beslemektedir.

İnsanoğlunun kalbi kainatın mutlak hâkimi olan Allah'a ibadetten mahrum olursa, Allah'la irtibatı koparsa elinde bulunan saltanat, kuvvet veya güzellik gibi değerler onun şımarmasına gurur ve kibre kapılmasına neden olabilir. Başka bir deyişle Allah'a

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 7/YAZ, Sayı: 27
TURAN-CSR International Scientific Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 7/SUMMER, Issue: 27

kulluktan uzak olan ve Allah'la bağlantısı kopmuş olan bir kimse ya dünya ve içindekileri ya da kendi benliğini tanrısı haline getirebilmektedir. Oysa insan sahibi bulunduğu her şeyin Allah'a ait olduğunu, O'nun ihsanı olarak kendisine verildiğini ve Allah'ın büyüklüğü karşısında kendisinin zayıf bir varlık olduğunu düşünebildiği ölçüde yersiz kibirden, büyülenmekten ve kendisini beğenmekten kurtulup mütevâzi ve olgun bir insan haline gelecektir. İşte bu bilinci ve farkındalığı sağlayacak olan da namaz ibadetidir (Buladı, 2011:94-95). Dolayısıyla namaz esnasında şeklen bile olsa bu görevi (secde) yerine getiren bir kimsenin gururu mutlaka kırılacak, defalarca secdeye kapanarak kibir ve gururu kırılan bir mü'min ise ruhî açıdan en büyük hürriyete kavuşmuş olacaktır (Bkz. Yazır, 1979:176-177). Bu anlamda Peygamber Efendimiz (s.a.v.) için bir miraç hediyesi olan namaz mü'min için âdeta bir benlik saygısı eğitimidir. Çünkü namaz ibadetinde kıyam rüku ve secde gibi birbirini takip eden bir takım yakınlık ve tevâzu derecelerinin aşılması suretiyle Allah'a duyulan sevgi ve saygı hem sözel hem de davranışsal olarak gösterilirken Allah'ın da kuluna gösterdiği sevgi, saygı, takdir ve değer in idrak edilmesi söz konusudur.

Namaz ibadeti toplumdaki her kesimden insanları protokolün olmadığı bir saf çizgisinde yan yana, omuz omuza toplayan ilahi bir emir olduğu için bu ibadet ile dış dünyada insanlar arasında üstünlük sebebi sayılan mevki, makam, şöhret, kabiliyet vs. hepsi ibadethânenin dışında kalmaktadır (Saban, 2011:22). Böylece namazda herkes Allah'ın huzurunda Allah'ın en güzel şekilde yarattığı, Allah'tan bir öz taşıyan seçkin ve değerli bir varlık olarak yerini almaktadır. Bu bağlamda toplumsal statü, mevki, makam anlamında insanlar arasında kendisini düşük seviyede gördüğü için zaman zaman aşağılık ve değersizlik duygularına kapılan bir kimse için ibadethâne prestij ve makam sahibi olan kimselerle aynı safta Allah'ın huzuruna durmak, Allah katındaki gerçek değerini fark ettirerek onun değersizlik duygularından kurtulmasına ve kendisine saygı duymasına sebep olmaktadır. Diğer taraftan mevki ve makam sahibi bir kimsenin camiye giderek geçimini hamallık yaparak sağlayan gündelikçi bir işçi ile aynı safta Allah'ın huzuruna durması ise bir tevâzu eğitimidir. Böylece günde beş kez Allah'ın huzuruna çıkan ve kul olduğunun bilincine varan mü'min gereksiz ve yersiz kibir duygularından kurtulduğu gibi izzet, şeref ve haysiyetini de korumuş olmaktadır. Çünkü böyle bir kimse namaz sayesinde kazandığı huşu, huzur ve tevâzunun etkisini namaz dışındaki hayatında da göremeye başlamakta böylece namaz ibadeti kişiyi günlük yaşamında da daima ağır başlı, alçak gönüllü, vakar, şeref ve izzet sahibi bir kişi haline getirmektedir

Namaz ibadeti ayrıca her durumda insana huzur, emniyet, güven ve ümit temin etmek suretiyle de benlik saygısı gelişimine katkıda bulunmaktadır (Buladı, 2009:96). Zira bugün gerek Batı'da gerek ülkemizde yalnızlıktan güvenilecek insan bulamamaktan dolayı depresyona giren, aşağılık ve değersizlik duyguları yaşayan, hatta intihara teşebbüs eden pek çok insanın varlığını çevremizde gözlemlediğimiz gibi basın ve yayın organlarından da duymaktayız. Günümüz insanının insanlara olan güvensizliği ve yalnızlığı o kadar ileri dereceye ulaşmıştır ki bugün pek çok Batı'lı kendisine 'güvenli alan' oluşturmakta ve yardım teklifinde bulunanlar olsa bile bu alanın dışına çıkmamaktadır. Oysa güven içinde ve emin olmak anlamına gelen 'imanın' bir göstergesi olarak yerine getirilen namaz ibadeti, kişinin Allah'a olan güvenini güçlendirdiği gibi

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 7/YAZ, Sayı: 27
TURAN-CSR International Scientific Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 7/SUMMER, Issue: 27

kendisine ve diğer insanlara olan güven duygusunu da geliştirmektedir (Kebir, İhsan, 1993:40). Çünkü namaz ibadeti sayesinde günde en az beş defa Allah'ın huzuruna çıkan bir Müslüman günlük yaşamında da Allah'a güvenip tevekkül ederek rahat bir hayat yaşadığı gibi cami cemaatinin de güvenilir kişiler olduğunu düşünerek böylece namaz sayesinde sevilip, saygı gördüğü güvenilir insanlardan oluşan daha geniş bir sosyal çevreye sahip olmaktadır.

Namaz ibadetinde Allah'a hamd ettiğinde 'Allah hamd eden kulunu işitti' ifadesi ile Yaratanın kendisini işittiğinin, önemsedığının, değer verdiğinin, kendisini şükür, minnet, övgü, sevgi ve takdirle andığının bilincine varan bir kimsede Allah'a karşı sevgi, saygı ve güven duyguları oluşur, böyle bir kimse Allah'ında kendisini seven bir dost olduğunu fark ederek O'na güvenir, dayanır ve bağlanır. Allah tarafından yalnız ve yardımsız bırakılmayacağını anlayan insan Allah'a duyduğu güven ve saygı hislerinin sonucunda kendisine güvenmeye ve saygı duymaya başlayacaktır. Aynı zamanda özgüveni ve özsaygısı gelişmiş bir insan olarak etrafındaki diğer insanlara da saygı ve güven duymaya başlayacaktır.

Esasında namaz, insanlar arasında duygusal, zihinsel ve ruhsal dayanışmayı arttırmakta, birlik ve beraberlik duygularını güçlendirmekte, insanlara arası iletişimi sevgi ve saygı bağlarını kuvvetlendirmektedir. Bilhassa cemaatle kılınan beş vakit namaz, Cuma ve bayram namazları Müslümanlar arasında kollektif şuur ve heyecanın yaşanmasına, Müslümanların birbirleriyle tanışıp kaynaşmalarına, sevgi, saygı, güven ve samimiyete dayalı sosyal ilişkilerin kurulmasına ve güçlenmesine, sevgi, saygı ve yardımlaşma duygularının gelişmesine, sosyal problemlerin çözülme kavuşturulmasına katkıda bulunmaktadır (Şentürk,2010:55).Kişinin benlik kavramı toplumsal hayatın içinde ve iletişim süreci içerisinde oluşan ve gelişen bir kavramdır. Toplumsal hayat içerisinde bir kimse kendi gözüyle kendisine bakmayı öğrenebildiği gibi başkalarının gözüyle de kendisine bakmayı öğrenir. Dolayısıyla benlik saygısı kendi benliğimizle ilgili duygu ve düşüncelerimizden olduğu kadar başkalarının bizim hakkımızdaki duygu ve düşüncelerinden de etkilenmektedir. Namaz ibadeti sayesinde özellikle cemaatle kılınan namazlar sayesinde sosyal çevresi gelişen, insanlarla olan iletişimi güçlenen bir kimse kendisine hem kendi gözüyle hem de başkalarının gözüyle bakabilme imkanı elde ederek kendi benliğiyle ilgili gerçekçilik temeline dayanan bir benlik bilinci ve buna bağlı olarak kendilik saygısını oluşturabilmektedir. Dolayısıyla namaz sayesinde mü'min kimse, Yaraticısına, kendisine ve başkalarına karşı sevgi, saygı ve güven duyguları geliştirmektedir. Çünkü namaz ibadetini samimi bir şekilde ve huşu ile yerine getirenlerin en önemli özelliklerinden birisi kendi değerleri kadar diğer toplumların, milletlerin ve insanların değerlerine de saygı göstermekle sorumlu olmalarıdır (Meâric, 29-30; Mü'minûn, 5-6). Fromm'un deyimiyle kendimizinkine olduğu kadar başkalarının yaşamına duyduğumuz saygı kendi başına yaşam sürecinin yardımcısı ve ruhsal sağlığın bir koşuludur (Fromm, 1982:186). Çünkü insanın başkalarına gösterdiği saygısızlığın ve yıkıcılığın kendisini, kendisine olan saygısını da olumsuz yönde etkilememesi mümkün değildir (Fromm, 1982:204). Namaz sayesinde AllahTeâla'ya sevgi ve saygısını hem söz hem de beden diliyle gösterebilen bir kimse, Allah'ın kullarına karşı da saygılı olur. Aynı zamanda bir kul olarak kendisine olan saygısı da yüksek olur. Çünkü insan başkalarının

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 7/YAZ, Sayı: 27
TURAN-CSR International Scientific Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 7/SUMMER, Issue: 27

benliklerine sevgi ve saygı duymak suretiyle kendi benliği için de sevgi ve hürmet kazanır. Allah ve Rasulü'ne duyduğumuz saygıyı merkeze alarak bütün varlıklara saygı ve sevgi beslemek kişinin kendisine sevgi ve saygı duyması ile yakından alakalıdır.

Özetle ifade temek gerekirse yalnızlık, güvensizlik, sevgi-saygı eksikliği günümüz insanının ruh sağlığını tehdit etmekte ve bir takım ruhsal rahatsızlıklara neden olmaktadır. Düşük benlik saygısının da sebepleri olan bu hususları aşmanın yolu, sevgi, saygı ve güvene dayanan toplumsal ilişkiler oluşturabilmektir. Bu anlamda dağınık düşünce ve kalpleri birleştiren namaz ibadeti sayesinde mü'minler birlik, beraberlik, sevgi ve saygı ruhunu yakalayarak birbirleriyle kenetlenirler. Cemaatle kılınan namazlar sayesinde mü'minler birbirlerinin üzüntü ve sevinçlerine ortak olurlar. Bu birlik ve beraberliği, sevgi, saygı ve kardeşliği namaz dışında günlük yaşamlarında ve toplumsal hayatlarında da sürdürürler.

Hatta mü'min namazda diğer tüm mahlukatın ibadet şekillerini de taklit etmek suretiyle onlarla da barışmakta ve bütünleşmektedir. Kısacası namaz insanı gerçek sevgiye, Allah sevgisine götürdüğü, Allah ile arasında güçlü bir sevgi ve saygı bağı oluşmasına sebep olduğu gibi Allah rızası için Allah'tan ötürü Allah'ın mü'min kulları arasında da sevgi ve saygı bağının gelişmesine neden olur. Böylece namaz ibadeti sayesinde mü'minler arasında gerçekleşen sevgi, aileye ve tüm topluma yayılır. Namaz insanın Allah'la kendisiyle ve tüm insanlarla hatta tüm mahlukatla barışmasını, mahlukata sevgi, saygı duymasını ve onlarla uyum içerisinde yaşamasına katkıda bulunmaktadır. Başka bir ifadeyle insanın Allah ile olan ilişkilerini olduğu gibi toplumsal hayatta insanlarla ve tüm mahlukatla olan ilişkilerini de güçlendiren namaz ibadeti, benlik saygısının gelişmesine ve benlik saygısı düzeyinin yüksek olmasına katkıda bulunmaktadır.

Esasında namazlarına istikrarlı bir şekilde devam eden kimselere sahip olduklarını başkalarıyla paylaşmalarının tavsiye edilmesi, cemaatle namaz kılmanın teşvik edilmesi (Müslim, Ezan 30; Müslim, Mesâcid 249), namazda Allah'a hamd peygamberlere salât ve mü'minlere dua ve mağfiret edilmesi insanlar arasındaki birliği beraberliği, saygı ve sevgiyi dolayısıyla benlik saygısını güçlendirmeyi hedeflemektedir.

Namaz ibadeti, mü'min kimsenin günah ve hatalarından ve bunların ruh dünyasında yarattığı suçluluk ve günahkarlık duygularından kurtulmasını, affedilmesini sağlamak suretiyle de benlik saygısı gelişimine olumlu yönde katkıda bulunmaktadır. Kendi kendimize karşı duyduğumuz nefret, genellikle kendini suçlama ve aşağılık duygularına yol açmaktadır. Oysa namaz ibadetinin motive ettiği tevbe ile mü'min kişinin kendisini kabullenmesi, kaygı ve endişeye düşmeden, suçluluk duygularına kapılmadan (Sayın, 2012:157) kendisini sevmesi, sayması, değer vermesi ve böylece kendisiyle barışık ruhen huzurlu bir hayat yaşaması mümkün olmaktadır.

Namazda kıyam ve rükûda kendisini gerçekçi bir şekilde tanıyan eksik ve hatalarının, günahlarının farkına varan ve kullara özgü bu kusur ve hatalardan Allah'ı tenzih eden bir Müslüman O'na sevgi, saygı, itaat ve bağlılık gösterdiği gibi daha dünyada iken kendisini hesaba çekmekte, davranışlarının muhasebesini yapmakta ve namazda oturupta (ka'de) eksik ve kusurları için tevbe edip af dilemektedir (Rabbena duaları).

Böylece arınmak suretiyle günahkarlık ve suçluluk duygularının verdiği aşağılık

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 7/YAZ, Sayı: 27
TURAN-CSR International Scientific Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 7/SUMMER, Issue: 27

ve değersizlik duygularından kurtulabilmekte, kendisine sevgi ve saygı duygusu gelişmektedir. Çünkü namazda Rabbenâ dualarıyla hem kendisi hem de yakınları ve diğer inanan kardeşleri için bağışlanma dileyen bir kimsenin, kendisiyle ilgili olumsuz duygu ve düşünceleri (günahkarlık, suçluluk ve değersizlik duyguları) yerini kendisiyle ilgili daha olumlu duygu ve düşüncelere (affedildiği, arındığı, yenilendiği, değerli olduğu, kendini kabul vs.) bırakacak, tevbe bilinci ve bağışlanma ümidi sayesinde yenilenme imkanı bulan mü'min kendisiyle barışık ve daha bütüncül bir hayat yaşayabilecek ve böylece benlik saygısı yüksek olacaktır (Sayın, 2012:191). Ayrıca gerek Kur'an ayetlerinde (Bkz. Maide,12), gerekse hadis-i şeriflerde de (Bkz. Müslim, Taharet 16) namaz kılan kişilerin günah ve hatalarının affedileceği haber verilmektedir. İşe namaz sayesinde bu müjdeye nail olacağının bilincinde olan kişi suçluluk ve günahkarlık duyguları ve bunların verdiği aşağılık ve değersizlik duygularından kurtulacak ve böylece benlik saygısı yüksek olacaktır.

Özetle belirtmek gerekirse daha önce zikredilen olumlu etkilerinin yanında âyet ve hadislerde müjdelendiği gibi kıldığı namazlar sayesinde günahlarının affedileceğine inanan ve namazda okuduğu Rabbenâ dualarıyla af dileyen ve bağışlanmayı umut eden mü'min eksik ve hatalarından dolayı suçluluk, günahkârlık duyguları ve bunların psikolojik olarak kişinin ruh dünyasında meydana getirdiği aşağılık, nefret ve değersizlik duygularından uzak kalacak böylece benlik saygısı yüksek olacaktır. Ayrıca namaz ibadeti sonunda yaptığı dualar ile Allah'a sevinç ve üzüntülerini, istek ve dileklerini arz eden böylece güven, huzur ve ümit bulan mü'min kimsenin kendisine olan sevgi ve saygı duygusu gelişecektir.

ARAŞTIRMA ve YÖNTEM

1.Araştırmanın Konusu, Amacı, Problemleri ve Hipotezleri

Araştırmanın konusu, İslam dininde ilk emredilen ve en önemli ibadetlerden birisi olan namaz ibadeti ile benlik saygısı arasındaki ilişkiyi psiko-sosyolojik yöntem ve tekniklerle din psikolojisi açısından incelemektir.

Bu araştırmada, temelde namaz ibadetinin yerine getirilme sıklığının benlik saygısı üzerinde istatistiksel olarak anlamlılık derecesinde psikolojik bir etkisi olduğu, örneklemin namaz kılma sıklıkları ile benlik saygısı düzeyleri arasında pozitif bir korelasyon olduğu tezinden hareket edilmiştir.

Bu bağlamda araştırmada öncelikle örneklemin sosyo-kültürel ve demografik değişkenler açısından nasıl bir dağılım gösterdiğinin belirlenmesi sonrasında farz namazlar ve nafilâ namazları kılma durumları ile benlik saygısı düzeyleri bakımından nasıl bir dağılım gösterdiğinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın daha sonraki amacı ise örneklemin namaz kılma sıklıkları ile benlik saygısı düzeyleri arasında nasıl bir ilişki ve etkileşim olduğunu belirlemek ve bu ilişki ve etkileşimin katılımcıların namaz kılma sıklıklarına göre değişiklik gösterip göstermediğini tespit etmektir.

Betimsel bir nitelik taşıyan bu ampirik araştırma ilişkisel tarama modelinde gerçekleştirilmiş bir alan araştırması olup temelde namaz ibadetinin yerine getirilme sıklığı ile benlik saygısı değişkenleri arasındaki ilişkiyi ve bunun ne tür bir ilişki olduğunu ortaya koymayı hedeflemektedir. Araştırmada belirlenen amaçlara uygun olarak test

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 7/YAZ, Sayı: 27
TURAN-CSR International Scientific Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 7/SUMMER, Issue: 27

edilmek üzere ileri sürülen hipotezler şunlardır:

Hipotez 1: Örneklemenin genel olarak benlik saygısı düzeyleri ve namaz kılma oranları yüksek olacaktır.

Hipotez 2: Örneklemenin farz ve nafil namazları kılma sıklıkları (durumları) ile benlik saygısı puan ortalamaları arasında pozitif yönde ve anlamlılık derecesinde bir ilişki vardır.

Hipotez 3: Örneklemenin farz ve nafil namazları kılma durumlarına göre benlik saygısı puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlılık derecesinde farklılıklar olacağı ve bu farklılıkların namaz ibadetini sıklıkla getiren kişilerin lehine olacağı tahmin edilmektedir.

Hipotez 4: Allah rızası için namaz kılma durumları ile benlik saygısı arasında pozitif yönde, çevrenin etkisi ve baskısıyla namaz kılma durumu ile benlik saygısı arasında ise negatif yönde ve anlamlılık düzeyinde bir ilişki olacağı tahmin edilmektedir.

2.Araştırmanın Metodu, Evreni, Örneklemi ve Veri Toplama Araçları

Örneklem tarama yöntemi (survey) ve anket tekniği kullanılarak gerçekleştirilen araştırmanın evrenini 2014 yılında Çanakkale il merkezinde yaşayan çeşitli yaş gruplarından bireyler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise söz konusu evrenden tesadüfî örnekleme yoluyla seçilen yaşları 15 ile 66 yaş ve üzeri arasında değişen 410 kadın ve erkek katılımcıdan oluşmaktadır.

Araştırmada veri toplama aracı olarak ‘Kişisel Bilgi Formu’ ve ‘Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği’ kullanılmıştır. Kişisel bilgi formunda örneklemin cinsiyeti, yaşı, gelir düzeyi, eğitim durumu ve namaz kılma durumlarına / sıklıklarına ilişkin sorular, benlik saygısı ölçeğinde de benlik saygısı düzeylerini ölçmeye yarayan maddeler yer almaktadır.

Orijinal ismi ‘Rosenberg Self-Esteem Scale’ olan ‘Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği’ Morris Rosenberg tarafından geliştirilmiş olup 63 soru ve 12 alt ölçekten oluşmaktadır. Benlik saygısı ölçeği söz konusu ölçeğin bir alt ölçeği olup 10 maddeden oluşmaktadır (Bkz.Rosenberg,1965).Söz konusu ölçeğin Türk kültürüne adaptasyon çalışması Çuhadaroğlu tarafından yapılmış olup ölçeğin güvenilirlik çalışmaları 15-18 yaş lise öğrencileri üzerinde bir ay ara ile iki kez uygulanmak suretiyle gerçekleştirilmiş ve benlik saygısı alt ölçeği için değişmezlik katsayısı .75 olarak bulunmuştur. Ölçeğin yapı geçerliliğini test etmek için nörotik, psikotik ve kontrol grupları arasındaki farklar t- testi ile sınanmış ve hasta gruplarda benlik saygısı düzeylerinin daha düşük olduğu tespit edilmiştir (Bkz.Çuhadaroğlu,1986; Öner, 2006:838-840).

Benlik saygısı ölçümlerinde en sık kullanılan ölçeklerden birisi olan Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği, beş olumlu ve beş olumsuz olmak üzere toplam on maddeden meydana gelen dördümlü likert tipinde bir ölçüm aracıdır. Söz konusu ölçeğin yetişkin örnekleme uyarlama çalışması Korkmaz tarafından yapılmış ve söz konusu çalışmada ‘benlik saygısı alt ölçeği’nin güvenilirlik katsayısı Cronbach Alfa değeri .57 olarak hesaplanmıştır (Korkmaz,1996:54-70).

Araştırmamızda kullanılan Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği’nin ‘benlik saygısı alt ölçeğini’ oluşturan 10 madde açıklayıcı faktör analizine (AFA) tabi tutulmuş, en uygun faktör yapısına varimax dönüşümü ile ulaşılmıştır. Faktör analizi sonucunda

ölçeğin orijinaline uygun olarak tek faktörün ortaya çıktığı, bu tek faktörle açıklanan toplam varyansın da % 40,501 olduğu görülmüştür (Toplam açıklanan varyans = %40,501; KMO örneklem yeterliliği = 0.704; Barlette küresellik testi, ki-kare=241,191; df=15; sig.= P= .000). Söz konusu ölçeğe ilişkin güvenilirlik ölçümü için hesaplanan Cronbach Alpha (α) katsayısının .544 olduğu görülmüştür. Ayrıca benlik saygısı alt ölçeği için yarıya bölme tekniği ile de güvenilirlik hesaplaması yapılmış ve güvenilirlik katsayısının ,70 olduğu tespit edilmiştir.

Diğer taraftan araştırmada kullanılan benlik saygısı alt ölçeği için doğrulayıcı faktör analizi de yapılmış ve DFA sonucunda elde edilen uyum indekslerinden ($X^2 = 25,317$; df= 9; p= .003; $X^2/sd = 2,813$; NFI= ,898; CFI= ,928; RFI= ,762; TLI= ,832; IFI= ,932 ve RMSEA=,066) ölçeğin istatistiksel olarak yeterli derecede bir ölçüm aracı olduğu görülmüştür (Bkz.Şimşek, 2007:14; Robert, 1996: 134-135).

Araştırmada değerlendirme kapsamına alınan anket verilerinin hem girilmesinde hem de bunların farklı istatistiksel tekniklerle analiz edilmesinde SPSS (18.0) paket programı kullanılmış olup verilerin çözümlenmesinde anketi cevaplayanların demografik özelliklerine ilişkin frekans tabloları, faktör analizi, güvenilirlik testleri, değişkenlerin ortalamaları ve standart sapmalarını da içeren değişkenler arasındaki birebir ilişkiyi gösteren pearson moment korelasyon analizinden yararlanılmıştır. Ayrıca değişkenler arasındaki korelasyonların yanı sıra bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki farklara bakılmış ve bu farkların istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını test etmek için de tek yönlü varyans analizi (ANOVA), söz konusu farklılıklarının nereden kaynaklandığını test etmek için de Tukey HSD testinden yararlanılmıştır.

Araştırma verilerin toplandığı zaman dilimi, yerleşim bölgesi, üzerinde araştırma yapılan örneklem grubu, kullanılan ölçme araçları ve tekniklerle sınırlıdır. Ayrıca konu ile ilgili son derece sınırlı sayıda araştırma yapılmış olması da araştırmanın sınırlılıkları arasında zikredilebilir Zira bu husus, araştırmadan elde edilen bulguların diğer araştırma bulgularıyla yeterince karşılaştırmasına imkan vermemiştir.

BULGULAR VE YORUM

1.1. Örneklem Sosyo-Demografik ve Kültürel Özelliklerine İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan kişilerin sosyo - kültürel ve demografik özelliklerine göz atıldığında, cinsiyetlerine göre araştırmaya katılan bireylerin % 24,1'nin (99 kişi) erkek ve %72 (298 kişi) bayan olduğu ve 13 kişilik bir örneklem grubunun ise cinsiyetle ilgili soruyu cevapsız bıraktıkları görülmektedir.

Araştırmaya katılan yaş durumlarına göre dağılımlarına bakıldığında 15-25 yaş grubundaki kişilerin (128 kişi) en yüksek orana sahip oldukları (% 31,2), bunları daha sonra 36-45 yaş grubundaki kişilerin takip ettiği (% 24,4; 100 kişi) daha sonra da sırasıyla 26-35 yaş grubu kişiler (%16,3) ve 46-55 yaş arası kişiler (% 16,1) gelmektedir. Araştırmada yaş bakımından en düşük orana sahip olan kişilerin 56 yaş ve üzeri kişiler (%9,8; 40 kişi) olduğu, 9 kişilik bir örneklem grubunun da yaş ile ilgili soruyu cevapsız bıraktığı görülmektedir.

Eğitim düzeyleri bakımından katılımcıların %39,3'nün (161 kişi) yüksek okul ve üniversite mezunu, %36,8'nin (151 kişi) ilköğretim mezunu ve % 23,7 (97 kişi) orta öğretim

mezunu yani orta okul veya lise mezunu oldukları görülmektedir. Diğer taraftan katılımcılardan birisinin ilgili soruyu cevapsız bıraktığı görülmektedir. Dolayısıyla katılımcıların eğitim açısından birbirine oldukça yakın sayıda olduklarını söylemek mümkündür.

Araştırmaya katılan kişilerden yarısından fazlasının (% 61,2; 251 kişi) orta gelir düzeyine sahip olan kişiler oldukları daha sonra bunları ortanın üstünde gelir durumuna sahip olan kişilerin (%24,1; 99 kişi) takip ettiği görülmektedir. Araştırmaya katılanlardan gelir düzeyi bakımından en düşük orana sahip olanların ise düşük gelir düzeyine sahip olan kimseler olduğu (%12,9; 53 kişi) görülmektedir.

Araştırmada katılımcıların hangi niyetle namaz kıldıklarını tespit etmek amacıyla da iki adet soru yöneltilmiştir. Bunlardan birisi “namaz kılmamda ailem ve içinde yaşadığım toplumsal çevre de biraz etkili oluyor, aslında ben namazı pek isteyerek ve severek kılmıyorum” şeklinde yöneltilmiş olan ve ‘tamamen katılıyorum’ dan hiç katılmıyorum’a kadar likert tipindeki bir takım seçeneklerin verildiği bir soru cümlesidir. Katılımcılardan büyük çoğunluğu (%73,2; 300) bu soruya ‘hiç katılmıyorum’ şeklinde cevap verirken %11,2’sinin (46 kişi) ‘pek katılmıyorum’ şeklinde cevap verdiği tespit edilmiştir. Söz konusu soru ifadesine ‘oldukça katılıyorum’ ve ‘tamamen katılıyorum’ şeklinde cevap verenlerin ise sırasıyla en düşük orana (% 6,3, 26 kişi; % 6,1, 25 kişi) sahip oldukları görülmektedir. Dolayısıyla katılımcıların büyük bir kısmının çevre baskısı ile değil de Allah rızası niyetiyle ibadet ettiklerini söylemek mümkündür.

Araştırmada katılımcıların namaz ibadetini yerine getirme niyetlerini tespit etmek amacıyla yöneltilmiş olan soru maddelerinden bir diğeri de “dinim emrettiği için ve Allah’ın rızasını kazanmak için namaz kılıyorum” şeklinde yöneltilen ve ‘hiç katılmıyorum’dan ‘ tamamen katılıyorum’a doğru likert tipinde bir takım seçeneklerin verilmiş olduğu soru ifadesidir. Bu ölçek ifadesine de bir öncekine benzer şekilde katılımcıların büyük çoğunluğu (%87,1, 357 kişi) ‘tamamen katılıyorum,’ % 8,5’i ‘oldukça katılıyorum’ şeklinde cevap vermişlerdir. Söz konusu ölçek ifadesine ‘pek katılmıyorum’ diyenlerin oranı %1; 4 (kişi) iken ‘hiç katılmıyorum’ şeklinde cevap verenlerin oranı ise %2,2 (9 kişi)’dir. Buradan hareketle araştırmaya katılanların büyük çoğunluğunun namaz ibadetini yerine getirme bakımından samimi bir dindarlık tutumu sergilediklerini söylemek mümkündür.

1.2. Örneklemenin Namaz Kılma Durumlarına ve Benlik Saygısı Düzeylerine İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan kişilerin farz ve nafil namazları kılma düzeylerini tespit etmek için yüzdelik oranları hesaplanmış ve aşağıda Tablo 1 ve 2’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Örneklemen Farz Namazları Kılma Durumlarına İlişkin Bulgular

Farz namazları kılma durumları	N	% (Yüzde)
Hiç kılmıyorum.	29	7,1
Hayatımda bir kaç kez kıldım.	24	5,9
Ara sıra kılarım.	84	20,5
Düzenli olmasa da çoğunlukla kılıyorum.	94	22,9
Aksatmadan düzenli kılıyorum.	178	43,4
Cevapsız	1	0,2
TOPLAM	410	100

Tablo 1’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan kişilerin yarısına yakınının (% 43,4) farz namazları aksatmadan düzenli olarak yerine getirdikleri; düzenli olmasa da çoğunlukla namaz kılanların oranının ise % 22,9 olduğu görülmektedir. Diğer taraftan araştırmada farz namazları ara sıra kıldığını belirtenlerin oranının % 20,5; farz namazları hayatında birkaç kez kıldığını ve hiç kılmadığını söyleyenlerin oranının ise % 13 olduğu görülmektedir.

Araştırmada katılımcıların farz olan namazların dışında sevap kazanmak amacıyla belli bazı vakitlerde nafil namaz kılma durumlarına bakıldığında (Tablo 2), en yüksek oranın (% 48,5, 199 kişi) ara sıra nafil namaz kılanlara ait olduğu görülmektedir. Daha sonra bunları sırasıyla ‘ hayatımda birkaç kez kıldım’ (%21,7, 89 kişi) ve ‘hiç kılmıyorum’ (%18,3, 75 kişi) şeklinde cevap verenlerin takip ettiği görülmektedir. Belli vakitlerde sevap kazanmak niyetiyle Allah rızası için ‘sık sık’ ve ‘oldukça sık’ nafil namaz kılanların oranının (%7,3; %3,9) ise bir hayli düşük olduğu görülmektedir. Katılımcılardan bir kişinin ise söz konusu soruyu cevapsız bıraktığı görülmüştür.

Tablo 2. Örneklemen Nafil Namazları Kılma Durumlarına İlişkin Bulgular

Nafil namazları kılma durumları	N	% (Yüzde)
Hiç kılmıyorum.	75	18,3
Hayatımda birkaç kez kıldım.	89	21,7
Ara sıra kılarım.	199	48,5
Sıkça kılarım.	30	7,3
Çok sık kılarım.	16	3,9
Cevapsız	1	0,2
TOPLAM	410	100

Ülkemizde dindarlıkla ilgili olarak yapılan ampirik araştırmaların pek çoğunda Türk halkının dini inançları kabul etme ve benimseme düzeyinin son derece yüksek olduğu, bununla birlikte dini inancın dıştaki bir tezahürü/gereği olarak yapılan ibadetleri yerine getirme düzeylerinin ise biraz daha düşük seviyede olduğu görülmektedir (Bkz.Kımtır,2012b:206;Onay, 2004:162; Uysal, 2006:78-79). Bu bağlamda ülkemizde

Diyanet İşleri Başkanlığının kısa bir süre önce tüm Türkiye çapında 18 yaş ve üzeri kimseler üzerinde gerçekleştirdiği bir araştırmada örneklemin %42,5'inin sürekli olarak ve %12,9'unun ise çoğunlukla vakit namazlarını kıldıklarını, %78,7'sinin Cuma namazlarını sürekli olarak kıldıklarını, %2,9'unun ise Cuma namazını hiç kılmadıklarını belirttikleri görülmüştür (DİB, 2014:43-53). Dolayısıyla bizim araştırmamızla aşağı yukarı aynı tarihler arasında gerçekleştirilen bu araştırmanın, sonuçları bakımından da bizim araştırmamızla bir hayli benzerlik gösterdiği görülmektedir.

Ayrıca Kımter'in üniversiteli gençler üzerinde gerçekleştirdiği bir başka araştırmada da öğrencilerin %68,2'sinin günlük namazlarını düzenli olarak kıldıkları, %3,7 oranında bir öğrenci grubunun bu konuda kararsızlık gösterdikleri ve %28,1'nin ise hiç namaz kılmadıklarını ifade ettikleri tespit edilmiştir (Kımter, 2012a:108).Yine ülkemizde Hayta'nın ilahiyat fakültesi öğrencileri üzerinde gerçekleştirdiği araştırmada örneklemin %88,9'nun günlük farz namazları ve Cuma ve bayram namazlarının yanı sıra nafile namazları da kıldıklarını ifade ettikleri görülmüştür (Hayta,2002:130). Diyanet İşleri Başkanlığı'nın tüm Türkiye çapında gerçekleştirdiği araştırmada ise nafile namazları her zaman kılanların oranlarının %36,5, hiç kılmayanların oranının ise % 8 olduğu tespit edilmiştir (DİB, 2014:67).

Araştırmaya katılan öğrencilerin Benlik Saygısı Ölçeği'nden aldıkları puanlara göre benlik saygısı düzeyleri “yüksek,” “orta,” “düşük” olabilmektedir. Araştırmaya katılan kişilerin benlik saygısı düzeylerini tespit etmek için yüzdelik oranları hesaplanarak Tablo 3'de gösterilmiştir.

Tablo 3. Örneklemin Benlik Saygısı Düzeylerine İlişkin Bulgular

Benlik saygısı düzeyleri	N	% (Yüzde)
Benlik saygısı düşük düzeyde	8	2,0
Benlik saygısı orta düzeyde	103	25,1
Benlik saygısı yüksek düzeyde	299	72,9
TOPLAM	410	100

Tablo 3'de görüldüğü üzere katılımcıların benlik saygısı alt ölçeğinden aldıkları puanların yüzdelik oranlarına göre yığılmalarına bakıldığında benlik saygısı düzeyi yüksek olanların yani Benlik Saygısı Ölçeğinden 0-1 arası puan alanların sayıca ve oran bakımından en yüksek düzeyde olduğu (%72, 299 kişi), daha sonra bunları benlik saygısı düzeyleri bakımından orta düzeyde olanların yani benlik saygısı ölçeğinden 2-4 arası puan alanların (%25,1, 103 kişi) takip ettiği görülmektedir. Araştırmada benlik saygısı düzeyleri bakımından düşük düzeyde olanların yani söz konusu ölçekten 4-6 arası puan alanların (%2,0, 8 kişi) sayıca ve oran bakımından son derece az olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla araştırmaya katılan kişilerin benlik saygısı düzeylerinin bir hayli yüksek olduğunu söylemek mümkündür.

Ülkemizde Kımter'in üniversiteli öğrenciler üzerinde gerçekleştirdiği araştırmada da gençlerin büyük çoğunluğunun (%89,4) benlik saygısı düzeylerinin yüksek olduğu, %7,6'sının benlik saygısının orta düzeyde, %3'ünün ise düşük düzeyde olduğu

gözlenmiştir (Kımtır, 2012b:246). Yine Eşer'in üniversiteli gençler üzerinde gerçekleştirdiği araştırmada da katılımcıların yarısından fazlasının (%56,8) benlik saygısı düzeylerinin yüksek, %39,4'nün orta ve %3,8'nin ise düşük düzeyde olduğu tespit edilmiştir (Eşer, 2006:516).

1.3. Örneklemenin Namaz Kılma Durumları ile Benlik Saygısı Düzeyleri Arasındaki İlişkiye Dair Bulgular

Temelde benlik saygısı ile namaz ibadetini yerine getirme düzeyleri arasındaki ilişkiyi psiko – sosyal metot ve tekniklerle incelemeyi amaç edinen araştırmamızda bu iki değişken arasındaki ilişki ve etkileşimin yönü ve yoğunluğunu ortaya koymak için pearson korelasyon analizi gerçekleştirilmiş ve elde edilen bulgular tablo 4'de özetlenmiştir.

Tablo 4'de görüleceği üzere araştırmaya katılan bireylerin benlik saygısı düzeyleri ile hem farz namazları hem de nafil namazları yerine getirme düzeyleri arasında pozitif yönde ve istatistiksel olarak anlamlılık derecesinde bir ilişki olduğu görülmektedir ($r = ,131$, $p < 0,01$; $r = ,127$, $p < 0,05$). Buna göre örneklemenin farz namazları ve nafil namazları kılma düzeyleri arttıkça benlik saygısı düzeylerinin de yükseleceği; söz konusu namazları yerine getirme düzeyleri azaldıkça benlik saygısı düzeylerinin de azalacağını söylemek mümkündür.

Tablo 4. Namaz Kılma Durumları İle Benlik Saygısı Arasındaki İlişki (Pearson Korelasyon Analizi)

	Farz namaz kılma	Nafil namaz kılma	Allah rızası için namaz kılma.	Çevre etkisiyle namaz kılma.
Benlik saygısı (r)	,131**	,127*	,118*	-,107*
(sig)	,009	,012	,019	,033

**p < 0,01 düzeyinde anlamlı

*p < 0,05 düzeyinde anlamlı

Ayrıca araştırmada örneklemenin farz ve nafil namazları yerine getirme durumlarına bağlı olarak benlik saygısı düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlılık derecesinde herhangi bir farklılık meydana gelip gelmediği de merak edilmiş ve bunu test etmek için tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Gerçekleştirilen varyans analizi sonucunda elde edilen bulgular tablo 5 özetlenmiştir.

Tablo 5'de görüleceği üzere araştırmaya katılan bireylerin farz namazları kılma durumlarına göre benlik saygısı düzeylerindeki puan ortalamasına bakıldığında en yüksek puan ortalamasının farz namazları 'aksatmadan yerine getirdiğini' belirten kişilere ait olduğu (,8183), daha sonra bunları sırasıyla 'düzenli olmasa da çoğunlukla farz namazları yerine getirenlerin (,8078) takip ettiği görülmektedir. Farz namazları yerine getirme durumlarına göre benlik saygısı düzeylerindeki en düşük puan ortalamasının ise 'hayatımda birkaç kez kıldım' (,7083) ve 'hiç kılmıyorum' (,7586) şeklinde cevap verenlere ait olduğu görülmektedir. Gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi sonucunda söz konusu farklılıkların istatistiksel olarak anlamlılık derecesine ulaştığı ($p < 0,05$)

görülmüştür. Yapılan Tukey (HSD) testi sonucunda da bu farklılıkların farz namazları ‘aksatmadan düzenli olarak kılanlar’ ile ‘hayatında birkaç kez kılanlar’ arasındaki farklılardan meydana geldiği tespit edilmiştir.

Tablo 5. Farz Namazları Kılma Durumlarına Göre Benlik Saygısı Düzeyleri Arasındaki Farklılıklar (Tek Yönlü Varyans Analiz- ANOVA $p < 0,05$; Tukey-HSD $p < 0,05$).

Farz Namazları kılma durumları	N	A.Ort.	Std.S.	F	P	Fark
1-Hiç kılmıyorum.	29	,7586	,19203	2,533	,040	
2-Hayatımda bir kaç kez kıldım.	24	,7083	,27910			
3-Arasıra kılarım.	84	,7937	,18767			2 ile 5
4-Düzenli olmasa da çoğunlukla kılıyorum.	94	,8078	,17689			arasında
5-Aksatmadan düzenli kılıyorum.	178	,8183	,15203			
TOPLAM	409	,8001	,17897			

Diğer taraftan katılımcıların nafile namazları yerine getirme sıklıklarına göre benlik saygısı düzeylerinde herhangi bir farklılık meydana gelip gelmediğini test etmek için de tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmış ve elde edilen bulgular tablo 6.’de özetlenmiştir.

Tablo 6. Nafile Namazları Kılma Durumlarına Göre Benlik Saygısı Düzeyleri Arasındaki Farklılıklar (Tek Yönlü Varyans Analiz- ANOVA $p > 0,05$).

Nafile namazları kılma durumları	N	A.Ort.	Std.S.	F	P	Fark
1-Hiç kılmıyorum.	75	,7778	,16964	2,117	,078	
2-Hayatımda birkaç kez kıldım.	89	,7669	,21873			
3-Ara sıra kılarım.	199	,8102	,17655			Fark yok
4-Sıkça kılarım.	30	,8611	,07686			
5-Çok sık kılarım.	16	,8188	,14806			
TOPLAM	409	,7989	,18044			

Nafile namazları yerine getirme durumları bakımından örneklemin benlik saygısı puan ortalamalarına bakıldığında en yüksek puan ortalamasının ‘nafile namazları sıkça kılarım’ diyenlere ait olduğu (,8611), en düşük ortalamanın ise ‘hayatımda birkaç kez nafile namaz kıldım’ diyenlere ait olduğu (,7669) tespit edilmiştir. Bununla birlikte gerçekleştirilen varyans analizinde söz konusu farklılıkların istatistiksel olarak anlamlılık derecesine ulaşmadığı görülmüştür ($p > 0,05$).

Araştırmada ayrıca Allah rızası niyetiyle namaz kılma durumu veya aile ve toplumsal çevrenin etkisi ve baskısıyla namaz kılma durumu ile benlik saygısı puan

ortalamaları arasındaki korelasyon da hesaplanmıştır. Gerçekleştirilen pearson korelasyon analizi sonucunda, Allah rızası niyetiyle namaz kılma durumu ile benlik saygısı arasında pozitif yönde ve anlamlılık düzeyinde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir ($r=,118$; $p<0,05$) (Bkz. Tablo 4).

Başka bir deyişle katılımcıların Allah rızası için namaz kılma düşüncesine katılma düzeyleri arttıkça benlik saygısı düzeylerinin de arttığı, Allah rızası için namaz kılma düşüncesine katılma düzeyleri azaldıkça benlik saygısı düzeylerinin de düştüğü görülmektedir. Buna ilaveten araştırmada Allah rızasını kazanma niyetinin dışında aile ve toplumsal çevrenin etkisiyle ve baskısıyla namaz kılma durumu ile benlik saygısı arasında da ne tür bir ilişki olduğu merak edilmiş ve iki değişken arasındaki ilişkiyi tespit etmek için pearson korelasyon analizi yapılmıştır. Gerçekleştirilen korelasyon analizi sonucunda aile ve toplumsal çevrenin etkisi ve baskısıyla namaz kılma ile benlik saygısı arasında negatif yönde ($r= -,107$) ve $p<0,05$ düzeyinde anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Başka bir anlatımla katılımcıların çevre baskısıyla namaz kılma durumları arttıkça benlik saygısı düzeylerinin düştüğü, toplumsal çevrenin etkisi ve baskısıyla namaz kılma durumları azaldıkça benlik saygısı düzeylerinin de yükseldiği gözlenmektedir.

İnanan insanların Allah ile kurduğu özel ilişki ve Allah'ın manevi yakınlığını hissetmeyi ifade eden manevi tecrübeler, namaz, oruç ve dua gibi dinî pratikler, benlik saygısının oluşumunda son derece etkili olan dini faktörlerdir (Topuz,2013:142). Bu nedenle gerek Batı'da gerekse ülkemizde yapılan pek çok araştırma sonucunda bizim araştırmamızda olduğu gibi dini pratiklerle ruh sağlığının önemli bir kriteri olan benlik saygısı arasında pozitif yönde ve anlamlılık düzeyinde ilişki olduğu tespit edilmiştir. Ball, Armistead ve Austin'in 492 ergen kız üzerinde gerçekleştirdikleri araştırmanın sonucunda dindarlık düzeyi yüksek olanların, yani Tanrı'ya inanan, kiliseye devam eden ve dinî ibadetleri yerine getiren kişilerin hem benlik saygısı düzeylerinin hem de genel psikolojik durumlarının daha iyi olduğu görülmüştür (Ball et al.,2003:431). Yine Ellison'un Afro-Amerikalılar üzerinde gerçekleştirdiği bir araştırmada kiliseye devam etmenin bireylere büyük bir sosyal destek sağladığı bunun da benlik saygısı üzerinde olumlu yönde etkide bulunduğu tespit edilmiştir (Ellison, 1993:1027-1028).Dindarlığı inanç, ibadet, tecrübe ve bilgi gibi çeşitli boyutlarda ele alan bir başka araştırmada ise ergenlerin benlik saygıları ile toplam dindarlık puanları arasında anlamlılık düzeyinde ve pozitif bir ilişkinin olduğu görülmüştür. Söz konusu araştırmada özellikle benlik saygısının, dindarlığın dinsel pratikler boyutuyla pozitif, dinî bilgi boyutuyla negatif yönde bir ilişkisinin olduğu tespit edilmiştir (Smith et.al, 1979:53-59).

Ülkemizde Hayta'nın gerçekleştirdiği bir araştırmada da Allah ile özel bir ilişki kurma biçimi ve yakınlık kurma şekli olan namaz ibadetinin kişiliği olumlu yönde motive ettiği, bireylerin ahlakî davranışlarını pekiştirdiği, benlik saygısını arttırdığı ve insani ilişkilerini olumlu yönde desteklediği görülmüştür (Hayta, 2002:164). Yine Şahin'in 418 lise öğrencisi üzerinde dindarlık ile benlik saygısı arasında gerçekleştirdiği araştırmasında dindarlığın dışındaki bağımsız değişkenler sabit tutularak gerçekleştirilen korelasyon analizinde bağımsız değişkenlerin dindarlık-benlik saygısı ilişkisini etkileyecek oranda etkilerinin olmadığı görülmüştür. Aynı araştırmada gerçekleştirilen

korelasyon analizinde de benlik saygısını etkileyen en önemli faktörün dindarlık olduğu ve bilhassa dindarlığın davranış boyutunun benlik saygısını etkileyen yegâne tek faktör olduğu, katılımcıların dini davranışları arttıkça benlik saygılarının da yükseldiği gözlenmiştir ($B = .20$; $P = .000$) (Şahin, 2005:193). Koç'un 600 yetişkin üzerinde gerçekleştirdiği araştırmasında katılımcıların iç güdümlü dindarlık düzeyleri ile benlik saygısı düzeyleri arasında anlamlılık düzeyinde bir ilişki olduğu ($r = .148$; $p < 0,01$) görülmüştür. Bununla birlikte aynı çalışmada dış güdümlü dindarlık ile benlik saygısı arasında anlamlılık derecesinde herhangi bir ilişkiye rastlanmamıştır (Koç, 2009:483). Topuz'un gerçekleştirdiği bir çalışmada da dindarlık tipolojilerinden gösterişçi /aldatıcı dindarlık ile benlik saygısı arasında anlamlılık düzeyinde negatif bir ilişki ($r = -.244$; $p < 0,05$); tahkiki (ilmî) dindarlık ve zevk alınan dindarlık ile benlik saygısı puanları arasında ise pozitif yönde ve anlamlılık derecesinde ($r = .220$; $p < 0,05$; $r = .241$; $p < 0,05$) ilişki olduğu tespit edilmiştir. Diğer taraftan taklidi dindarlık ile benlik saygısı arasında negatif yönde fakat anlamlılık düzeyine ulaşmayan bir ilişki olduğu görülmüştür. Buna göre örneklemin tahkiki (ilmî) ve zevk alınan dindarlık düzeyleri yükseldikçe benlik saygısı düzeyleri de yükselmektedir. Buna karşılık gösterişçi / aldatıcı dindarlık düzeyi yükseldikçe benlik saygısı düzeylerinin de düştüğü görülmektedir (Topuz, 2013:148). Dinsel inanç ve pratikleri samimi ve adanmış bir şekilde yerine getirmiş olmanın vermiş olduğu psikolojik rahatlıkla içgüdümlü dindarların dış güdümlülere göre kendilerini iyi hissetme düzeylerinin, kendileriyle barışıklık ve kendilerini kabul düzeylerinin daha yüksek olacağı dolayısıyla benlik saygılarının daha yüksek olacağı söylenebilir. Kur'an-ı kerimde Allah Teâla huşu içerisinde, özellikle kibir ve gösterişten uzak bir şekilde, bilinçli olarak namaz kılmayanları kınamaktadır (Maun /107, 4-5). 'Huşu, Allah'a karşı korku ve sevgi ile bütünleşmiş tevazu, alçak gönüllülükle isteyerek ve severek itaat etme, yüce Rabbi'nin huzurunda korkuyla sevgiyle birleşmiş bir hâl üzere bulunmaktır' (Tavashı, trhsz.:31). Her ne kadar huşu ile huzur birbirine yakın manaları ve iç tecrübeleri ihtiva ediyorsa da huşuda daha çok saygı, huzurda ise daha ziyade ibadetin zevkini tatma Yüce Allah'ın huzurunda olabilme lütfunu idrak etme söz konusudur (Şentürk, 2008:90). Namazda esas olan huşu ve kalp huzurudur. Zira gafletle kılınan namazın mücerred hareketlerinin ahirette pek az fayda verici olduğu âşikadır (Gazali, 1993:494). Bu nedenle din içselleştirildiği ölçüde, namaz ibadeti Allah rızası niyetiyle huşu ve huzur içerisinde, samimi bir şekilde yerine getirildiğinde kişilerin benlik saygılarını geliştirici yönde etkide bulunacaktır. Nitekim Hayta'nın gerçekleştirdiği bir çalışmada örneklemin %89,7'si namazı her yerde ve her koşulda Allah'a kulluğun bir gereği olarak kıldıklarını, %61'i ise namazı aile ve çevre baskısıyla kıldıklarını belirtmişlerdir. Söz konusu çalışmada aile ve çevre baskısı olmaksızın namaz kılanların (%89,7) namaz sayesinde kötülüklerden uzaklaşıp ahlaken daha da güzelleştiklerini, kendilerine güvenlerinin arttığını ve diğer insanlarla kaynaşıp yakınlaştıklarını ifade ettikleri görülmüştür (Hayta, 2002:130).

Bununla birlikte bazı çalışmalarda namaz ibadeti ile benlik saygısı arasında negatif yönde veya nötr ilişkilerin ortaya çıktığı da görülmektedir. Nitekim Yapıcı'nın gerçekleştirdiği bir çalışmada gençlerin namaz kılma oranı arttıkça benlik saygısı düzeylerinin düştüğü tespit edilmiştir. Başka bir deyişle namaz pratiği ile benlik saygısı

arasında negatif yönde ve anlamlılık düzeyinde bir ilişki olduğu görülmüştür (Yapıcı, 2007:207). Yine Kımtır'ın üniversiteli gençler üzerinde gerçekleştirdiği bir araştırmada, dini hayatın inanç boyutu ile benlik saygısı arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki ($p < 0,05$) görülürken dini hayatın ibadet ve etki boyutları ile benlik saygısı arasında ise anlamlılık düzeyinde herhangi bir ilişkiye rastlanmamıştır ($p > 0,05$) (Kımtır, 2012b:228).

Esasında genel olarak dindarlık ile benlik saygısı arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalarda da benzer türden ilişkilerin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu bağlamda gerek Batı'da gerek ülkemizde yapılan bazı araştırmalarda namaz ibadetine olduğu gibi benlik saygısı ile dindarlık arasında pozitif yönde ilişki olduğu görülürken (Bkz.Heintzelman & Fehr, 1976; Krause, 1995; Eşer, 2005), bazı araştırmalarda ise benlik saygısı ile dindarlık arasında negatif yönde veya anlamlılık düzeyinde herhangi bir ilişkinin olmadığı görülmüştür (Bkz.Aycock & Noaker, 1985; Commerford & Reznikoff, 1996; Donahve & Benson, 1995; Yapıcı, 2004; Yapıcı, 2007; Yapıcı ve Kayıklık, 2005; Yıldız, 2010). Gartner'in onsekiz ampirik çalışmayı incelemek suretiyle gerçekleştirdiği meta analiz çalışması sonucunda ise bu çalışmalardan altısında benlik saygısı ile dindarlık arasında yüksek düzeyde, dördünde benlik saygısı ile dindarlık arasında düşük düzeyde bir ilişki, sekizinde ise herhangi bir ilişkinin olmadığı görülmüştür (Ellison, 1992:411-430).

Kısaca ifade etmek gerekirse dindarlık ile benlik saygısı arasındaki ilişkinin tek yönlü, doğrusal ve tek boyutlu olmadığı, gerek Batı'da gerekse ülkemizde yapılan araştırmalarda her iki değişken arasında değişik türden ilişkilerin var olduğu görülmektedir. Dinden ne anlaşıldığı, dinin nasıl yaşandığı ve dindarlığın çeşitli görüntülerine göre iki değişken arasında bazen olumlu bazen olumsuz bazen de nötr ilişkilerin olduğu görülmektedir. Benzer şekilde dindarlığın davranış boyutu içerisinde mütâlaa edebileceğimiz namaz ibadeti ile benlik saygısı arasındaki ilişkide de namazın nasıl ve niçin kılındığına bağlı olarak, sosyo-demografik faktörlerin ve kişiliğin etkisiyle ayrıca üzerinde araştırma yapılan örneklem ve kullanılan ölçme araçları ve gerçekleştirilen analiz tekniklerine de bağlı olarak değişik türden ilişkilerin ortaya çıkabileceği söylenebilir.

SONUÇ

Psiko-sosyal metot ve tekniklerle namaz ibadeti ile benlik saygısı arasındaki ilişkiye inceleyen bu araştırmada araştırmanın amacına uygun olarak başlangıçta kurgulanmış olan hipotezlerin büyük çapta doğrulandığı görülmüştür. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre araştırmaya katılan kişilerin yarısına yakınının (% 43,4) farz namazları aksatmadan düzenli olarak yerine getirdikleri; düzenli olmasa da çoğunlukla namaz kılanların oranının ise % 22,9 olduğu görülmektedir. Diğer taraftan belli vakitlerde sevap kazanmak niyetiyle Allah rızası için 'sık sık' ve 'oldukça sık' nafile namaz kılanların oranını (%7,3; %3,9) bir hayli düşük olmasına rağmen ara sıra nafile namaz kılanların oranının ise biraz daha yüksek (% 48,5, 199 kişi) olduğu görülmektedir. Buna karşılık araştırmaya katılan kişilerin benlik saygısı düzeylerinin bir hayli yüksek olduğu (%72, 299 kişi) gözlenmektedir.

Araştırmadan elde edilen bulgular sonucunda araştırmanın temel hipotezinin de

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 7/YAZ, Sayı: 27
TURAN-CSR International Scientific Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 7/SUMMER, Issue: 27

doğrulandığı, dolayısıyla araştırmaya katılan bireylerin benlik saygısı düzeyleri ile hem farz namazları hem de nafil namazları yerine getirme düzeyleri arasında pozitif yönde ve istatistiksel olarak anlamlılık derecesinde bir ilişki olduğu görülmektedir ($r = ,131$, $p < 0,01$; $r = ,127$, $p < 0,05$). Dolayısıyla örneklemin farz namazları ve nafil namazları yerine getirme düzeyleri arttıkça benlik saygısı düzeylerinin de arttığı; söz konusu namazları yerine getirme düzeyleri azaldıkça benlik saygısı düzeylerinin de düştüğü gözlenmektedir. Ayrıca araştırmada örneklemin farz namazları yerine getirme durumlarına bağlı olarak benlik saygısı düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlılık derecesinde bir takım farklılıkların meydana geldiği, yapılan Tukey (HSD) testi sonucunda da bu farklılıkların farz namazları ‘aksatmadan düzenli olarak kılanlar’ ile ‘hayatında birkaç kez kılanlar’ arasındaki farklardan meydana geldiği tespit edilmiştir. Diğer taraftan araştırmada örneklemin nafil namazları yerine getirme durumlarına göre de benlik saygısı düzeylerinde bir takım farklılıklar meydana gelmesine rağmen yapılan varyans analizi (ANOVA) sonucunda söz konusu farklılıkların anlamlılık derecesine ulaşmadığı görülmüştür ($p > 0,05$).

Araştırmada ayrıca Allah rızası niyetiyle namaz kılma durumu ve toplumsal çevrenin etkisi ve baskısıyla namaz kılma durumu ile benlik saygısı arasındaki ilişki de incelenmiştir. Bu amaçla gerçekleştirilen pearson korelasyon analizi sonucunda Allah rızası niyetiyle namaz kılma durumu ile benlik saygısı arasında pozitif yönde, aile ve toplumsal çevrenin etkisi ve baskısıyla namaz kılma ile benlik saygısı arasında ise negatif yönde istatistiksel olarak anlamlılık derecesinde bir ilişki olduğu görülmüştür. Başka bir anlatımla katılımcıların Allah rızası niyetiyle namaz kılma düzeyleri arttıkça benlik saygısı düzeylerinin arttığı, çevrenin etkisi veya baskısıyla namaz kılma tutumları arttıkça benlik saygısı düzeylerinin düştüğü tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

1. ADLER, Alfred, İnsan Doğasını Anlamak, Çev. Deniz Başkaya, 2.bs., İlya Yay., İzmir, 2003.
2. AHMED b. Hanbel, (241/855), el-Müsne'd, C. I-VI, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1982.
3. AYCOCK, D.W. & Noaker, S.A., “Comparison of the Self-Esteem Levels in Evangelical Christian and General Populations,” Journal of Psychology and Theology, 13, 1985, pp.199-208.
4. BAKER, H.S, Baker, M.N., “Heinz Kohut’s Self Psychology : An Overview”, The American Journal of Psychiatry, 144(1) 1987, PP. 1-9.
5. BALL, J., Armistead, L. & Austin, B., The Relationship Between Religiosity and Adjustment Among African American, Female Urban Adolescents, Journal of Adolescence, 26 (4), 2003, pp.431-466.
6. BEŞER, Faruk, Namazı Doğru Kılmak, Nûn Yay., İstanbul, 2011.
7. BRUNO, Frank J. Psikoloji Tarihine Giriş, Çev. Gül Sevdiren, Kibele Yayınevi, İstanbul, 1996.
8. BAUER, B., Hill S., Essentials of Mental Health Care, W.B Saunders Comp., Philadelphia, 1986.

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 7/YAZ, Sayı: 27
TURAN-CSR International Scientific Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 7/SUMMER, Issue: 27

9. BOSNALI, Süleyman, Dinimin Direği Namaz, 5. bsk., Işık Yay., İstanbul, 2009.
10. BİLMEN, Ömer Nasuhi, Büyük İslam İlmihali (sad. Ali Fikri Yavuz), Kılıç Yay., Ankara, 1996.
11. BUDAK, Selçuk, Psikoloji Sözlüğü, Bilim ve Sanat Yay., Ankara, 2000.
12. BULADI, Kerim, Namaz Akılları Durduran Mucize, Kayıhan Yay., İstanbul, 2011.
13. CAST, D. Alicia, BURKE, J.Peter, A Theory of Self-Esteem”, Social Forces, Vol.80, 2002.
14. CHRZANOWSKI, G., “The Genesis and Nature of Self-Esteem,” American Journal of Psychotherapy, Vol.35, No.1, 1981, pp.38-46.
15. COHEN, Arthur, “Some Implications of Self-Esteem for Social Influence”, Gordon C. & J.Gergen, The Self In Social Interaction, Volume I, Classic and Contemporary Perspectives, New York: John Wiley and Sons, Inc., 1968.
16. COMMERFORD, M.C. & M. Reznikoff, “Relationship of Religion and Perceived Social Support to Self –Esteem and Depression in Nursing Home Residents,” The Journal of Psychology, 130 (1), 1996, pp.35-50.
17. ÇUHADAROĞLU, Füsün, Adolesanlarda Benlik Saygısı (Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi), H.Ü., Tıp Fakültesi Psikiyatri Ana Bilim Dalı, Ankara, 1986.
18. DEVELİOĞLU, F. Osmanlıca- Türkçe Lügat, Aydın Kitabevi, 30.bsk., Ankara, 2013.
19. DİB, Türkiye’de Dini Hayat Araştırması, Ankara, 2014.
20. DONAHVE, M.J.& Benson, P.L., “Religion and the Well-Being of Adolescents,” Journal of Social Issues, 51(2), 1995, pp.145-160.
21. DUMAN, Süleyman, Gözümün Nuru Namaz, Aygöl Ofset LTD Şti., 6. bsk., B.y.y., 2010.
22. ELLISON, C.G., Religious Involvement and Self Perception Among Black Americans, Social Forces 71(4), 1993, pp.1027-1055.
23. ELLISON, C.G., ‘Are Religious People Nice People’ Evidence from the National Survey of the Black Americans, Social Forces 71 (2), 1992, pp.411-430.
24. EL-MEKKÎ - Ebu Talib, Kutûl Kulûb (çev. Muharrem Tan), İz Yay., İstanbul, 1999.
25. EL - MUKADDEM, M. Ahmed İsmail, Niçin Namaz Kılıyoruz? (çev. Ebu Muaz Seyfullah Erdoğan), Polen Yay., İstanbul, 2006.
26. EL-MÜSLİM, Ebu’l Husayn Müslim b. El-Haccac el-Kuşeyrî, Sahihi Müslim, C.I-V, Dâru İhyâi’t-Turâsi’l Arabiyye, Beyrut, 1954 (1374).
27. ET-TİRMİZİ, Ebu İsa Muhammed b. İsa, (279/892), Sünen’üt-Tirmizi, C.I-V, Daru İhyai’t-Turasi’l Arabiyye, Beyrut, 1938(1357).
28. EŞER, Hatice, Üniversite Öğrencilerinde Dini İnanç ve Benlik Saygısı İlişkisi,” Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi (içinde), Ed. H. Hökelekli, 2.bsk., DEM Yay., İstanbul, 2006.
29. FAZLUR Rahman, Ana Konuları İle Kur’an (çev.Alpaslan Açıkgenç),

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 7/YAZ, Sayı: 27
TURAN-CSR International Scientific Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 7/SUMMER, Issue: 27

6.bsk., Ankara Okul Yay., Ankara, 2000.

30. FLEMING, J. S., Courtney, B. E., "Dimensionality of Sel-Esteem: II Hierarchical Facet Model for Revised Measurement Scales" Journal of Personality and Social Psychology, Vol. 46, Number 2, Published Monthly by the American Psychological Association, 1984.

31. FORTINASH- Patricia, Katherine M. & Worret, A. Holoday, Psychiatric Mental Health Nursing, St. Louis, Mosby, Inc, 1999.

32. FROMM, Erich, Özgürlükten Kaçış (çev. Selçuk Budak), 3.bsk., Öteki Yay., Ankara, 1995.

33. FROMM, Erich, Kendini Savunan İnsan, (çev. Necla Arat), Say Yay., İstanbul, 1982.

34. GAZALİ, İhyâ-i Ulum'id-Din, (Terc: Ali Arslan), C. I-VI, Arslan Yayınları, İstanbul, 1993.

35. GEÇTAN, İnsan Olmak, 18.bs., Remzi Kitabevi, İstanbul, 1997.

36. HAFIZOĞLU, Hasan, Namaz Bilinci, Düşün Yayıncılık, İstanbul, 2012.

37. HANÇERLİOĞLU, O., Ruh Bilim Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1988.

38. HAYTA, Akif, "İbadetler ve Ruh Sağlığı", Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi (içinde), Der. Hayati Hökelekli, Ankara Okulu Yay., Ankara, 2002, ss.117-153.

39. HEBEİSEN, A.A.N., "Multidimensional Construct of Self – Esteem", Journal of Educational Psychology, Vol. 68, No.5, 1976, pp.559-565).

40. HEINTZELMAN, M.E., Fehr, L.A., "Relationship Between Religious Orthodoxy and Three Personality Variables," Psychological Reports, 38, 1976, pp.756-758.

41. HÖKELEKLİ, Hayati, Psikolojiye Giriş, Düşünce Yay., 3.bsk., Bursa, 2011.

42. IZUTSU, Toshihiko, Kur'an'da Dini ve Ahlaki Kavramlar, Pınar Yay., 3.bsk., İstanbul, 1997:193-195

43. İBN MANZUR, Lisanü'l Arab, I-VVIII, Daru's Sadr, Beyrut, 1990.

44. KARAGÖZ, İsmail, Altuntaş, Halil, Namaz İlmihali, DİB Yay., 4.bsk., Ankara, 2011.

45. KASATURA, İlkay, Kişilik ve Özgüven, Evrim Yay., İstanbul, 1998.

46. KAYAN, Namaz Çağrısı, 5. bsk., Çıra Yay., İstanbul, 2008.

47. KEBİR, İhsan, Namaz Bilinci, Denge Yay., İstanbul, 1993.

48. KIMTER, Nurten, Dini İnanç, İbadet ve Dua'nın Umutsuzlukla İlişkisi, Kriter Yay., İstanbul, 2012a.

49. KIMTER, Nurten, Benlik Saygı ve Din, Kriter Yay., İstanbul, 2012b.

50. KORKMAZ, Mediha, "Yetişkin Örneklem İçin Bir Benlik Saygısı Ölçeğinin Güvenirlilik ve Geçerlik Çalışması," E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı (Yayınlanmamış yüksek Lisans Tezi), İzmir, 1996.

51. KOÇ, Mustafa, "Dindarlık ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişki: Yetişkinler Üzerine Ampirik Bir Araştırma," UÜİFD, 18 (1), 2009.

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 7/YAZ, Sayı: 27
TURAN-CSR International Scientific Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 7/SUMMER, Issue: 27

52. KRAUSE, N., "Religiosity and Self-Esteem Among Older Adults," Journal of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences, 50 (5), 1995, pp.236-246.
53. MEHMEDOĞLU, Yurdagül, Erişkin Bireyin Kendilik Bilinci ve Din Eğitimi, Rağbet Yay., İstanbul, 2001.
54. MERTER, Mustafa, Dokuz Yüz Katlı İnsan, Kaknüs Yay, 12.bsk., İstanbul, 2013.
55. NURBÂKİ, Haluk, Kur'an-ı Kerim'den Ayetler ve İlmi Gerçekler, TDV Yay., 5. bsk., Ankara, 1993.
56. NURBÂKİ, Haluk, Namazın Sırları, Damla Yayınevi, İstanbul, 1986.
57. ONAY, Ahmet, Dindarlık, Etkileşim ve Değişim, DEM Yay., İstanbul, 2004.
58. ÖNER, Necla, Türkiye'de Kullanılan Psikolojik Testlerden Örnekler, Boğaziçi Üniversitesi Yay., 2.bsk., c.2, İstanbul, 2006.
59. ÖZTÜRK, M. O., Psikanaliz ve Psikoterapi, Sevinç Matbaası, Ankara, 1985.
60. PAZARLI, Osman, Din Psikolojisi, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1968.
61. ROBERT C. MacCallum, Michael W. Browne, Hazuki M. Sugawara, "Power analysis and Determination of Sample Size for Covariance Structure Modeling", Psychological Methods, 1(2), 1996.
62. ROSENBERG, Morris, Society and The Adolescent Self Image, Princeton University Press Princeton, 1965.
63. SABAN, Ahmet, Her Yönüyle Namaz, Kerem Yay., 2.bsk., İstanbul, 2011.
64. SANFORD, Linda T.&Donavan, Mary E., Kadınlar ve Benlik saygısı, (çev. Semra Kunt), HYB Yayıncılık, Ankara, 1999.
65. SAYIN, Esmâ, Namaz ve Karakter Gelişimi, İnsan Yay., 9.bsk., İstanbul, 2012.
66. STONE, J.A., Goodwinn, M.A., "A Workshop in Women's Psychology: Increasing Self- Esteem in Nursing Students", Journal of Nursing Education, 27 (3), 1988, pp.139-140.
67. ŞAHİN, Adem, "Ergenlerde Dindarlık- Benlik Saygısı İlişkisi" SÜİFD, Konya, 2005, ss.187-197.
68. ŞENTÜRK, Hâbil, İbadet Psikolojisi, İz Yay., 2. bsk., İstanbul, 2008.
69. ŞENTÜRK, Hâbil, İslami Hayatın Psikolojik Temelleri, İz Ya., İstanbul, 2010.
70. ŞİMŞEK, Ömer Faruk, Yapısal Eşitlik Modellemesine Giriş Temel ilkeler ve Lisrel Uygulamaları, Ekinoks Yay., Ankara, 2007.
71. TAVASLI, Yusuf, A'dan Z'ye Namaz Bilgileri, Tavaslı Yay., İstanbul, trhsz.
72. TDİB, Türkiye'de Dini Hayat Araştırması, TDİB Yay., Ankara, 2014.
73. TOPUZ, İlhan, Dindarlık Tipolojileri ile Benlik Saygısı Arasındaki İlişki: Yetişkinler Üzerine Bir Araştırma, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 7/YAZ, Sayı: 27
TURAN-CSR International Scientific Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 7/SUMMER, Issue: 27

Dergisi, Sayı:30, Aralık-2013,ss.139-154.

74. UYSAL, Veysel, Türkiye’de Dindarlık ve Kadın, DEM Yay., İstanbul, 2006.
75. YAPICI, Asım, Din-Kimlik ve Önyargı: Biz ve Onlar, Karahan Kitabevi, Adana, 2004.
76. YAPICI, A., Kayıklık H., “Ruh Sağlığı Bağlamında Dindarlığın Özsaygı ve Kaygı ile İlişkisi: Çukurova Üniversitesi Örneği,” Değerler Eğitimi Dergisi, 3 (9), 2005, pp.177-206.
77. YAPICI, Asım, Ruh Sağlığı ve Din, Karahan Kitabevi, Adana, 2007.
78. YAVUZER, Haluk, Okul Çağı Çocuğu, 4.bs., Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000.
79. YAZICI, Seyfettin, Açıklamalı İbadet Rehberi, TDV Yay., , 2.bsk., Ankara, 1994.
80. YAZIR, Elmalılı M. Hamdi, Hak Dini Kur’an Dili, C. I-X, Eser Neşriyât ve Dağıtım, B.y.y., 1979.
81. YILDIZ, Abdullah, Namaz Bir Tevhid Eylemi, Pınar Yay., İstanbul, 2010.
82. YILDIZ, Murat, Çapar, Betül, “Orta Öğretim Öğrencilerinde Dindarlık ile Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 10 (1) 210, pp. 103-131.
83. YÖRÜKOĞLU, Atalay, Gençlik Çağı,10.bsk.,Özgür Yay.,İstanbul,1998.
84. YÖRÜKOĞLU, Atalay, Değişen Toplumda Çocuk ve Aile, Aydın Kitabevi, Ankara,1983.

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 7/YAZ, Sayı: 27
TURAN-CSR International Scientific Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 7/SUMMER, Issue: 27

(5)

Yrd. Doç. Dr. Savaş DURMUŞ⁷¹

Uzman Andaç KARABULUT⁷²

ÜLKE EKONOMİLERİNDE EKONOMİK İSTİHBARATIN ETKİLERİ, STRATEJİK ÖNEMİ VE ÖRNEKLERİ

THE STRATEGIC IMPORTANCE OF ECONOMIC INTELLIGENCE IN INTERNATIONAL RELATIONS AND EXAMPLES

ÖZ

Dünyanın yuvarlık olmasının kanıtlanması ile yapılan coğrafik keşifler, yeni çizilen haritalar, tüccarların sınıf atlaması ve sermayenin önemi ile ticaretin gelişmesi, yeni ekonomik sistemleri doğurmuştur. Hızla gelişen teknoloji hammadde ihtiyacını arttırmıştır. Bu doğrultuda iktisadi olarak azalan malın değerinin artması ve ülkelerin bu kıtlıkta en fazlaya sahip olma istekleri, geçmişte ve günümüzde savaşlara neden olmuştur. Bu doğrultuda serbest piyasa ekonomisi hızla ülkeleri etkilerken, şirketleri de rakip firma ve potansiyel ülke gibi yatırımı etkileyecek faktörler hakkında bilgi almaya sevk etmiştir. Bu durum ekonomik istihbaratın önemini ortaya çıkararak, ekonomisi gelişmiş olan ülkeler ve sermaye kuruluşlarının ekonomik istihbarata ağırlık vermesine neden olmuştur.

Savaş öncesinde ve sonrasında, savaş hazırlıklarında, sektörel yatırımlarda, ülkelerin yapacağı ticari antlaşmalarda ekonomik istihbarat önemli rol oynamıştır. Ekonomik istihbaratın etkililiği günümüzde de devam etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ekonomi, İstihbarat, Ekonomik İstihbarat.

ABSTRACT

The world's circularity proves to be and the new geographical discoveries, drawn new maps, skipping class of traders and trade with the importance of the development of the capital, had given birth to new economic systems. Also by the rapid development of technology has increased the need of raw materials. In this context, the declining economic value of the property increases and shortages of countries that have a maximum request had increased the frequency of war. In this respect the free market economy country status, are affecting companies competing firms in the country, such as receiving information about the factors that affect investment had pushed. This situation gave birth to the importance of economic intelligence, economy of developed countries and capital enterprise has led to economic intelligence biasing.

In the pre-war and post-war preparation, sectoral investments, countries will make trade agreements have played an important role in the economic intelligence. Economic intelligence activity still continues today.

Keywords: Economy, Intelligence, Economic Intelligence.

⁷¹ Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü, Merkez Kampüs 36100, Kars/TÜRKİYE, sdurmus_75@hotmail.com

⁷² İstanbul Gelişim Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Doktora Öğrencisi andackarabulut_@hotmail.com

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 7/YAZ, Sayı: 27
TURAN-CSR International Scientific Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 7/SUMMER, Issue: 27

GİRİŞ

Ekonomik istihbarat özel teşebbüslerden devlet otoritesine, toplum refah seviyesinden kültürel ilişkilere kadar etkisi olan bir sistemdir. Bu doğrultuda “Ekonomik İstihbaratın Önemi ve Örnekleri” konulu çalışmaya değinilmeden önce istihbaratın kavramsal özelliklerine değinilmeye çalışılmıştır. Çünkü istihbarat pek çok bilim ile ortak çalışabilen ve etkisinin geniş yelpazelere yayıldığı bir bilimdir. İstihbaratın elde edilme yöntemlerinden, türlerine kadar çeşitliliğe sahip olması sebebiyle bu çalışmada öncelikle istihbarat kavramının tanımlanmasına değinilmiştir.

Tarihsel süreci de kapsayan ekonomik istihbarat, krallıklardan modern cumhuriyet zamanına kadar hep var olmuştur. Liberal ekonominin ürünü olan serbest piyasa ekonomisi ile bu istihbarat türü önem kazanmıştır. Ekonomisi gelişmekte olan ülkelerin yeni fark edebildiği bu istihbarat türü, gelişmiş ülkelerde ve şirketlerde vazgeçilmez bir birim/departman olmuştur.

1. İstihbarat Kavramı

İngilizce ve Fransızca “intelligence” kelimesi ile ifade edilen ve anlamı “akıl, zeka” olan istihbarat kelimesi, Türkçede sözlük anlamı haber almak olarak belirtilmektedir. Türk Dil Kurumu istihbarat kavramını “Bilgi toplama, haber alma” olarak açıklamıştır. İstihbarat kelimesi, Arapça “istihbar”, “haber” ve “bilgi alma” kelimesinin çoğuludur (Kararabulut. A, 2013: 34). İstihbarat kavramsal açıdan, temel olarak, bilgi, süreç, görev ve örgüt olarak kategorize edilmektedir (Kararabulut. A, 2013: 239).

Milli güç hedeflerine yönelik istihbarat, alanlarına göre siyasi, askeri, sosyal, coğrafi, biyografi, ulaşım ve iletişim, bilimsel-teknik, siber ve ekonomik istihbarat olarak çeşitlenmektedir. Farklı istihbarat türlerinin elde edilmesinde de çeşitlilik mevcut olmuştur. Bu çeşitlilik arasında istihbarat elde etmede dikkat çekici olan yöntem “açık kaynak” istihbarat olmaktadır (Özdağ. Ü, 2000:23).

İstihbarat temininde “stratejik istihbarat” önemli bir etken olmaktadır. Stratejik istihbaratın diğer bir önemi ise bir bölgede hizmet ve mücadelenin yeterli düzeyde olabilmesi için ilgili bölgenin nitelikleri üzerinde hesaplamalar yapılması gerekliliğidir. Bu doğrultuda sistemli bir plan için gerekli olan yeterli bilginin, stratejik planlayıcısını sağlamak gerekmektedir. Nitekim bu durum çerçevesinde stratejik istihbaratın rolü önem kazanmaktadır (Kent. S., 2004).

Stratejik istihbaratın önemli araçları arasında teknolojiye paralel olarak açık kaynak istihbarat yer almaktadır. Açık kaynak istihbarat; teknolojinin gelişmesi ile internet’ ten broşürlere, bilgisayar ortamından CD’lere, TV’lerden radyolara kadar açık olan kaynaklardan elde edilen bilgiler olarak literatürlerde tanımlanmaktadır. Bu doğrultuda uydular ve casus kullanılmasına gerek duyulmamaktadır. Açık kaynak istihbarat, teknoloji ile paralellik de göstermektedir, bu sebeptendir ki açık kaynak istihbarat; açık bilgi, açık kaynak bilgisi, açık kaynak istihbaratı, haber bilgi/kaynağı, kontrollü kaynak, kontrolsüz kaynak olarak çeşitlendirilmiştir.

Günümüzde daha da dikkat çekici olan istihbarat, sadece devletlerin güvenliği açısından etkili olmamaktadır. Şirketlerin ve yatırımcı iş ortaklarının gerçekleştireceği

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 7/YAZ, Sayı: 27
TURAN-CSR International Scientific Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 7/SUMMER, Issue: 27

yatırımlar için ön bilgiyi elde etmek istihbaratla mümkün olmaktadır. Bu istihbarat faaliyeti ise ekonomik istihbarat olarak çeşitli literatürlerde belirtilmektedir.

2. Ekonomik İstihbarat Tanımı

Ekonomik istihbarat, yabancı ilgililer tarafından politik ya da ticaretle ilgili teknolojik veri, finansal ve hükümet bilgilerini içeren, hedef ülkeye ait doğrudan ya da dolaylı olarak ekonomik bilginin temini olarak belirtilmektedir (Güldiken. N., 2006: 172). Ekonomik istihbaratın tanımlanmasında diğer bir yaklaşım ise; bir ülkenin amaçlarına ulaşp ulaşamayacağının tespiti için ülkenin sahip olduğu ekonomik kaynakların incelenmesi olarak belirtilmesidir. Ülkelerin ekonomik, tarım, sanayi ve ticaret, para politikaları gibi finans yapısının incelenmesi olarak özetlenmektedir (Özdağ. Ü., 200: 92-93).

Tarımsal alana yönelik istihbarat; zirai ve hayvansal üretimlerin çeşitliliği, ticarete yönelik istihbarat; ülkenin ticaret hacmi, ithalat ve ihracat durumu, sanayi istihbaratında bir ülkenin sanayi kapasitesi ve sanayi teknolojisi üzerine gerçekleştirilen mevcut bilginin teminidir (Özdağ. Ü., 2000: 93). Örneğin; ABD ve NATO'nun, Türkiye'nin Çin'den füze alımı konusunda olumsuz tavır sergilediği ve bu doğrultuda diplomatik baskı yaptığı kamu oyunda yer almıştır. Ayrıca Amerikan federal yasalarında, Amerikan yapımı silahlarda Çin malı parça ve hammadde kullanımı yasaklasa da ABD'de üretilen F-35, B-1 savaş ve bombardıman uçaklarında Çin malı parça ve hammadde bulunduğu basında yer almıştır. Amerikan SM-IIA füzelerinde de Çin malı parçalara rastlanması dikkat çekicidir. Pentagon, bu olayın kamuoyunda duyulmasının ardından uçak ve füzeleri üreten firmalarından kendilerine verilen bütçeleri aşmamak adına bu parçalara yöneldiğini belirtmiştir (Milliyet, 12.03.2014).

Ekonomik casusluk (Espiyonaj), başka bir ülkenin ekonomik güvenliğini müdahale etmek ve kendi ekonomik çıkarları için potansiyel hedef ülkeye sabotaj, gizli veya yasa dışı girişimler olarak tanımlanmaktadır (Potter. E., 1998: VII).

Endüstriyel ekonomi, girdi-çıkıtlı analizi ile sistematik ve örgüt çerçevesi ile bilgilerini elde eder. Veri gereksinimleri bu sebeple büyüktür. Pek çok durumda istihbarat kaynakları ile birlikte, yavaş ve zahmetli bir süreç evresinden geçerek araştırmalar yapılmaktadır. Savaş zamanında ekonomiyi, üretimi ve endüstriyel listeleme analizi, ekonomik istihbarat ile yapılmaktadır (Allen, R., 1995: 28-29).

Ekonomik istihbarat günümüzün vazgeçilmez unsuru olsa da tarihsel kökeni çok daha gerilere dayanmaktadır. Feodal yapının etkililiği ile krallıklar sadece savaşlar yapmamış, ticari ve ekonomik antlaşmalarda bulunarak da ilişkiler kurmuştur. Tarihte bir Çin prensesinin gezisinde ipek böceklerini çiçekli şapkasının arasında saklayarak ülke dışına gizlice çıkarmış olması, ipek böceklerini Hintli bir kişiye vererek ipeğin sırrının Çin dışına çıkarma olayı buna örnek teşkil etmektedir. Soğuk savaşın bitişi ile yoğunlaşan ekonomik casusluk sonucu rakip firmalardan bilginin alınması ile ekonomik istihbaratın etkililiği artmıştır (Güldiken. N., 2006: 174).

Ekonomik istihbaratın etkili olmasında tarihsel süreç çok önemli rol oynamaktadır. Ünlü matematikçi ve düşünür Pisagor'un dünyanın yuvarlak olduğunu bulması ile Ferdinand Magellan'ın da bu buluşu dünyayı dolaşarak ispat etmesi ekonomik

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 7/YAZ, Sayı: 27
TURAN-CSR International Scientific Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 7/SUMMER, Issue: 27

istihbaratın doğuşundaki en temel etkenler arasında yer almaktadır. Örneğin; 1493 yılında Amerika, Avrupalılarca keşif edilmişti. Kolonileşmeye başlayan Amerika’da değerli maden rezervlerine ulaşarak, değerli madenler Avrupa’ya taşınmıştı. Sömürgecilik hareketi bu doğrultuda hız kazanmıştı. Bu durumu öğrenen Avrupalı diğer devletler ise Amerika’da hızla kolonileşme hareketine başlamışlardı. Amerika’da altın madenlerinin yer tespiti için Avrupa devletleri arasında gelişen ekonomik istihbarat savaşı bu tarihsel olayla da örneklendirilebilir.

Ekonomik istihbarat daha önce belirtildiği üzere 2. Dünya savaşında da önemli rol oynamıştır. Almanya’nın savaş potansiyeli için müttefiklerin seferberlik ve stratejileri üzerinde önemli ekonomik istihbarat araştırmalar yapılmıştır. Savaşın etkililiği için bitki ve bitki ürünleri hakkında agregatif veri elde etmeye çalışan Almanya, müttefiklerinin ekonomik ve üretim durumunun yetersiz olduğunu anlamıştır. Bu durum haricinde Amerika ve İngiltere savaş zamanında Alman sanayisi üzerine ekonomik istihbarat faaliyetinde bulunmuştur. Amerikan Büyükelçiliği Ekonomi Bölümü ve İngiliz Harp Bakanlığının ortak faaliyetleri sonucunda Alman lastik sektöründe çalışan İngiliz uzmanlar yaklaşık 2000 bin Alman lastikleri hakkında veri toplamış, örnek oluşturmuşlardı (Ruggles, R., Brodie, H., 1947: 72-7).

Liberal ekonominin sonucunda serbest piyasa ekonomisi tüzel kişileri piyasada rekabete itmiştir. Bu doğrultuda devletler ekonomik istihbarat faaliyetinde bulunduğu gibi özel teşebbüslerde rakip firmalardan bilgi alabilmek için departmanlarında “istihbarat departmanı” açmışlardır. Özel şirket veya yatırım teşebbüsleri sadece rakip firmalara yönelik ekonomik espionaj faaliyetlerinde bulunmamaktadır. Yatırım yapacağı ülkenin finans durumu, GSMH’si, vergiler, faiz gibi ekonomik sistem ve durumunu da araştırmaktadır.

2.1. Ekonomik İstihbaratın Gerekliliği

Ağustos 2000 tarihi öncesinde Almanya ile Türkiye arasında “casusluk” skandalının baş gösterdiği basında yer almıştır. Milli İstihbarat Teşkilatı’nın Almanya’daki Türklerin içinde faaliyet gösteren iki Türk diplomatının, Alman gizli servisi (BND) tarafından ifşa edildiği kamuoyunda belirtilmiştir. Bu olayın gizli kalması için her iki ülkede protokol imzalamıştır. Bu olayın Alman basını ile ifşa edilmesi, Türk Silahlı Kuvvetleri’nin modernizasyon çerçevesinde alınması gereken helikopter ihalesine katılan Alman, İngiliz ve Fransız ortak çalışması ile kurulan “Eurocopter” şirketinin yapılan ihale ön elemesinde 4.2 milyar dolarlık ihaleyi kaybetmesine neden olmuştur (Şanlı. U., 19.08.2000).

Avrupa odaklı uçak şirketi “Airbus” ın, 1994 yılında, Suudi Arabistan’a satış ihalesini NSA’dan bilgi alan ABD şirketi McDonnell Douglas karşısında kaybettiğini, Amerikan Microsoft şirketinin ürettiği bilgisayar programlarının ve iletişim sistemlerinin ABD’nin kontrolü altında kalacağı Avrupa’da büyük yankı bulmuştur (Şanlı. U., 19.08.2000).

Bu olaylar ve gelişmeler doğrultusunda ekonomik istihbaratın önemini sermaye şirketleri açısından ve devlet açısından ikiye ayırmamız gerekmektedir. Sermaye kuruluşları hisse senetleri, tahvil, bono gibi değer kazandırıcı veya kaybettirici

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 7/YAZ, Sayı: 27
TURAN-CSR International Scientific Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 7/SUMMER, Issue: 27

durumlarda takip ve bilgi alması şeklinde gerçekleşen ekonomik istihbarat faaliyetlerinde bulunmaktadır. Bu kuruluşlar kimi zaman spekülâtif durumlar yaratarak rakip firmaların iktisadi değer kaybetmelerine yol açarlarken kimi zamanda sermaye artırımını için yine bu doğrultuda hisse senetlerine değer kazandırma gayeleri gütmektedirler. Bu durumun en güzel örneği ABD’de Mortgage kredileri ile ekonomide geri dönüşü olmayan spekülâtif bir durum yaratılmış olması ve sonuç olarak bu finans sisteminin 2008 ekonomik krize dönüşmüş olmasıdır. Sermaye kuruluşlarının yatırım yapacağı ülkenin yer altı ve yer üstü kaynakları, ekonomik sistemi, ülke refah seviyesi, faiz oranları gibi iktisadi durumu hakkında bilgi alması yine ekonomik istihbaratın konuları arasında yer almaktadır.

Devlet bazında ekonomik istihbarat ise: Devletin savunma veya saldırı alanında diğer ülkeler ile yapacağı antlaşmalar doğrultusunda iki ülkenin yükümlülüklerini yerine getirip getiremeyeceğine dair gerçekleştirilen ön ekonomik istihbarat yaklaşımıdır. Savaş öncesinde düşman ülkenin ekonomik durumunun tespiti ile ülkenin kendi ekonomisini karşılaştırması, bu sürede savaşın ne kadar zaman sürebileceği, ekonomik etkisi, halkın refah seviyesini ne denli etkileyeceği, savaşın maliyeti hakkında bilgi sahibi olunmasında yardımcı olmaktadır. Ayrıca devletlerin ekonomi politikalarını belirlemesinde de yine ekonomik istihbaratın rolü son derece önemlidir. Dünyada tahıl, altın vb. ürünlerin satışının, üretiminin ülke içindeki fiyatları nasıl etkileyeceği ve bu doğrultuda ekonomi politikaları üretilmesi, ekonomik istihbaratın verileri ile gerçekleşmektedir. Ekonomik istihbarat savaş öncesinde de stratejik bir unsur olarak kullanılmaktadır. Bu duruma verilecek en bariz örnek ise 1973 OPEC krizi olmaktadır. Arap-İsrail savaşında Avrupa’ya petrol ambargosu konulması sonucunda 1973 OPEC krizinin doğması, ekonomik istihbaratın savaşlarda ne denli rol oynadığının göstergesini oluşturmaktadır.

Bu duruma diğer bir örnek ise Arap baharı etkisi ile Libya’nın başkanı Kaddafi’nin ekonomik durumudur. Muhafızlar ile uzun bir süre çatışma yaşamış olan Kaddafi’nin, Amerika’da 37 milyar doları olduğu kamuoyunda yer almıştır. Ancak o dönemde Amerika bu mal varlığını dondurmıştı. Amerika ve İsrail gizli servislerinin yapmış olduğu ekonomik ve çeşitli istihbarat faaliyetleri sonucunda Kaddafi’nin paralı askerlerine yapmış olduğu finansal yardımı Kaddafi’nin 144 ton altından elde etmiş olduğu gelir ile gerçekleştirdiği ifşa edilmiştir (NTV, 19.0.2014).

Kimi zaman ise ekonomik istihbarat verileri, istihbarat alınacak ülkenin iklim ve coğrafik durumundan elde edilmektedir. 2011 Yılında Japonya’da gerçekleşen deprem ve tsunami Japonya ekonomisine ağır darbe vururken, Avrupa borsaları bu durumdan olumsuz etkilenmiştir. Bunlar dışında devletlerin yanıltıcı ekonomik istatistik verilerini yayınlayarak ekonomik istihbarat uzmanlarını yanılttığı da görülmektedir.

2.2. Ekonomik İstihbarat Önemine Dair Örnekler

Ekonomik istihbarat sofistike bir yapı içerisinde olmakla birlikte ekonomik istihbarat temininde açık kaynaklardan da faydalanılmaktadır. İzlenilen ve elde edilen kaynak büyük bir gizlilikle yürütülmektedir. Ümit Özdağ “İstihbarat Teorisi” başlıklı kitabında bu durumu şöyle örneklendirmiştir: Türkiye 1990’ların başında Kafkasya ve Orta Asya bölgelerinde etkinlik politikası izlemeye başladığı zaman Batılı ve Doğulu istihbarat servisleri yapmış olduğu ilk analiz, Türkiye’nin böyle bir politika için yeterli

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 7/YAZ, Sayı: 27
TURAN-CSR International Scientific Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 7/SUMMER, Issue: 27

ekonomik kaynağının olup olmadığına dair olmuştur (Özdağ. Ü., 2000: 93).

1990’larda CIA uyduları Çin’in tahıl ekimi yapılan alanlarında yer altı su seviyesinin azaldığını tespit etmiştir. Bu durum üzerine Çin’in tahıl üretimi azalarak, dünya tahıl fiyatlarının artacağı ekonomik istihbarat analizlerinde yer almıştır (Özdağ. Ü., 2000: 94).

Ekonomik istihbarat, globalleşen ekonomi ve piyasalarda artan rekabet ile birlikte önemi artmış ve daha da sistematik bir hal almıştır. ABD’nin öncülük ettiği ve ABD hegemonyasında geçen 1945-1970 tarihleri arasında, Batılı liberal ülkeler güçlü bir ekonomik büyüme sürecine girmişlerdir. Bu durum liberal ve küresel anlamda ABD’nin liderliğini doğurmuş, sermayelerin coğrafyaya yayılmasını sağlamıştır (Sait. Y., 2013: 85).

ABD, 1970’lerden itibaren Avrupa ve Japonya karşısında gerilemeye başlamıştı. Japonya’nın hızla teknolojisinin gelişmesi ve dünya pazarında söz sahibi olması nedeniyle başlayan ekonomik savaşta ABD finans alanında hegemonyasını ilan ederek Japonya ve Avrupa’ya karşılık vermiştir (Sait. Y., 2013: 86). Bu ekonomik savaşta, ekonomik istihbaratın etkili olduğunu söylemek mümkündür.

1971 Yılında kurulan Menkul Bayi Otomatik Teklif Sisteminin ulusal birlik için kısaltma adı verilen Bernie Madoff tarafından kurulan NASDAQ elektronik hisse senedi değişiminde OMX ABO ile birleşerek İskandinav ve Baltık bölgelerinde etkili olmuştur (Amadeo. K., 17.11.2013). NASDAQ şirketi uzmanlar tarafından işletmelerin stratejileri için analizlerde bulunduğunu da belirtmektedir. NASDAQ raporlarında perakendecilerin veri analizi için harcamalarda bulunduğu bilgisi yer almaktadır. Diğer bir şirket Economist Intelligence Unit (EIU) ise, 1946’dan bu yana 195 ülkede tarafsız olarak ekonomik istihbarat raporu sunduklarını belirtmektedir. Raporlarında örnek olarak ise son zamanlarda Hindistan’daki ücret artışlarını belirterek yatırımcıları uyardıkları üzerinedir (NASDAQ., 21.01.2014).

Özel sektörün gerçekleştirmiş olduğu bu tip istihbarat faaliyet ve raporları ekonomik istihbarat konusuna girse de devletlerin de bu doğrultuda aktif olduğunu belirtebiliriz. İsrail ve Gazze şeridinde yabancı şirketlerce denizlerde yapılan sondaj araştırmalarında gaz rezervlerinin olduğu belirlenmiştir. Bu durum İsrail’in enerji kaynaklarında bağımsızlığı için önemli rol oynamıştır. Bu gaz rezervlerinin dünyanın en büyük rezervlerinin arasında olduğu belirtilmektedir. İsrail ve Filistin topraklarında bulunan gaz rezervlerinin ardından Konsolide Müteahhitler Şirketi gibi yatırım şirketleri projeye ortak olmaya çalıştıklarını belirtmiştir. Bu projeye BG Group şirketinin dâhil olması ile 25 yılına İsrail ile sözleşme imzaladıklarını belirtmişlerdir. Bu gaz rezervinin en önemli özelliği ise İsrail’in yıllarca enerji ve elektrik açığını olumlu olarak etkileyecek olmasıdır. Bu bölgede Rus ve İngiliz şirketler ihaleleri alabilmek için büyük rekabet içerisinde bulunmuştur (William., Orme., 15.09.2010). Bu durum ile Arafat, gazın bulunmasını kutlamış ancak etkili olamamıştır. Arafat, bu gazın “Allah’tan Filistin halkına bir hediye olduğunu” belirtmiştir (William., Orme., 28.09.2010). Bu dönemde Amerikan şirketleri de bu bölgeye dikkatlerini odaklamıştı. Ancak 2001’de Amerika, ikiz kuleler saldırısı ile karşılaşınca dikkatleri dağılmış, İsrail ve Filistin hattındaki gaz ile ilgilenememişti.

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 7/YAZ, Sayı: 27
TURAN-CSR International Scientific Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 7/SUMMER, Issue: 27

Bu olaylar doğrultusunda ekonomik istihbarat faaliyetleri şirketler ve ülkelerin paralel faaliyetleri sonucunda gerçekleşmiş, amaç ise ekonomik çıkar olmuştur. Ancak Saddam dönemine bakılacağı zaman dış politikada ekonomik yaklaşımlar, hedef ülkelere yaptırım olarak da kullanılmıştır.

1979 yılı ile Irak'ta Saddam rejimi kendisini göstermişti. 1980 Yılında Şii çoğunluğun, Tahran yönetimi etkisine girmesinden endişe eden Saddam, İran'a savaş açmıştı. 1988 Yılında ABD desteği almasına karşın bu savaşı kazanamayacağını anlayan Saddam, savaşın sonucunda ciddi ekonomik dar boğaza girmişti. Ülkenin yeniden imar edilmesi için petrol fiyatlarını arttırma kararı almıştı (Hürriyet., 10.04.2003).

Saddam'ın Kuveyt işgalinden sonra Irak'a müdahale kararı alan ABD istihbarat birimlerinin Irak ekonomisi üzerine yayınlamış olduğu raporlarda Irak'ın ekonomisinde istikrarın olmadığına dair bilgilerin sunulması ile Irak'a ilk başta ekonomik ambargo uygulamıştı (Hürriyet., 10.04.2003).

CFR ve Rockefeller ailesi başta olarak çokuluslu şirketler ve finans kuruluşları, bu kuruluşlara dâhil üst düzey yöneticiler ile vakıf temsilcileri, düşünce kuruluşları, CIA'ye hizmet verenler, CIA'ye eleman yetiştiren devlet üniversitesi personelleri, siyasetçiler, George Soros ve adamları para piyasalarını etkileyebilmektedir. George Soros, 60 trilyon dolar parayı zimmetine yasa dışı geçirerek (hortumlayarak) soğuk savaşı finanse etmiştir. Bu gruplar ve aileler yılda 40 trilyon dolar basarak piyasaya karşılık para arz etmektedir. Böylece ABD doları Çin, Rusya, Japonya ve Avrupa ekonomilerini olumsuz etkilemektedir (Sait. Y., 20.01.2014).

2.3. Ekonomik İstihbarat ve Genel Su Havzaları Sorununun Genel Analizi

19. yüzyılda petrolün bulunması sonucunda 1850'ler de petrol ilk olarak lamba yağında kullanılmıştır. Sanayinin gelişmesi ve fosil yakıt ile çalışan araçlar keşif edilip kullanımı yaygınlaşmasıyla birlikte, petrolün önemi artmıştır. Modern teknoloji ile pek çok alet ve aracın hammaddesinin petrolden elde edilmesi ile petrol ülkeler için vazgeçilmez bir kaynak olmuştur.

Ancak zamanın değişmesi ve buna bağlı olarak ekosistemin olumsuz etkilenmesi asıl insan ihtiyacı olan temiz içme suları ve kaynaklarını da etkilemeye başlamıştır. Denetimsiz fabrikalar, toplumsal duyarsızlık, savaşlar, doğal afetler sonucunda su ve temiz içme suları kaynakları ağır tahrip görmektedir.

Doğal Hayatı Koruma Derneği (WWF) verilerine göre Türkiye'nin sanıldığı üzere su zengini olmadığını, dünyanın %70'i su ile kaplı olsa da sadece % 2,5'lik tatlı su oranına sahip olduğunu açıklamıştır. Günümüzde 1,3 milyar insanın su sıkıntısı çekmesi ve 25 yıl sonra bu sayının 2 katına çıkması dikkat çekici önemli bir husustur (NTV., 18.02.2014).

Özellikle Türkiye'de kontrolsüz sanayileşme ve ekosistemdeki düzensizlik ile göl ve su havzaları tahrip görmektedir. Bu doğrultuda 2014 yılının en dikkat çekici olayı ise Sapanca gölünün dibindeki su kaynaklarının kuruması olmuştur. Sakarya Dalış Eğitim Merkezi Yöneticisi Recep Şen'in ekibi ile Sapanca gölüne gerçekleştirmiş olduğu dalışta çarpıcı sonuçlar elde edilmiştir. Gölün altında yaklaşık bir saatlik araştırma gerçekleştiren Şen, şu açıklamada bulunmuştur:

"Faklı noktalara dalış yaparak bu kaynakları görüntülemeyi başardık, bulduğumuz

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 7/YAZ, Sayı: 27
TURAN-CSR International Scientific Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 7/SUMMER, Issue: 27

kaynaklar aktif değildi. Dalışta edindiğimiz ilk izlenimlerimize göre bulduğumuz 3 su kaynağı da kurumuş durumda Bunları görüntüleme şansımız oldu. Ayrıca normalde olması gereken balık popülasyonu maalesef yoktu. Sadece karavide cinsi canlıyı görebildik. Sıcaklığın 8 derece olduğu gölde görüş son zamanlarda olduğu gibi yine kötüydü. Önümüzdeki görüntüden gölü besleyen kaynakların kesildiği izlenimini edindik. Göl altındaki kaynakları aramaya devam edeceğiz” (Milliyet., 09.02.2014).

Bu durumun sebebi kontrolsüz sanayileşme, toplumun bilinçsiz olması ve su tüketimi üzerine eğitimsizliği, temiz su kaynakları üzerinde kontrolsüz içme suyu fabrikalarının bulunması, ekolojik dengesizlik, kontrolsüz ve düzensiz tarım sulamaları yer almaktadır.

Su sıkıntısı sadece Türkiye’ye has bir sorun olmamıştır. Yine 2014 yılında dünyanın ikinci büyük tuz gölü olan İran Urmiye gölünün % 95’inin kuruduğu basında yer almıştır. 22 Milyonluk nüfusa sahip olan Tahran su sıkıntısı çekmektedir. Bu durum Tahran yönetimini alarma geçirmiş ve önlem almaya teşvik etmiştir. Ancak Afganistan’dan Hürmüz boğazına kadar pek çok su havzası hızla kurumaktadır (Milliyet., 31.01.2014).

Gelecek 50 yılda tatlı su havzalarının pek çoğunun kuruması kitleli beraberinde getireceğinden yeni savaşların petrol yerine tatlı su kaynakları nedeniyle gerçekleşeceği katidir. Ayrıca gelecek 25 yıldan sonra tatlı su fiyatlarının artacağını da bu doğrultuda söylemek mümkündür.

2.4. Ekonomik İstihbarat ve Deniz Ürünlerinin Fiyat Artışının Genel Analizi

Daha öncede belirtildiği üzere pek çok ekonomik istihbarat uzmanı, iklim ve tabiat koşullarını göz ardı etmekteydi. Bu durumun bariz örneği 2011 yılı Japonya depremi ile gerçekleşmiştir.

Avrupa ekonomisi dâhil olmak üzere pek çok ülke 2011 Japonya depreminden etkilenmiş, borsa’ da hisse değerleri taban yapmıştı. Kimsenin ummadığı bu doğal afet olayında Japonya halkı can ve mal kaybına uğrarken, bu doğal afet dünyayı daha farklı bir tehlike ile karşı karşıya bırakmıştır.

2011 Japonya depremi ile Japonya Edano, Daiçi ve Fukişima’da nükleer santral reaktörlerinde nükleer sızıntı olduğu tespit edilmişti. Bu depremin neticesinde Tokai 2 No’lu santralinde soğutma sisteminin durduğu kamuoyunda yer almıştır (Radikal., 13.03.2013). Bu sızıntı Japonya halkını ve ekolojik dengeyi etkilediği gibi; 1- Sızıntının denize aktarılması ile balık popülasyonunda olumsuz etki, 2- Nitelikli Japonya iş gücünü radyasyona maruz bırakmış olmasıydı.

Japonya su ürünleri yetiştiriciliği ile dünyada öncü ülkedir. Yıllık 6.63 milyon tonluk su ürünleri üretimi ile Japonya, dünya su ürünleri üretimi istatistiklerinde ilk sıralarda yer almıştır. Ayrıca Japonya’nın 3.500’ü aşkın balık popülasyonuna ev sahipliği etmesi, su ürünlerinde aktif olduğunun göstergesidir. Ancak 2011 Japonya depremi sonucunda Nükleer santralden denize sızan radyoaktif maddeler, Japonya’nın su ürünleri üretimi ve dünya pazarında çok fazla gerilemesine sebep olmuştur. Bu sızıntı ile Japonya’ da su ürünleri popülasyonu azalırken, geride kalan diğer su ürünleri çeşitleri doğrudan radyasyona maruz kalmıştır. Bu durum 2011 yılında dünyada su ürünlerinin fiyatlarının

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 7/YAZ, Sayı: 27
TURAN-CSR International Scientific Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 7/SUMMER, Issue: 27

artmasına sebep olmuştur.

2.5. Ekonomik İstihbarat ve Türkiye Bor Madenleri Genel Analizi

Nükleer sanayiden uzay araçlarına, gübre sanayisinden otomobil sanayisine kadar geniş sektörlerde kullanılan bor, ülke ekonomilerinde stratejik bir rol oynamaktadır. Dünya’da var olan bor minerallerinin % 65’ine sahip olan Türkiye, tüm dünyanın 450-500 yıllık bor ihtiyacını karşılayabilecek rezervlere sahiptir. Burhaniye, Savaştepe, Susurluk, Dursunbey, Bursa Kestelekten, sındırğa, Kütahya Emet, Eskişehir Kırka’ ya kadar 1 milyon 700 bin hektarlık bor maden rezerv alanları bulunmaktadır (Çalık. A., 2002: 1-9).

Tablo.1. Dünyada Bor Madeni Rezervleri ve İşletilen Rezerv Miktarı (Milyon Ton)

Ülke	Bilinen Rezerv Miktarı %	İşletilen rezerv Miktarı %
Toplam	1275 100 488 100	
Türkiye	803 63 320 66	
ABD	209 16 60 12	
Kazakistan	136 11 54 11	
Çin	36 3 27 6	
Güney Amerika	91 7 27 6	

Kaynak: Çalık, Adnan, "Türkiye’nin Bor Madenleri ve Özellikleri." Mühendis ve Makine Dergisi, Cilt.43, Sayı. 508, 2002, P.39

Türkiye’den çıkarılan bor madenlerinin % 50’si hammadde olarak satılırken % 50’side işlenmiş olarak satılmaktadır. Ayrıca bor’ un işlenmesinden sonra ortaya çıkan kristal suyu ticari öneme de sahiptir. Bor kullanım alanlarında Cam, motor yağları, çelik jant, araba boyalarında, araç lastiklerinin içindeki çelik tellerin borla güçlendirilmesi, bilgisayar parçalarında, tarım ilaçları, gübre, gıda ve hamur işi yapılan kalıplarda kullanılmaktadır. % 41 izolasyon, fiberglas, % 12 deterjan ve temizlik, % 8 metalürji, % 7 tarım ve % 19 diğer sanayi sektörlerinde bor madeni kullanılmaktadır (Çalık. A., 2002: 38).

Bor madeninin tonu 12-13 milyon dolar (1 kg 12-13 bin dolar) olan ve savunma sanayinde de önemli hammaddeler arasında olan bor, uçakların ve roketlerin gövdelerinde de kullanılmaktadır. Sürtünmeyi minimuma indiren bor, uçakların uçuş kabiliyetlerini artırırken, roketlerinde gövde yapımında kullanılmaktadır. Nano Bor Alüminyum (NBA) kompozitlerini üreterek hem uçak ve helikopterler için, hem hafif zırhlı araçlar için (sivil-askeri) ve hem de personel zırhı için 180 – 240 Brinell sertlikte, yüksek kopma ve darbe mukavemeti özelliğinin yanı sıra, dünya teknoloji standartlarındaki Bor Fiber Kompozit (BFK) Alüminyumlardan 10 kat daha fazla elastikiyete ve mukavemete sahiptir. Nano Bor Elmas tozu ile kompoze edilen alüminyum ağır silahlarda, tanklarda, helikopterlerde ve savaş uçaklarında da kullanılabilecektir. Bu doğrultuda çeşitli kuruluşlar Ar-ge çalışmaları yürütmektedir (NNT Teknolojileri A.Ş., 21.03.2014).

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 7/YAZ, Sayı: 27
TURAN-CSR International Scientific Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 7/SUMMER, Issue: 27

SONUÇ

Köklü bir geçmişe sahip olan istihbarat, ülkelerin ihtiyaçlarına göre istihbarat çeşitlerinin doğmasına sebep olmuştur. Bu çeşitliliği etkileyen coğrafik keşifler, siyasi ve diplomatik ilişkiler olduğu gibi ekonomik ve ülkelerin milli sermayelerinin de etkisinden kaynaklanmaktadır. Bu çeşitlilikte ekonomik istihbaratın yeri farklıdır. Devletler için önem arz eden ekonomik istihbarat, sermaye kuruluşları gibi finansal sektörler için de önem taşımaktadır. Devletlerin veya sermaye kuruluşlarının enerji, yatırım, finansal, güvenlik politikalarının belirlenmesi veya yatırımların bu doğrultuda gerçekleştirmesinde ekonomik istihbarat çalışmaları, uluslar arası konjonktürde bu faaliyetlerin olumlu etkisini arttıracaktır.

Ekonomik istihbarat uzmanlarının siyasi, askeri ve diplomatik durumları gözeterek büyük hassasiyet ile veri toplama ve analizinde bulunduğu bir gerçek olsa da, uzmanlar iklim ve tabi koşulları kimi zaman göz ardı etmişlerdir. Ekonomik istihbarat askeri ve savaş alanlarında da önemli yaptırım ve stratejik unsur içermektedir. Bu doğrultuda Türkiye'nin ekonomik istihbarat alanında yeniliğe açık olması gerektiği gibi karar alıcıların, elde edilen ekonomik istihbarat raporları verilerini de hassasiyet ile irdelemesi gerekmektedir.

Türkiye'nin yer altı ve üstü kaynaklarının değerlendirmesi yine ekonomik istihbarat verilerine dayalı olarak gerçekleştirmesi gerekmektedir. Özellikle teknoloji alanında gelişen ve gelişmeye açık olan Türkiye, ülkelerin teknolojik gelişmelerini yakından takip etmelidir.

KAYNAKÇA

1. Amadeo, Kimberly, "What is the NASDAQ?"
2. <http://useconomy.about.com/od/themarkets/f/NASDAQ.htm>
3. Erişim: 17.11.2013
4. Allen, Robber, "The Role of Interindustry Studies in Economic Intelligence" Center for the Study of Intelligence CIA Historical Review Program, vol11, no4, USA, 1995.
5. Çalık, Adnan, "Türkiye'nin Bor Madenleri ve Özellikleri." Mühendis ve Makine Dergisi, Cilt.43, Sayı. 508, 2002.
6. Güldiken, Nevzat, "Bilginin Elde Edilmesi ve Korunmasında İstihbarat Sistemlerinin Rolü" C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt. 7, Sayı.2, 2006.
7. Hürriyet, "Bir Saddam Vardı" 10.04.2003,
8. <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=139295>.
9. Erişim: 20.03.2014.
10. Kararabulut, Andaç, "İstihbaratta Propagandanın Önemi" Turan-Sam, Cilt. 5, Sayı.20, 2013.
11. Kararabulut, Andaç, "Dünya Tarihinde İstihbaratın Önemi", Dünyayı Yöneten Güç: İstihbarat Bilimi, Eser sahibi ve editör Sait Yılmaz, Kripto Yayınevi, Ankara, 2013.

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 7/YAZ, Sayı: 27
TURAN-CSR International Scientific Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 7/SUMMER, Issue: 27

12. Kent, Sherman, "Making Sense of Transnational Threats The Sherman Kent Center for Intelligence Analys Occasional Papers" Volume 3, Number 1, USA, 2004.
13. <https://www.cia.gov/library/kent-center-occasional-papers/vol3no1.htm>
14. Milliyet, "F-16'larda Çin Malı Parçalar Çıktı" 12.03.2014, <http://dunya.milliyet.com.tr/f-16-larda-cin-maliparcalarcikti/dunya/detay/1850473/default.htm> Erişim: 12.03.2014.
15. Milliyet, "Sapanca'nın Dibi Kurumuş" 09.02.2014, <http://gundem.milliyet.com.tr/sapanca-nin-dibi-kurumus/gundem/detay/1834230/default.htm> Erişim: 10.02.2014.
16. Milliyet, "İranın Su kaynakları kuruyunca kriz çıktı" 31.01.2014,
17. <http://dunya.milliyet.com.tr/iran-in-su-kaynaklari-kuruyunca/dunya/detay/1830306/default.htm> Erişim: 31.01.2014.
18. NNT Teknolojileri A.Ş., "Savunma Sanayi" <http://www.nnt.com.tr/projelerimiz-savunma-sanayi.php> Erişim: 21.03.2014.
19. NTV, "Dünyanın Suyu Azalıyor"
20. <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/201361.asp?0m=N17e> Erişim: 18.02.2014.
21. NTV, "Kaddafinin 144 Ton Altını Var" 22.02.2011,
22. <http://www.ntvmsnbc.com/id/25195013> Erişim: 19.03.2014.
23. NASDAQ, "Economist Intelligence Unit Survey – More Retailers Using
24. Analytics, but Barriers to Effective Use Remain Read"
25. <http://www.nasdaq.com/press-release/economist-intelligence-unit-survey--more-retailers-using-analytics-but-barriers-to-effective-use-2014012100678#ixzz2vIJZcU6x> Erişim: 21.01.2014.
26. Özdağ, Ümit, "İstihbarat Teorisi" Kripto Yayınevi, Ankara, 2000.
27. Potter, Evan, "Economic Intelligence and National Security" Carleton University Press, Canada, 1998.
28. Radikal, "Deprem, Tsunami, Nükleer sızıntı: Japonya Felaketi Yaşıyor" 13.03.2011, http://www.radikal.com.tr/dunya/deprem_tsunami_nukleer_sizinti_japonya_felaketi_yasiyor-1042767 Erişim: 18.03.2014.
29. Ruggles, Richard and Brodie, Henry "An Empirical Approach To Economic Intelligence In World War II" Journal of the American Statistical Association, Vol. 42, No. 237, 1947.
30. Şanlı, Ufuk, "Sanayi Casusları" Aksiyon, 19.08.2000,
31. <http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/haber-6486-34-sanayi-casuslari.html> Erişim: 18.03.2014.
32. William and Orme "Gas Deposits Off Israel and Gaza Opening Vision of Joint Ventures" The New York Times, 15.09.2000,
33. <http://www.nytimes.com/2000/09/15/world/gas-deposits-off-israel-and-gaza-opening-vision-of-joint-ventures.html> Erişim: 15.03.2014.
34. William and Orme "Arafat Hails Big Gas Find Off the Coast Of Gaza Strip" The New York Times, 28.09.2000,

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 7/YAZ, Sayı: 27
TURAN-CSR International Scientific Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 7/SUMMER, Issue: 27

35. <http://www.nytimes.com/2000/09/28/world/arafat-hails-big-gas-find-off-the-coast-of-gaza-strip.html> Erişim: 15.03.2014.
36. Yılmaz. Sait, “ABD İstihbaratı 1943-2013” Kripto Yayınevi, Ankara, 2013.
37. Yılmaz. Sait, “Ekonomik İstihbarat” 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, 20.01.2014, <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/ekonomik-arastirmalari-merkezi/2014/01/20/7390/ekonomik-istihbarat> Erişim: 20.01.2014.

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 7/YAZ, Sayı: 27
TURAN-CSR International Scientific Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 7/SUMMER, Issue: 27

KİTAP TANITIMLARI ve REKLAMLAR

1. "TÜRK BİRLİĞİ PROJESİ"

Türk demek, dil demektir. Milliyetin çok bariz vasıflarından birisi dildir. Türk milliyetindenim diyen insanlar, her şeyden önce mutlaka Türkçe konuşmalıdırlar. Türkçe konuşmayan bir insan Türk harsına, camiasına mensubiyetini iddia ederse buna inanmak doğru olmaz. M.Kemal Atatürk Mustafa Kemal Atatürk Diyor ki: “ Bugün Sovyetler birliği dostumuzdur, müttefikimizdir. Bu dostluğa ihtiyacımız vardır. Fakat yarın ne olacağına kimse bugünden kestiremez. Tıpkı Osmanlı gibi, tıpkı Avusturya – Macaristan parçalanabilir, ufanalabilir. Bugün elinde sımsıkı tuttuğu milletler avuçlarından kaçabilirler. Dünya yeni bir dengeye ulaşabilir. İşte o zaman Türkiye ne yapacağını bilmelidir. Bizim dostumuz idaresinde dili bir, inancı bir, özü bir, kardeşlerimiz vardır. Onlara sahip çıkmaya hazır olmalıyız. Hazır olmak yalnız o günü susup beklemek değildir. Hazırlanmak lazımdır. Milletler buna nasıl hazırlanır? Manevi köprüleri sağlam tutarak Dil bir köprüdür... inanç bir köprüdür... Tarih bir köprüdür... Köklerimize inmeli ve olayların böldüğü tarihimiz içinde bütünleşmeliyiz. Onların (soydaş Türk kardeşlerimizin) bize yaklaşmasını beklememeliyiz. Bizim onlara yaklaşmamız gerekli.”

“Türk birliği’nin bir gün hakikat olacağına inancım vardır. Ben görmesem bile gözlerime dünyaya onun rüyaları içinde kapayacağım. TÜRK Birliği’ne inanıyorum. Onu görüyorum. Yarının tarihi yeni fasıllarına TÜRK birliği ile açacak. Dünya sükununu bu fasıllar içinde bulacaktır. Türklüğün varlığı bu köhne aleme yeni ufuklar açacak. Güneş ne demek, ufuk ne demek o zaman görülecek. Hayatta yegane varlığım ve servetim Türk olarak doğmamdır.

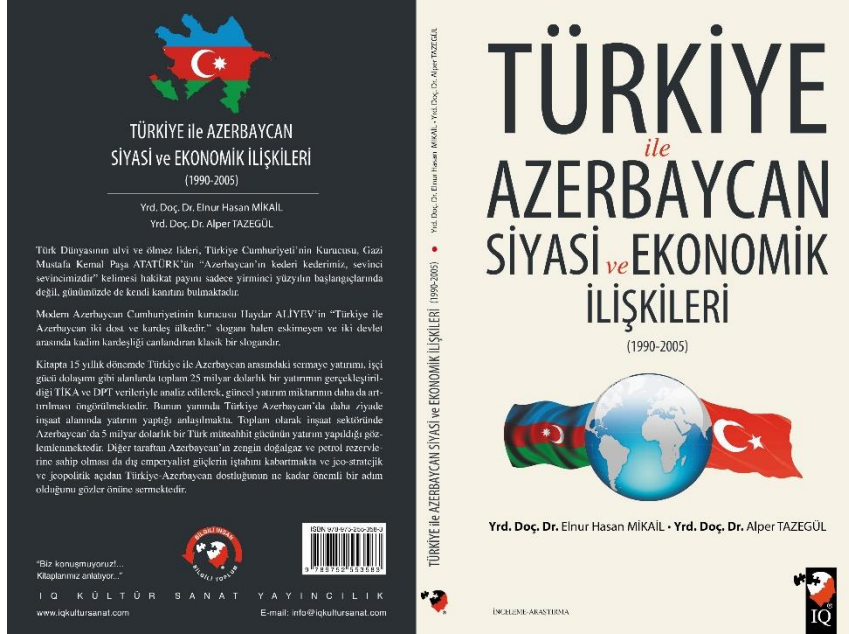
Kitap isteme: Yrd. Doç. Dr. Elnur Hasan MİKAIL, e-posta: emikail@turansam.org

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 7/YAZ, Sayı: 27
TURAN-CSR International Scientific Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 7/SUMMER, Issue: 27

2. “TÜRKİYE ile AZERBAYCAN SİYASİ ve EKONOMİK İLİŞKİLERİ”

Türk Dünyasının ulvi ve ölmez lideri, Türkiye Cumhuriyeti’nin Kurucusu, Gazi Mustafa Kemal Paşa ATATÜRK’ün “Azerbaycan’ın kederi kederimiz, sevinci sevincimizdir” kelimesi hakikat payını sadece yirminci yüzyılın başlangıçlarında değil, günümüzde de kendi kanıtını bulmaktadır. Modern Azerbaycan Cumhuriyetinin kurucusu Haydar ALİYEV’in “Türkiye ile Azerbaycan iki dost ve kardeş ülkedir.” sloganı halen eskimeyen ve iki devlet arasında kadim kardeşliği canlandıran klasik bir slogandır. Bu kitapta, zaman-zaman tarihin Türkiye-Azerbaycan kardeşliğine nasıl ayna tuttuğuna canlı şahit olacaksınız. Bazen kederlenecek, bazen sevineceksiniz...

Kitapta 15 yıllık dönemde Türkiye ile Azerbaycan arasındaki sermaye yatırımı, işçi gücü dolaşımı gibi alanlarda toplam 25 milyar dolarlık bir yatırımın gerçekleştirildiği TİKA ve DPT verileriyle analiz edilerek, güncel yatırım miktarının daha da artırılması öngörülmektedir. Bunun yanında Türkiye Azerbaycan’da daha ziyade inşaat alanında yatırım yaptığı anlaşılmakta. Toplam olarak inşaat sektöründe Azerbaycan’da 5 milyar dolarlık bir Türk müteahhit gücünün yatırım yapıldığı gözlemlenmektedir. Diğer taraftan Azerbaycan’ın zengin doğalgaz ve petrol rezervlerine sahip olması da dış emperyalist güçlerin iştahını kabartmakta ve jeo-stratejik ve jeopolitik açıdan Türkiye-Azerbaycan dostluğunun ne kadar önemli bir adım olduğunu gözler önüne sermektedir.

Kitap isteme: Yrd. Doç. Dr. Elnur Hasan MİKAIL, e-posta: emikail@turansam.org

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 7/YAZ, Sayı: 27
TURAN-CSR International Scientific Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 7/SUMMER, Issue: 27

3. Atatürk Dönemi Türkiye-Azerbaycan İlişkileri (1919-1938)

Türkiye ile Azerbaycan arasındaki ilişkileri Bakü’de bulunan Devlet Arşivlerinde, Ankara’daki Cumhuriyet Arşivinde ve Moskova’da bulunan Rusya Devlet Arşivlerinden getirtilen belgeler ışığında aydınlatmayı hedefleyen bu kitap çalışması eseri okurken hayret edeceksiniz. Bilinen ve bilinmeyen yönleriyle araştırılan bu çalışmayı diğerlerinden ayıran en temel özellik, yazarın Türkiye ve Azerbaycan Türkçelerine hakim olması, aynı zamanda Rusça ve İngilizce de bilmesidir. Türkiye-Azerbaycan İlişkileri bilimsel alanda çok araştırıldı. Ama bu kitabın yazarı Azerbaycan ve Türkiye’deki arşivlerde eşzamanlı araştırmalar yapmıştır. Yazar sadece Türk kaynaklarına değil, hem Azerbaycan hem de Rus kaynaklarına da atıflarda bulunarak bu eseri hazırlamıştır.

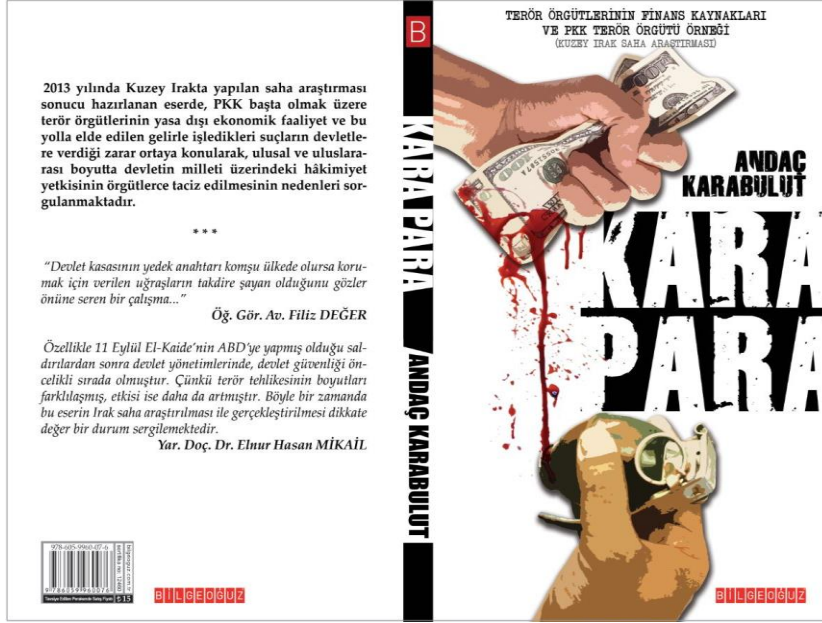
Öncelikle Osmanlı-Safevi savaşının çıkış nedenlerini gün yüzüne çıkaran bu çalışmada, ta-rihsel süreç içerisinde yakın dönem Türkiye-Azerbaycan ilişkileri araştırılarak farklı açılardan yaklaşımlarda bulunulmuştur. Menfaat ve çıkarlara dayalı bir dünyada Türk dünyasının üstünde esen tehlike çanları zama-nında her zaman tek yumruk olduğu ve geleceğin Türk Birliği’nin de Türkiye-Azerbaycan stratejik işbirliğinden geçeceğini iddia eden bu çalışma özgünlüğü ile sizi etkileyecektir.

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 7/YAZ, Sayı: 27
TURAN-CSR International Scientific Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 7/SUMMER, Issue: 27

4. KARAPARA: Terör Örgütlerinin Finans Kaynakları ve PKK Örneği

Gelişim Üniversitesi Öğ. Gör. Av. Filiz DEĞER

2013 yılında Kuzey Irak'ta yapılan saha araştırması sonucu hazırlanan eserde, PKK başta olmak üzere terör örgütlerinin yasa dışı ekonomik faaliyet ve bu yolla elde edilen gelirle işledikleri suçların devletlere verdiği zarar ortaya konularak, ulusal ve uluslararası boyutta devletin milleti üzerindeki hâkimiyet yetkisinin örgütlerce taciz edilmesinin nedenleri sorgulanmaktadır. “Devlet kasasının yedek anahtarı komşu ülkede olursa korumak için verilen uğraşların takdire şayan olduğunu gözler önüne seren bir çalışma...”

Kars Kafkas Üniversitesi Yrd. Doç. Dr. Elnur Hasan MİKAIL

Özellikle 11 Eylül El-Kaide'nin ABD'ye yapmış olduğu saldırılardan sonra devlet yönetimlerinde, devlet güvenliği öncelikli sırada olmuştur. Çünkü terör tehlikesinin boyutları farklılaşmış, etkisi ise daha da artmıştır. Böyle bir zamanda bu eserin Irak saha araştırılması ile gerçekleştirilmesi dikkate değer bir durum sergilemektedir.

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 7/YAZ, Sayı: 27
TURAN-CSR International Scientific Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 7/SUMMER, Issue: 27

GENEL BİLGİLER

TURAN-SAM ULUSLARARASI BİLİMSEL HAKEMLİ MEVSİMLİK DERGİSİ, EP-EBSCO-HOST, ICI(Index Copernicus International, GOOGLE-SCHOLAR, ASOS-INDEX, ProQUEST, Ulrich's-WEB(GLOBAL SERIALS DIRECTORY), ARAŞTIRMAX(ARASTIRMAX Bilimsel Yayın İndeksi), TOKAT(Ulusal Toplu Katalog), Akademik Dizin(Akademik Türk Dergileri İndeksi), TEİ(Türk Eğitim İndeksi), CEEOL(Central and Eastern European Online Library), Journal-Index.net Uluslararası Bilimsel Dergi Endeksleri Tarama Sistemlerince Taranmaktadır.

“TURANSAM-TURAN STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ DERGİSİ” İÇİN MAKALE ÇAĞRISI

TURAN-SAM Dergimiz için makalelerinizi gönderebilirsiniz.

Dergi Yazım Kuralları

*TURAN-SAM, ULUSLARARASI-BİLİMSEL-MEVSİMLİK DERGİSİ HAKEMLİ bir Dergidir. TURAN-SAM'da yayımlanmak üzere gönderilen makalelerin özgün-orijinal olmasına dikkat edilmelidir. Başka Dergilere Değerlendirilmek, Yayımlanmak üzere gönderilen Makalelerin dergimize gönderilmemesini rica ediyoruz. Lütfen, başka Dergilerde veya Çevrimiçi-Online Şebekelerde veya İnternet üzerinden daha önce yayımlanan Makalelerinizi TURAN-SAM'a göndermeyiniz. Bu durumun ihlalinin tespiti halinde yazara karşı Hukuksal çerçevede Yasal yollara başvurulacaktır;

*Makaleler word formatında 7 sayfayı geçmemelidir.

*Makalelerin 150 kelimeyi geçmeyen TÜRKÇE ÖZET'i ve ENGLISH-ABSTRACT'ı bulunmalıdır.

*Makaleler 12 punto ile "Times New Roman" ile yazılmalıdır. Alttan, üstten, sağdan ve soldan 3 cm boşluk bırakılmalıdır.

*Makalelerde Yazarların Adı, Soyadı, Babasının adı, Bağlı Bulunduğu(Çalıştığı) Kurum, Telefonu ve Açık Adresi belirtilmelidir.

*Kullanılan dipnotlarda Bilimsel Yazım Kurallarına dikkat edilmeli, APA(American Psychological Association) - <http://www.apastyle.org> standartlarına uyulmalıdır.

*2013 yılı itibariyle; Dergimiz, EBSCO-HOST, PRO-QUEST VE ULRICH'S-WEB gibi saygın ve seçkin Uluslararası Endekslerce de Taranıp, Dizinlenmeye başlandığı için, gönderdiğiniz makalelere ayrıca "JEL CODE"-Journal of Economic Literature (JEL) da eklemek zorunlu olmuştur. JEL CODE bilgisi bulunmayan makaleler değerlendirmeye alınmadan reddedilecektir. Bu konuda Bilgi sahibi olmak isteyen

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 7/YAZ, Sayı: 27
TURAN-CSR International Scientific Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 7/SUMMER, Issue: 27

yazarlarımız bu siteden ayrıntılı bilgi alabilirler:
http://www.aeaweb.org/jel/jel_class_system.php

*Makaleler genel olarak: ÖZET, ABSTRACT, GİRİŞ, Alt Bölümler, SONUÇ ve KAYNAKÇA şeklinde hazırlanmalıdır.

"TURAN-SAM'a yayınlanmak üzere göndermiş olduğunuz makaleleri bilimsel nitelikte hazırlanmasına dikkat etmelisiniz.

Ayrıca Türkçe karakterler kullanmalısınız. Türkçe'de karşılığı bulunan "ğ, ü, ş, ı, ö, ç" harflerinin yerine başka "g, u, s, ı, o, c" harflerini kullanan yazarların makaleleri yayınlanmayacaktır.

Alıntı Makalelerde mutlaka kaynak belirtilmeli, Bilimsel Atıf kurallarına uygun dipnotlar ve KAYNAKÇA verilmelidir.

Yazılan Makalelerin, Akademik Eser Yazım Kurallarına uygun bir şekilde hazırlanması gerekmektedir. Ayrıca TDK-Türk Dil Kurumu'nun imla kılavuzuna uyulması gerekmektedir. Gayri Türkçe dillerde kelimeler kullanmaktan kaçınılmalıdır. Misyon, vizyon gibi Gayri Türkçe dillerden dönme kelimelerin makalelerde kullanıldığının tespiti halinde makaleler yayınlanmayacaktır. Bu kurallara uyularak makale göndermenizi rica ederiz."

Hazırlanan makaleler dergi yazım kurallarına uygun hale getirildikten sonra en geç 13 ARALIK, 2015 tarihine kadar emikail@turansam.org adresine word formatında *.doc veya *.docx uzantılı olarak gönderilmelidir.